

**T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AYETLER VE HADİSLER IŞIĞINDA Mİ'RACTA RU'YETULLAH

Ayfer YUNUS

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYETLER VE HADİSLER IŞIĞINDA Mİ'RACTA RU'YETULLAH

**Hazırlayan
Ayfer YUNUS**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

IĞDIR

2021

Her Hakkı Saklıdır

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Ayfer YUNUS

ÖZET

AYETLER VE HADİSLER İŞİĞİNDA Mİ'RAC TA RU'YETULLAH

YUNUS, Ayfer

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

Ocak 2021

Sayfa, 89

Allah Peygamberlerine verdiği mucizeler vesilesiyle insanları şerden sakındırıp, hayra davet etmiştir. Aynı zamanda bu mucizeleri bir imtihan vesilesi yapıp, iyi ve güzele meyilli olduğu gibi her an kötü ve çirkin olana da yönelme ihtimali olan insanoğlu sınanmış olmaktadır. Böylece itaat etme hususunda insanlar tercihlerini belirlemiş olurlar. Bu mucizelere rağmen insanlardan bazıları Allah ve peygamberini tercih ettikleri gibi bazıları da reddetmişlerdir.

Bu tezin amacı mi'rac mucizesinin mahiyetini kapsamlı bir biçimde araştırma, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki anılma tarzını inceleyerek kimi müfessirlerin de tefsirlerinden faydalanarak ru'yetullah konusunu incelemektir.

Bu araştırmamızda üç bölüm vardır:

1. Bölüm: Mi'rac nedir, ne zaman oldu, mi'racın öncesi ve anı, sidretü'l münteha, kab-ı kavseyn, refref, ru'yetullah, burak gibi bizi ilgilendiren, konumuzu anlamamıza yardımcı olacak bir kısım kelimelerin manaları üzerinde durulmuştur.

2. Bölüm: Bu bölümde İsra ve Necm süresi ile bazı ayetler hakkında kısaca bilgiler verilmiş olup Kur'an'dan sonra en önemli kaynağımız olan Kütüb-i Sitte'den isra ve mi'rac ile ilgili hadislerin yanı sıra bazı müfessirlerin tefsirlerinden de faydalanılmıştır.

3. Bölüm: Mi'racta ru'yetullahın gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında ihtilaflı olan görüşlerden; Allah Teâlâ'nın dünyada görülmeyeceği ahirette görüleceği, dünyada ve ahirette görüleceği, dünyada ve ahirette görülmeyeceği gibi farklı görüşler ve delilleri sunulmuş olup ayrıca kelim ilmi açısından ru'yetullah hakkındaki görüşler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Burak, kab-ı kavseyn, mi'rac, refref, ru'yetullah

ABSTRACT

RUYAT AL-ALAH IN MIRAJ IN THE LIGHT OF VERSES AND HADITHS

YUNUS, Ayfer

Master Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Dr. Lecturer Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

January 2021

89 pages

Allah gave many miracles to prophets and invited people to do right things by avoiding evil. At the same time, human beings, who are inclined to right and also have the possibility of doing bad things at any moment, are being tested. As a result of these miracles, there may be people who prefer Allah and prophet as well as those who refuse.

The purpose of this thesis is to investigate the nature of the miracle of Miraj (The ascension to heavens) in a comprehensive way and to examine the subject of ruyat al-Alah by examining the style of commemoration in the Quran and hadiths, and using the tafseer of some commentators.

There are three parts of this study:

1st Part: The meanings of some words that interest us and help us understand our subject, such as what is Miraj, when it happened, before and the moment of miraj, sidrat -al muntaha, kab-ı kavsayn, refref, ruyat al-Alah, and Alborak are emphasized.

2nd Part: In this part, brief information is given about the Isra and Necm surah and some verses. In addition to this we have benefited from hadiths related to Isra and Necm from the Qutib-i Sitte, which is our most important source after the Quran, as well as the tafseer of some commentators.

3rd Part: Different opinions and evidences from the controversial ones about whether ruyat al-Alah is realized in Miraj or not, such as that Allah will not be seen in the world, will be seen in the world and in the hereafter, will not be seen in the world and in the hereafter are presented and also views on ruyat al-Alah were presented in terms of science of kalam.

Key Words

Alborak, kab-ı kavseyn, miraj, refref, ruyat al-alah

ÖNSÖZ

İyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilen ve bu özelliği ile kâinatta en üstün varlık olan insanoğlu hakikate hâkimiyeti kadar isabetli tercihler yapar. Bu tercihleri ile de hayatına yön verir. İyi ve doğru bir yönelişte bulunup bütün hayatını bu tarzda şekillendirdiği gibi tam tersi bir tercihe de yönelişte bulunabilir. Neticede insan hayırları, iyilikleri, güzellikleri istediği gibi; şerlere, kötülöklere de meyilli olabiliyor. Bununla imtihanlarını neticelendirmiş olur. İnsan, hayatında hangi tercihe yönelirse ve yöneliş doğrutusunda amelini devam ettirir ve kabiliyetlerini ilerletirse o tercihi netice bulacaktır. Ateş i kendine köle yâda efendi yapar.

İnsanın ilim, semavi dinler, kitaplar ile ahlaki öğretiler neticesindeki tercihi onu ya a'layi illiyine çıkarır veya yanlış a yöneliş i ile esfeli safiline indirir. İşte Peygamberlerin (a.s.) gerçekleştirdiği mucizeler ve bu dönemde uzantısı olan ilimler, kalbi ve akli ya nurlandırıp a'layi illiyine çıkarır ya da tercihine göre yanlış bir yöneliş le esfeli safiline indirir.

Mucizeler insanlara tesir noktasında farklılıklar oluşturmaktadır. Hak ehlinde imanın artması, mutmaine bir kalp, gönöl rahatlığı, ruhun huzuru olarak netice bulunduğ u gibi tam tersi olarak da inadın artması, kin, nefret dolu bir kalp, huzursuz bir ruh hali olarak kendini gösterebilmektedir. Olumlu veya olumsuz özelliklerin hepsini veya birkaçını taşımak şeklinde de olabilir. Neticede yöneliş nereye ise kabiliyet o yönde ilerler. Peygamberimiz'in (s.a.v.) mucizelerinden olan mi'rac mucizesi de âdetullah dairesinde olmakla birlikte o zaman insanının kavraması zor olan bir durumdur. Buna rağmen müminler bu mucize ile sıddık makamına ulaşabilmişlerdir.

Peygamberimiz (s.a.v.)'in mucizesi olan mi'rac gerçekleş tiğ i andan itibaren yıllarca tartışıl agelen bir konu olmuştur. Gerek gayri-müslimlerin inkâr ı gerekse de Müslümanların geliş im esnasındaki hakikatleri anlama, kabul etme noktasında farklı görüşleri oluşmuştur. Birçok araştırmaya konu olan mi'rac ve ru'yetullah meselesini ve mi'racta ru'yetullah meselesindeki farklı görüşleri ayet ve hadisler ış ığında, bazı müfessirlerin de görüşleri ile sunmaya çalış tık.

İlmi noktadaki araştırmalara katkıda bulunmak isteyiş imizi elinden geldiğ i kadarıyla destekleyip kolaylaşt ıran danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Abdullah

ÖZÜÇALIŞIR'a, Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT'e ve Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla...

Ayfer YUNUS

Iğdır- 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1.1.Mi'rac Bahsini Aydınlatacak Kavramlar.....	3
1.1.1. Mi'racın Tanımı.....	3
1.1.2. Mi'rac Olayının Yaşandığı Zaman	4
1.1.3. Mi'racın Öncesi	4
1.1.4. Mi'rac Anı	5
1.1.5. Sidret'ül Münteha	6
1.1.6. Kab-ı Kavseyn	11
1.1.7. Refref	13
1.1.8. Ru'yet	17
1.1.9. Ru'yetullah	21
1.1.10. Burak	22
1.2. Mi'rac Yolculuğu	23
1.3. Mi'rac Sonrası.....	26
1.4. Mi'racın Gerekliliği	28
1.5. Mi'rac Mescid-İ Aksa'dan Çıkmanın Hikmeti	30

2. BÖLÜM

2.1.Kur'an ve Sünnete Göre Mirac Hadisesi ve Ru'yetullah	31
2.1.1. İsra Suresi	31
2.1.2. Necm Suresi.....	32
2.1.3 .Diğer ayetler	33
2.2.Bazı Müfessirlerin İsra ve Necm Sureleri Dâhilinde Mi'rac Hadisesine Yaklaşımları	36
2.2.1. Muhammed b. Cerîr Tâberî - Tâberî Tefsiri.....	36
2.2.1.1. İsra Suresi.....	36
2.2.1.2. Necm Suresi	36

2.2.2. Ebu'l-Fida İbn Kesir - Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm	37
2.2.2.1. İsrâ Suresi.....	37
2.2.2.2. Necm Suresi	39
2.2.3. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî- El-Camiu li Ahkami'l-Kur'an Tefsiri..	40
2.2.3.1. İsrâ Suresi.....	40
2.2.3.2. Necm Suresi	41
2.2.4. Seyyid Ebu'l Âlâ Mevdûdî - Tefhimü'l Kur'ân	42
2.2.4.1. İsrâ Suresi.....	42
2.2.4.2. Necm Suresi	43
2.2.5. Muhammed Ali Es-Sâbûnî - Safvetü't Tefasir	44
2.2.5.1. İsrâ Suresi.....	44
2.2.5.2. Necm Suresi	45
2.2.6. Kadı Beydâvî - Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil	45
2.2.6.1. İsrâ Suresi.....	45
2.2.6.2. Necm Suresi	47
2.2.7. Ebü'l-Berakât en-Nesefî - Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl	48
2.2.7.1. İsrâ Suresi.....	48
2.2.7.2. Necm Suresi	49
2.2.8. Said Nursi - Risale-i Nur	49
2.2.8.1. İsrâ Suresi.....	49
2.2.8.2. Necm Suresi	50
2.3. İsrâ ve Mi'rac Bahsinin Geçtiği Bazı Hadis-İ Şerifler Ve Ravileri	50
2.3.1. Enes Bin Malik'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler	50
2.3.1.1.....Enes b. Malik'ten Süleyman et-Teymi ve Sabit el-Bünani Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif	50
2.3.1.2. Enes b. Malik'ten Sâbiti'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	51
2.3.1.3. Enes b. Malik'ten Katade'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	54
2.3.1.4. Enes b. Malik'ten Yezid b. Ebi Melik'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler	54
2.3.2. Malik b. Sa'saa'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif	56
2.3.3. İbn Abbas'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler	58
2.3.3.1. İbn Abbas'tan Ebu'lÂliye'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	58
2.3.3.2. İbn Abbas'tan Said b. Cübeyr'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	58
2.3.4. Ebu Hureyre'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler	59

2.3.4.1. Ebu Hureyre'den İbn'ül Müseyyeb'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	59
2.3.4.2. Ebu Hureyre'den Ebu's-Salt'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	60
2.3.4.3. Ebu Hureyre'den Ebu Seleme'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif....	60
2.3.5. İbn Mes'ud'un Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler.....	61
2.3.5.1. İbn Mes'ud'dan Abdurrahman'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	61
2.3.5.2. İbn Mes'ud'dan Müesser Bin Afare'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	61
2.3.6. Büreyde'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	62
2.3.7. Cabir b. Abdillâh'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif	62
2.3.8. Ubey bin Ka'b'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	63
2.3.9. Huzeyfe b. el-Yeman'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif.....	64
3. BÖLÜM	
3.1. Mi'racta Ru'yetullah	66
3.1.1. Dünyada Görülmeyeceği Ahirette Görüleceği	66
3.1.2. Dünyada ve Ahirette Görüleceği	68
3.1.3. Dünyada ve Ahirette Görülemeyeceği	69
3.2. Kelam İlmi Açısından Ru'yetullah	71
3.2.1. İmam Gazzali.....	72
3.2.2. Muhammed Zâhid Kevserî	72
3.2.3. Fahrüddîn er-Râzî	73
3.2.4. Ebu Cafer et-Tahavî.....	73
3.2.5. Ebü'l Hasen el-Eş'arî.....	73
3.3. Said Nursi'ye Göre Mi'rac	73
3.3.1. Said Nursi'ye Göre Mi'racın Tarifi	74
3.3.2. Mi'raca Çıkış Öncesi ve Sonrası Peygamberimiz'in Durumu	74
3.3.3. Mi'racın Hz. Muhammed'e Mahsus Olmasının Sebebi	75
3.3.4. Said Nursi'ye Göre Mi'racın Hikmet ve Hakikatleri	76
SONUÇ.....	78
KAYNAKLAR.....	82
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
ans	Ansiklopedi
ed	Editör
s.a.v	Salallahu Aleyhi Vesselam
a.s	Aleyhi Vesselam
b	Bin
bkz	Bakınız
çev	Çeviren
c	Cilt
c.c	Celle Celâluhû
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ens	Enstitü
h	Hicri
haz	Hazırlayan
Hız	Hazreti
Neşr	Neşreden
r.anha	Allah ondan razı olsun
r.a	Allah ondan razı olsun
s	Sayfa
Terc	Tercüme
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
tlk	Ta'lik
vb	Ve benzeri
vs	Ve saire
yay	Yayınlar

GİRİŞ

Sözlük manası yükselmek, yükseğe çıkmak manasında olan mi'rac¹, Peygamberimiz'in (s.a.v.) peygamberliğinin 12. yılında meydana geldiği bildirilen rivayetler arasındadır.² Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya oradan da göklere yükseltildiği bu hadisede birçok önemli olaylar yaşanmış olup rivayetlerde ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Ayetle sabit olan kısmı Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar olan kısmı olup buna isra denilmekte³, kesinlik ifade etmekte ve ihtilafa mahal bırakmamaktadır. Mescid-i Aksa'dan göklere yükseltilmesi kısmı ve yaşadıkları rivayetlerle aktarılmış olup farklı aktarımlardan dolayı burada gerçekleşen hadiseler ihtilaf mercii olmuştur. Bu ihtilaf konularından biri olup ve en çok tartışılanı da ru'yetullah meselesi olmuştur.

Sözlük manası görmek demek olan ru'yet⁴, ya dünya cihetiyle ya da ahiret cihetiyle göz ile temaşa etmek demektir. Bunun yanı sıra kalp ile gözün görmesi de görmek anlamında değerlendirilmektedir.⁵ Ru'yetullah ise görmek manasındaki ru'yet ile Allah lafzının birleşiminden meydana gelen bir terkiptir. Allah'ı görmek manasında kullanılmaktadır.

Ru'yetullah üzerine ihtilafa düşülen bazı görüşler şunlardır. Dünyada görülemeyip ahirette görüleceği, dünyada ve ahirette görüleceği, dünyada da ahirette de görülmeyeceği. Bu görüşler etrafında kutuplaşmalar oluşmuş, her görüş sahipleri tarafından ayet ve hadislere dayandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamızda ilk olarak isra ve mi'rac hadisesini anlamamıza yardımcı olacak ilgili kavramların sözlük ve terim manaları verilmiştir. Hadisenin meydana geliş zamanı ve yeri konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Miraç yolculuğu da ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Rasulullah'ın (s.a.v.) uğrak yerleri, peygamberlere kıldırıldığı namaz, arşın katlarında peygamberlerden bazılarıyla görüşmesi ve aralarında geçen diyaloglar

---

¹ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, "ع ر ج" maddesi, Beyrut, Daru's-Sadîr, II, s. 322.

² Ebu'l-Fida İbn Kesir, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, Daru'l-Marife, 1976, II, s. 93.

³ İsra, 17/1.

⁴ Halil b. Ahmed el-Ferahidi (ö. 175/791), *Kitabu'l-Ayn*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003, II, s. 83.

⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Ebû İshâk el-Buhârî el-Kelâbâzî (ö. 380/990), *Kitabu't-Tearruf li Mezhebi ani't-Tasavvuf*, Kahire, Mektebetü'l-Hanci, 1994, s. 42.

zikredilmiştir. Sidretü'l-münteha, kab-ı kavseyn, refref gibi önemli noktalar da açıklanmıştır. Daha sonra mi'rac ve ru'yetullah meselesinin geçtiği ayetlere ve bunları yorumlayan müfessirlerin tefsirlerine yer verilmiştir.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Allah Teâla ile görüşmesinde aldığı müjdeler ve namazın elli rekâtta beş rekâta inişi vurgulanmıştır. Sonra da ru'yetullah meselesi ve etrafında meydana gelmiş olan ihtilaflı görüşlere değinilmiştir. Konu ile ilgili hadisler ravileriyle birlikte verilmiş, ihtilaflı meselelere dikkat çekilmiştir. Sahabeler arasındaki görüş ayrılıklarına ve âlimlerin bu ayrılığın sebebine dair yorumlarına, tercihlerine ve tercih sebeplerine de yer verilmiştir.

Ru'yetullah meselesi üzerine yorum yapan bazı kelim âlimlerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Çünkü ru'yetullah meselesi kelim âlimleri tarafından tartışılan temel konulardan biridir. Bunun yanı sıra Said Nursi'nin konuyla ilgili kur'an ve sünnet çerçevesinde yorumlarına da değinilmiştir.

Netice olarak bu çalışmamız ile mi'rac ve ru'yetullah meselesi hakkındaki âlimlerin farklı görüş ve dayanaklarını araştırıp sunarak konu hakkında bilgi edinilmesini umarak yaptığımız bu mütevazı çalışmanın istifadeli olmasını umuyoruz.

1. BÖLÜM

1.1. Mi'rac Bahsini Aydınlatacak Kavramlar

1.1.1. Mi'racın Tanımı

Mi'rac, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mekke'den Kudüs'e oradan da göğe çıkarılması manasını içeren terimdir.

Sözlük manası itibariye “yukarıya çıkmak, yükselmek”⁶ manasını taşıyan urûc kelimesinden meydana gelmiş olan mi'rac kelimesi ism-i âlet olup “yukarı çıkma vasıtası veya merdiven”⁷ manalarına gelmektedir. İbni Kesir mi'racın merdivene benzeyen basamaklı bir şey olup kendisiyle yukarı tırmanıldığını ifade eder.⁸

Terim olarak ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) göklere çıkarılıp Allah Teâlâ'nın katına gidişini ifade eder.⁹ Bu yolculuk bir gecede Mekke'den Kudüs'e gidiş oradan da Allah Teâlâ'ya yükseliş olarak değerlendirildiğinde kaynaklar bu olaydan isra ve mi'rac olarak bahseder. Türkçede ise mi'rac kelimesi ile her iki yolculuk da kastedilir. İslâmi kaynaklara baktığımız zaman mi'rac yolculuğunun iki safhada meydana gelmiş olduğunu görmekteyiz. Geceleyin yürümek manasına gelen isra¹⁰, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir gece Mekke'den Kudüs'e yaptığı yolculuğa denmiş olup buradan da göklere çıkarılmasına mi'rac denilmiştir. İslam literatüründeki bu ayrımın sebebi her iki terimin de naslarda vurgulanmasından kaynaklanmaktadır. Sery¹¹ (geceleyin yürüme, gece yolculuğu) kelimesinden türeyen isra' Kur'an-ı Kerim'de mazi sîgasıyla geçmiş olan bu kelime aynı zamanda sureye de isim olmuştur. Bu olaydaki maksad ise Allah kudretinin azametini göstermek için kulu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Mekke'den etrafı mübarek kılınmış olan Mescid-i Aksa'ya geceleyin yolculuk yaptırmasıdır.¹²

Mi'rac kelime olarak Kur'an-ı Kerim'de geçmeyip çoğulu olan “meâric” yani yükselme dereceleri şeklinde Allah Teâlâ'ya nisbet edildiği görülmektedir.¹³ Bir ayette

⁶ *Mu'camü'l-Vasit*, "ج ر ع" maddesi, Kahire, Mucamma'ü'l-Lügati'l-Arabiyye, 2004, s. 591.

⁷ Halil b. Ahmed el-Ferahidi (ö. 175/791), *Kitabu'l-Ayn*, III, s. 125; Salih Sabri Yavuz, "*Mi'rac*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005; XXX: s. 132.

⁸ Ebu'l-Fida İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-Arabi, 2008, IV, s. 113.

⁹ İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, "ج ر ع" maddesi, Beyrut, Daru's-Sadir, II, s. 322.

¹⁰ El-Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut, Al-Resalah, 2006, XIII, s. 7.

¹¹ el-Ferahidi, *Kitabu'l-Ayn*, II, s. 242.

¹² İsra, 17/1.

¹³ Meâric, 70/3.

“merdiven” anlamında meâric kelimesi kullanılmış olup bazı ayetlerde de urûc kökünden türetilerek meydana getirilmiş fiillerin kullanılmış olduğu görülmektedir.¹⁴

Göklere yükseliş inancı sadece İslam’da değil eski Hint ve İran mitolojisinde de diğer dinlerde de karşımıza çıkmaktadır. Yahudilere göre Musa, İshââ, İdris ve İbrahim gibi peygamberlerle bir kısım tarihi kişilerin yeryüzünden ilahi âlemlere kadar yükseldiğine inanılmaktadır. Sonraki Yahudi literatüründe de melek Yahoel’in Hz. İbrahim’i ilahi bir vasıta ile göklere yükselterek O’nun Rabbinin tahtını seyri tasavvurunun geçtiğine rastlanmaktadır. Hristiyanlıkta da çarmıha gerilen Hz. İsa’nın gömüldükten sonra mezarından çıkıp ilahi âleme yükselmesi inancı hâkimdir.¹⁵ Bunun yanı sıra Pavlus’un da Kudüs’e doğru giderken melek ile birlikte göğe yükselişi rivayeti de mevcuttur.¹⁶

1.1.2. Mi’rac Olayının Yaşandığı Zaman

Mi’rac, doğru olarak kabul edilen rivayete göre, Habeşistan hicretlerinden sonra, hüzün yılını¹⁷ takip eden dönemde, yaklaşık olarak hicretten de bir sene evvel olmuştur.¹⁸ İslam âleminin büyük çoğunluğu mi’racı receb ayının 27. gecesinde olduğuna inanmaktadır. Mi’racın zamanıyla ilgili olayın tahakkuk ettiği bi’set yılı 12. yıl olarak geçmektedir.

1.1.3. Mi’racın Öncesi

Peygamberimiz’in (s.a.v.) en büyük mucizelerinden biri olan mi’racı öncesi ve sonrasıyla ele almak mi’racın gerekliliğini anlamak için daha doğru olacaktır. Bu bağlamda mi’raktan önce yaşananlara baktığımız zaman bir Taif seyahatı ortaya çıkıyor.

Şöyle ki Peygamberimiz (s.a.v.), her anında onu koruyup gözetmeye çalışan Ebu Talip¹⁹ (ö. 619) ile nübüvveti dolayısıyla tebliği noktasında birçok zorluğa karşı maddi manevi her türlü destekçisi olan Hz. Hatice²⁰ (r.anha) (ö. 620) gibi iki değerli insanı aynı

¹⁴ Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî (1882-1968), *El-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî*, Kâhire: Dâru’l-Hadîs. Md: “arc”.

¹⁵ Matta, 28/1-7; Markos, 16/19.

¹⁶ Şinasi Gündüz v. dğr., *Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam’da Miraç* (Ankara: Vadi Yayınları, 2016; s. 59.

¹⁷ Hz. Muhammed’in Amcası Ebu Talip ile Eşi Hz. Hatice’nin vefat ettikleri yıla denir.

¹⁸ Ebu’l-Fida İbn Kesir, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Beyrut, Daru’l-Marife, 1976, II, s. 93; El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an, XIII, s. 12.

¹⁹ Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 619 m.)

²⁰ Ümmü’l-Kâsım (Ümmü’l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay el-Kureşîyye (ö. 620).

yıl içinde kaybetmişti. Peygamberimiz (s.a.v.) tebliğin önünün açılmasına kuvveti zahr olacağını, hiç olmazsa şiddetli baskılardan kurtulmasına veya hafiflemesine vesile olacağını düşündüğü Taif ziyaretini hayata geçirdi. Çünkü Taifliler Peygamberimiz'in (s.a.v.) akrabalarıydı ve akrabalık cihetiyle O'nu koruyacaklarına ve İslam'ın Kureyş'teki müşriklere karşı güçleneceğine inanıyordu.²¹ Öte yandan Taifliler gözü kara bir millettir. Mekkeli müşriklerin bu yüzden çok üstüne gitmeyeceklerini düşünüyordu. Bu düşüncelerle Taif'i ziyaret için yola koyuldu ama ziyareti istediği gibi olmadı. Hakarete uğradı ve de taşlandı. Âlemlere rahmet olan Peygamberimiz (s.a.v.) öyle ki ümidinin kırıldığı, hakaretlerle gururunun incindiği taşlanarak acı çektirilmeye çalışıldığı halde bedduaya yeltenmedi. Daha da ötesi Cebrail (a.s.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) gelerek, dağları birleştirip Taif'i yok edebileceğini söylemesine rağmen O buna yanaşmayıp, şu şekilde yanıt verdi:

“Hayır, ben böyle bir şey istemem. İstedğim tek şey, Hak Teâlâ'nın bu müşriklerin sülbünden, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibâdet edecek bir nesil ortaya çıkarmasıdır.”²²

Bu olaydan sonra şartlar öyle bir hal aldı ki tekrar Mekke'ye dönmesi bile anca bir başkasının himayesine girerek olabilirdi; “Bu sebeple Hîrâ'ya varınca birini göndererek müşrik Mut'im b. Adiyy'in²³ (ö. 2/623) himâyesini istedi. Mut'im isteğini kabul etti ve oğullarını silahlandırarak, kendisi de beraberinde olduğu halde, Efendimizi (s.a.v.) Hira'dan alarak Mekke'ye getirdiler.”²⁴

Böylesine sıkıntılı bir olayda dahi kendisinin hali üzerine tefekkür edip ve hatalı olabileceğine ihtimal vererek tövbe eden, insanlığa da merhamet ederek dua eden Peygamberimiz (s.a.v.), en büyük teselliği yine Allah Teâlâ'yı düşünüp ona ibadet etmekte buluyor.

1.1.4. Mi'rac Anı

Bu sıkıntılı halin çok taze olduğu bir akşam Cebrail (a.s.) Allah adına Peygamberimiz'i (s.a.v.) mi'racı davet etti. Bu vesileyle belki de mi'rac, bir teselli ve

²¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "*Tâif*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010; XXXIX: s. 443-444.

²² İbn Hişâm, *Sîre*: II, s. 60-63; Buhârî, IV, s. 83.

²³ Ebû Vehb el-Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdimenâf en-Nevfelî el-Kureşî (ö. 2/623)

²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*: I s. 212; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzuri, *Ensâb*: I s. 237.

taşıymış olduğu marifetullahı tam anlamıyla tamamlama yolculuğu olacaktı. Uđruna her sıkıntıyı yaşıyan Resulullah'ın Sevgili'ye vuslatı daha dünyadayken gerçektelecekti. O gece Cebrail (a.s.), Peygamberimiz'i (s.a.v.) Burak adlı bir bineğe bindirerek Mescid-i Aksa'ya götürdü. Bu gece yolculuğuna İsrâ diyoruz. Daha sonra Peygamberimiz (s.a.v.) Mescid-i Aksa'dan huzuru Kibriya'ya yükseltirmiştir ki yolculuğun bu kısmına da mi'rac diyoruz. Mi'rac'a geçmeden önce hakikatini gerektiği gibi anlamak bazında İsrâ olayına bir göz atalım. Peygamberimiz (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürölüp orada hazır bekleyen peygamberlere namaz kıldırarak onların imamı ve önderi olduğunu aynı zamanda da tebliğ ettiklerinin varisi olduğunu göstermiş olmaktadır.²⁵ Allah'ın hikmeti dâhilindeki bu olay Peygamberimiz'in (s.a.v.) faziletinin ve görevinin kapsamını anlamak için de son derece önemli bir olaydır.

İbn Kesir²⁶ (ö. 774/1373) imamlık hadisesiyle alakalı tefsirinde, Peygamberimiz'e (s.a.v.) bütün makamlar gezdirilip, bütün mertebeler katettirilmişti. Tefekkür âlemindeki kemalatını tamamlayıp diğer bütün Peygamberlere (a.s.) de varis olduğunu göstermiştir. Bunu ispat edercesine onlara namaz kıldırılmıştır.²⁷

İsrâ hadisesinden sonra Peygamberimiz (s.a.v.) mi'rac hadisesini yaşamıştır. Yani bütün mahlûkatın tabakalarında dolaştırılarak Allah Teâlâ'nın huzuruna teşrif etmiştir. Hadisenin ayrıntısına inmeden önce kab-ı kavseyn, sidretü'l munteha, refref, ru'yetullah vs. kavramlarına ve konumuzdaki yerlerine kısaca bir göz atalım.

1.1.5. Sidret'ül Munteha

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) mi'rac esnasında yanında ilahi sırlara nail olduğu ağacın adıdır.

Sözlük manası "Kendisine Arabistan kirazı da denilen güzel gölgeli nebk ağacı" olan sidre²⁸ ve munteha lafzının bir araya gelmesiyle oluşan sidretü'l-munteha terkibi mana olarak "son noktada olan sidre" demektir. Terim manası olarak da "Hız. Muhammed'in (s.a.v.) mi'rac esnasında yanında ilahi sırlara nail olduğu makam veya

²⁵ Orhan Aktepe, "*Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi*", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 5/13 (2017): s. 21; Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelam*, İstanbul, Ergin Kitapevi, 1959, s. 180. (Kısmen sadeleştirilerek alınmıştır); İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 82.

²⁶ Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî (ö. 774/1373)

²⁷ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 100.

²⁸ Ebü't-Tâhir el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut, 1884, II, s. 45.

ağaç” diye tanımlanabilir. Kur’an-ı Kerim’de geçişi bir yerde sidretü’l-münteha²⁹ diye geçerken, diğer bir yerde ise sadece sidre³⁰ tarzında geçmektedir. Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de iki yerde “ağaç” anlamıyla kullanılmıştır.³¹ Bir kısım hadislerde yıkanma esnasında yapraklarının kullanılıyor olmasından dolayı sidr, ayetteki kullanımından dolayı da sidretü’l-münteha olarak yer alır.³²

Sidretü’l-münteha ile ilgili iki görüş vardır. Daha çok kabul edileni semada bulunup mi’rac esnasında Peygamberimiz’e (s.a.v.) ilahi sırların açılmış olduğu ağaçtır. Bunun sebebi ise bu kelimenin geçtiği Necm suresindeki ayetlerde Hz. Peygamberin (s.a.v.) mi’racı konusu geçmektedir. Diğer görüşe göre Rasul-i Ekrem (s.a.v.) mi’rac esnasında sidretü’l-münteha denen yerde Cebrail’i (a.s.) asıl suretinde görmüştür. Bu yeri kaplayanın ise Allah’ın nuru, bilemediğimiz başka nesneler veya meleklerdir.³³ Sidretü’l-münteha’nın isimlendirilişinde de farklı görüşler vardır. Yerinin cennetin sonunda olması, ondan sonrasının Allah Teâlâ dışındakilere gayp olması, mahlûkata ait bilgilerin orada son bulması, yukarıdan aşağıya inceklerle, aşağıdan yukarıya çıkacakların orada sonuçlanması tarzındaki görüşler bunlardan bazılarıdır.³⁴ Tâberî’ye göre olma olasılığı olan bütün görüşler ayetin lafzına uygun olduğundan ve içinde bağlayıcı olan bir nakil bulunmadığından bunlardan herhangi birini veya hepsini tercih etmenin uygun olabileceğidir.³⁵ Bu konudaki tek ortak nokta bu terkinin (sidretü’l-münteha) bir sınır ifadesi teşkil etmesidir. Mi’rac gecesi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bu sınırın ötesine nail olması dışında ne büyük meleklerin ne de Peygamberlerin (a.s.) gidemediği ve Allah’ın yarattıklarının ulaşabileceği sınır olarak kabul görmüştür. Genel olan görüşe göre Hz. Muhammed (s.a.v.) mi’rac esnasında Cebrail (a.s.) ile sidretü’l-münteha’ya kadar çıkmış ama sonrasında Cebrail’in (a.s.) daha öteye çıkmasına izni olmadığı için Peygamberimiz (s.a.v.) refref ile kab-ı kavseyne yolculuğunu sürdürmüştür. Bundan dolayı da sidretü’l-

---

²⁹ Necm, 53/14.

³⁰ Necm, 53/16.

³¹ Sebe, 34/16; Vâkıa, 56/28.

³² Arent Jean Wensinck (ö. 1939), *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi: Concordance et Indices de la Tradition Musulmane*, Leiden, E. J. Brill, 1936, md. "sdr".

³³ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, 1990, XXVIII, s. 252-253

³⁴ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf*, Kahire, VI, s. 48; El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, s. 25.

³⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Tâberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1994, VII, s. 146.

münteha Cibril (a.s.) makamı sayılır. Burayı illiyyin olarak da nitelendirenler vardır.³⁶

Sidre lafzı için kökünde (seder/sedâre) “hayret anlamı” olduğu için bunu “en büyük hayret” manasıyla değerlendiren de olmuştur. Buna göre burada en fazla hayrette kalınan bir mertebe olmasına rağmen Kur’an-ı Kerim’de bildirildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) ne kendinden geçmiş ne de hayretlere düşmüş, karşılaştıklarını tam ve net bir biçimde algılamıştır.³⁷ Fahrüddîn er-Râzî bu görüşü iletmekle birlikte isabetli olanın ilk görüş olduğunu ifade eder.³⁸ Hadislerde belirtildiği üzere burası ya cennetin sonunda kendine özgü bir ağaçtır ya da hayret mertebesi makamıdır. Öyleyse de imkânları ölçüsünde sınırlı idraki olan insanın onu tam olarak anlamlandırması mümkün değildir. En isabetli olanın Cebrail’in (a.s.) dahi derk edemediği gayba ait varlık veya mertebenin sırrının Allah’a bırakılmasıdır.

Sidretü’l-münteha konusuna tasavvufta da değinilmiştir. Sufilerin ilklerinden olan Sehl bin Abdullah et-Tüsterî³⁹ (ö. 283/896) sidretü’l-münteha için “beşeri bilginin bittiği yer” olarak yorumlamış olup buranın Hz. Peygamberin (s.a.v.) ibadetlerinin nurundan oluşmuş olduğunu, ilahi olan feyzin sidreden O’na geldiğini böylece de Hz. Peygambere (s.a.v.) metanet verildiğini ifade eder.⁴⁰ Aynü’l-Kudât el-Hamedânî⁴¹ (ö. 525/1131) ise sidreyi rububiyet ağacı, meyvesini de ubudiyet olarak yorumlar.⁴² Muhyiddin ibnû’l-Arabî⁴³ ise Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Hz. İbrahim’in (a.s.) mertebesi olan yedinci semayı geçerek sonrasında ulaşmış olduğu sidretü’l-müntehayı da geçerek kaderleri yazmakta olan kalemlerin seslerini duyacak bir seviyeye çıkmıştır. Son nokta olan sidretü’l-müntehanın peygamberler ve ona uyararak mutlu olan ümmetlerinin güzel amellerinin suretlerinin olduğu noktadır. Kıyamete kadar da bu bahsi geçen suretler burada korunacaktır. Sidredeki gözleri kamaştıran güzellik amellerden yansıyan ışıltıların orayı kapsamasındandır.⁴⁴

Muhyiddin ibnû’l-Arabî buradaki dört nehir ve nur kelebeklerinin mahiyetinin

³⁶ Tâberî, Tefsiru’t-Taberi Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an, 1994, VII, s. 482.

³⁷ Necm, 54/17.

³⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXVIII, s. 252-253.

³⁹ Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus et-Tüsterî (ö. 283/896)

⁴⁰ Tüsterî, Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm (Tefsîrû’t-Tüsterî), Daru’l Harem li’t-Turas, Kahire, 2004, s. 262.

⁴¹ Hakîm Ebu’l-Meâlî Abdillâh b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Miyâneî el-Hemedânî (ö. 525/1131)

⁴² Hemedânî, *Temhîdât*, Neşr. Afif Useyrân, Tahran, 1962, s. 276.

⁴³ Muhyiddin Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî (ö. 638/1240)

⁴⁴ İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, Kahire, 1293, II, s. 369; III, s. 345.

bilinmeyip anlatım kabiliyeti çok güçlü olan Hz. Peygamber (s.a.v.) susmayı tercih etmişse buna göre insanların da susması gerektiğini söyler. Muhyiddin ibnü'l-Arabî mi'ractaki hususların ilahi ve manevi bazı hususların simgeleri olduğu şeklinde değerlendirir.⁴⁵ Şah Veliyullâh ed-Dihlevî⁴⁶ (ö. 1176/1762) de bu tarzda açıklamalar yapar.⁴⁷

Edebiyatta ise sidretü'l-münteha için tefsir yorumlarına bakıldığında sidre, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın huzuruna ulaşmadan önce cennetü'l me'va'da yanında Cebrail'i (a.s.) bırakmış olduğu ağaçtır. Abdolvâsi Çelebi⁴⁸ (ö. 817/1414-15) Mi'râciye'sinde bu ağaç için;

O yerden geçtik ve gördüm bir ağaç

Ol ağaçtır bu gökler başına taç...

Dedim bu ne acâib müntehâdır/

Dedi bu da o sidrü'l-müntehâdır”⁴⁹

Mısralarıyla tanıtır. Bunun yanı sıra sidre Cebrail'in (a.s.) makamıdır diye anlandırılır.⁵⁰

Sidre için Allah'ın huzuruna gidilen yolda sınır kapısı yorumu da yapılır. Abdolvâsi Çelebi;

"Girü (tekrar) refref gelip götürdü beni

O sidre katına irürdi (ulaştırdı) beni

...

Revan sidre katına girü vardım

Ki tahfif isteyü yüz yere vurdum”⁵¹

⁴⁵ İbnü'l-Arabî, *el-İsrâ ile'l-makâmî'l-esrâ* (Kitâbü'l-Mi'râc), Beyrut, 1988, s. 23, 109, 247.

⁴⁶ Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm ed-Dihlevî (ö. 1176/1762)

⁴⁷ Şah Veliyyullâh Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, Neşr. Seyyid Sâbık, Kahire, Darü'l-kütübi'l-hâdis, 1990, s. 867.

⁴⁸ Abdolvâsi Çelebi (ö. 817/1414-15)

⁴⁹ Abdolvâsi Çelebi, *Halilname*, Haz. Ayhan Gültaş, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 451.

⁵⁰ Mustafa Uzun, "*Sidretü'l-Müntehâ*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009; XXXVII: s. 152.

⁵¹ Abdolvâsi Çelebi, *Halilname*, s. 466.

Beyitleriyle dile getirmiştir. Allah Teâlâ'nın indinden indirilecekler oraya indirilip aracılara (melekler) verilip dünyaya ulaştırılır. Yukarıya çıkış ve aşağıya inişlerin sınırı orasıdır. Recep Vahyî;

"Giderek sidreye geldi iki hem-râh-ı şefik

Olamam ben sana artık dedi Cibrîl refik"⁵²

Beyitleriyle Cebrâîl'in (a.s.) "Bir parmak dahi olsa buradan ileriye geçersen yanarım" diyerek sınırı aşamayacağının konusunu dile getirir. Rivayet edilen bir hadise göre sidre ağacının fil kulakları gibi yaprakları, dağ tepesi veya testi kadar da iri meyveleri vardır.⁵³

"Onun bir yaprağı dünyâyı küllî

Bürür baştan başa her câyı küllî"⁵⁴

Beytiyle Halilnâme'de sidrenin bu özelliğine değinilmektedir. Bunun yanı sıra sidre yüz atının gölgeleneceği ululuktur.⁵⁵

İslam literatüründe sidreyi açıklayan bilgiler ayet ve hadislerden kaynaklanan bilgilerle sınırlı olmayıp, İsrailiyattaki bilgilerle de harmanlanarak zenginleşmiştir. Bu bilgilerin bir kısmı Fars ve Arap şairlerin değişik anlayışlarıyla biraz da hayal dünyalarını katmalarıyla abartılmış bir biçimde Türk divan edebiyatına dâhil olmuştur. Sidre, Türk edebiyatında da verimli bir malzeme sahası halini almıştır. Ayrıca tasavvufi anlayışa dayalı olarak yorumlanan bu terimler böylece başka manalar da kazanmışlardır.

Fars, Arap ve Türk edebiyatında müstakil beyitlerin yanı sıra nâ'tlarda, mesnevilerde, edebi eser tarzında cennetten haber veren ansiklopedilerde, Hz. Muhammed'e ait olan çeşitli eserlerde çeşitli anlatım ve örneklendirmeler mevcuttur. Türk dini müsikide de mevlit ve mi'raciyeler dışında kimi nâ't, tevşih, nefes ve ilahilerde de sidre ile ilgili bilgilerin tasavvufi inanışa göre şekillendiği görülmektedir. Sidre konusuna bütün algısı ile Ârif, Nahîfî, Yenişehirli Ömer gibi yazarlar mi'raciyelerinde geniş yer vermişlerdir.⁵⁶

⁵² Receb Vahyî, *Minhâcü'l-mi'râc*, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1315, s. 20.

⁵³ Buharî, *Salat*, 1.

⁵⁴ Abdülvasî Çelebi, *Halilname*, s. 466.

⁵⁵ Uzun, "*Sidretü'l-Müntehâ*", XXXVII: s. 152.

⁵⁶ Uzun, "*Sidretü'l-Müntehâ*", XXXVII: s. 152.

Sidre konusunda bir diğer mesele de ikisi zahir ikisi batın olmak üzere dört nehrin menbainı teşkil ediyor olmasıdır. Orada yaşayan sanatkârların ve nehirlerin yaşayanların üzerine bırakılan etki ve çağrışım üzerine bu nehirlerin isimleri; Nîl, Dicle, Fırat⁵⁷, Seyhun ve Ceyhun diye isimler almışlardır.⁵⁸ Batın nehirler ise selsebil ve kevser veya tesnim diye belirtilir. Nahîfî, “Kim iki nehr-i ferih-efzâ-yı can/ Sidrenin aslından olurdu revan/ Sâf ü latif ol iki nehr-i cemîl/ Olmuş idi kevser ile selsebil”⁵⁹ beyitleriyle bunu ifade eder. Mi’raciyelerde⁶⁰ sidredeki meleklerin saçlarında inciler, incilerde de nur denizleri söylemi de bulunmaktadır. Bektaşîlik inancında da “hayyü la-yenâm”ın (daima hayattar ve uyumayan) olan Allah Teâlâ’nın huzuruna varılırken selamlanması önemli olan mevkilerden biri olduğu geçmektedir. Bektaşî⁶¹ bunun nefeslerinin birinde;

“Dedi rehber işte hayyü lâ-yenam

Gayri yoktur benim hizmetim tamam

Sidretü’l müntehâ dördüncü selam

Âdâb ü erkânla durdum hû deyü”⁶²

Beyitleriyle dile getirir. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Cebrail (a.s.) için ortak kullanılan sidre terkiplerinin bir kısmı şunlardır; “Sidre-nîşîn, sidre menzil, sidre-mensub, mâh-ı sidre-peyma” veya “hayret-nîşîn-i sidre” terkibi bulunur. Bunun yanı sıra sevgiliye atfen “sidre-kad, side-kâmet” tarzında kelime ve terkipler kullanılmaktadır. Buna atfen Karamanlı Nizâmî’nin,⁶³ “Kâmetin sidre tapun hûr ü dudağın kevser/ Kûyunun her tarafı cennet-i a’lâ mı değil” beyti sidrenin yanı sıra diğer unsurlara da değinmesi noktasında dikkat çekicidir.⁶⁴

1.1.6. Kab-ı Kavseyn

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mi’rac esnasında Allah Teâlâ’ya

⁵⁷ Uzun, “*Fırat*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996: XIII, 33.

⁵⁸ Er-Râzî, Tefsiru Fâhru'r-Râzî, XXIII, Beyrut, Daru'l-fikr, 1981, s. 90.

⁵⁹ Uzun, “*Sidretü'l-Müntehâ*”, XXXVII: s. 152.

⁶⁰ İslâm edebiyat ve sanatlarında Hz. Peygamber’in mi’racını konu alan eserlerin genel adı; Bkz. Mustafa İsmet Uzun, “*Mi’raciyye*” TDV İslam Ansiklopedisi, 2005, TDV Yayınları, XXX, s. 135.

⁶¹ Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271 [?])

⁶² Uzun, “*Sidretü'l-Müntehâ*”, XXXVII: s. 153.

⁶³ Karamanlı Nizâmî XV. yüzyıl divan şairi; Bkz. A. Azmi Bigin, “*Karamanlı Nizami*”, TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001; XXIV: s. 454.

⁶⁴ Uzun, “*Sidretü'l-Müntehâ*”, XXXVII: s. 153.

veya Cebrâil'e (a.s.) çok yaklaşmış olduğu manasını taşıyan ifade olarak geçer.⁶⁵ "Kab", okun içine konulduğu yayın ortası manası olarak geçer. "Kavseyn" ise yayın ortasından itibaren iki tarafındaki uzunluk için kullanılır.⁶⁶ Tasavvufa göre bu iki kavisten maksat vücub ve imkândır. Buna göre Hz. Muhammed (s.a.v.) imkân âleminde zahir olup vacip olan Allah'ın bulunduğunu bilerek görmesi ve bu gerçek ile daha da ilerlemesi, neticede herşeyin Hakk olduğunu farketmesidir. Aynı zamanda kab-ı kavseyn temyiz⁶⁷ ve isneyniyet⁶⁸ manasıyla Hakk ile birleşmesidir.⁶⁹ Tasavvuf alanında ise Hak ile ittihad ve aynü'l-cem' mertebesi manasına gelir.⁷⁰ Ayrıca şair Nesimî⁷¹ (ö. 820/1417) de bir şiirinde "kab-ı kavseyn"den bahsetmiştir:

"İrdüm kaşun Mihâbına kim kâbe kavseyn ol durur.

Vuslat şebinde gör beni ser-tâ-kadem nûr olmuşam."⁷²

Said Nursi burayı şöyle tarif eder: "*Bütün kâinattaki makasıd-ı ulyâ ve netâic-i uzumâyı anlayacak ve bütün tabakatın ayrı ayrı vezâif-i ubudiyetlerini görmekle Zât-ı Kibriyânın saltanat-ı rububiyetini, haşmet-i hâkimiyetini müşahede ederek, o Zâtın marziyâtı ne olduğunu anlamak ve Onun saltanatına dellâl olmak için, alâkülliha, o tabakat ve dairelere bir seyr ü sülûk olacaktır. Tâ, daire-i âzamîyesinin ünvanı olan Arş-ı Âzamına girecek, tâ Kab-ı Kavseyne, yani imkân ve vücub ortasında Kab-ı Kavseyn ile işaret olunan makama girecek ve Zât-ı Celîl-i Zülcemâl ile görüşecektir ki, şu seyr ü sülûk ise Miracın hakikatidir.*"⁷³ Bundan anladığımız, bütün kâinattaki en ulvi maksadı ve en büyük neticeyi anlaması için her bir katın ayrı ayrı vazifelerini görmekle Allah Teâla'nın rububiyetinin ve sonsuz büyüklüğünü temaşa etmiştir. Bununla biz kullarından ne istediğini anlaması ve bunu bize beyan etmesi o tabaka ve katları ancak bir seyr ve

⁶⁵ Necm, 53/9.

⁶⁶ Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdî (ö.450/1058), *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, Muessesetü'l Kutubi's-Sakafiyye, Beyrut 1992, V, s. 392; İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'ânî'l Azîm, IV, s. 248; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, "ب ر ق" maddesi, I, s. 693.

⁶⁷ Ayırma, ayrılma, seçme, seçilme; İyiyi kötüden ayırma.

⁶⁸ Tasavvufta Allah'ın sonsuz varlığı karşısında müstakil ikinci bir varlık kabul etme, ikilik; <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D8%AB%D9%86%D9%8A%D9%86%D9%8A%D8%A9/> erişim: 20 Aralık 2020.

⁶⁹ Ali b. Muhammed es-Seyyid Şerif Cürcanî (ö. 816/1413), *et-Tarîfat*, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1990, s. 178.

⁷⁰ Yavuz, "*Mi'rac*", XXX: s. 134.

⁷¹ Seyyid Nesimî (ö. 820/1417) Hurûflîği ile tanınan mutasavvıf şair.

⁷² Özen Şenödeyici, "*Nesimî Şiirine Göre Hurufî Güzeli Portresi*", *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4/8 (2014): s. 40.

⁷³ Said Nursi, *Sözler*, İstanbul, Rnk Neşriyat, 2014, s. 613.

seyahat ile mümkün olacaktır. Bunun için de Allah Teâla'nın en büyük dairesi olan arş-ı alaya giderek kab-ı kavseyne yani imkân ve vücub ortasında kab-ı kavseyn ile işaret olunan makama girip Allah Teâla ile görüşecektir. Bu seyir ve seyahat ise miracın hakikatidir.

1.1.7. Refref

Sözlük manası olarak “kanat çırpma, konmak için havada çırpınmak” gibi manaların yanı sıra parlamak manalarına da gelen reff (refif) kökünden türeyen “refref; döşek, yaygı, yastık”⁷⁴ gibi manaları teşkil eder. Bunun yanı sıra “kuşun konmak için havada çırpınması veya kanatlarını yayarak hareket ettirip konması”⁷⁵ gibi manalara da gelir.⁷⁶ İbranice dilinde ve Yahudi kaynaklarında bu ikinci terim daha çok kullanılır.⁷⁷

Kur'an'da ise bu kelime cennet anlatılırken geçer. “Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar, (nimetlenirler).”⁷⁸ meâlindeki ayeti yorumlarken bu kelimedden “yeşil yastıklara ve güzel yaygılara” manalarını çıkarmışlardır.⁷⁹ Ragıp el-İsfahani⁸⁰ ise buradan bahçe yeşilliğini çağrıştıran bir tarz elbise olduğunu ifade etmektedir.⁸¹ Kurûbî'de el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an tefsirinde Cebraî'i (a.s.) yeşil bir refref elbisesine bürünmüş olduğu halde gördü ibaresi geçer.⁸² Necm suresindeki bazı büyük alametlerden bahsedilirken yorumun bazılarında ufku saran yeşil refrefin olduğu veya ufku saran cennette yeşil refrefin olduğu da ifade edilmektedir (cennetin yeşil görüntüsünün de bir uzantısı olabilir).⁸³ İbn Kesir de refrefin yemyeşil bir biçimde ufku kaplamış olarak gördüğünü belirtir.⁸⁴

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) Sidret'ül-Münteha'dan sonraki aşamaya kadarki

⁷⁴ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, s. 31.

⁷⁵ İsmail Taşpınar, “*Refref*”, DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007; XXXIV: s. 534.

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “ر ف ف” maddesi, IX, s. 126.

⁷⁷ M. Jastrow, “A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yurushalmi and the Midrashic Literature”, New York 1996, s. 1491.

⁷⁸ Rahman, 55/76.

⁷⁹ Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, 1994, VII, s. 196; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştirilen İsmail Karaçam vd., İstanbul, Azim Dağıtım (Zehraveyn), tsz., VII, s. 388.

⁸⁰ Ebu'l-Kasım Hüseyin er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. YY'ın ilk çeyreği)

⁸¹ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, el-İsfahânî, “ر ف ف” maddesi, *Müfredat Elfazı'l-Kur'an*, Beyrut, Daru's-Şamiyye, 2009, s.359.

⁸² El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, s. 31.

⁸³ Buhari, “Bed'ü'l-halk“, 7, Tefsir, 53/1; Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, Kahire, Bidari Hicr, 2001, XXII, s. 45.

⁸⁴ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 113.

bölümü bir tarz örtü olan refrefin üzerinde kat ettiğine değinilmiş olsa da âyet ve hadislerde bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.⁸⁵ Buhari ve Müslim’de mi’racda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) burağa bindiği⁸⁶ vurgulanır. Aynı şeklide İbn Hişâm’ın⁸⁷ (ö. 218/833) Es-Siretü’n-Nebeviyye’inde geçmektedir.⁸⁸ Bununla birlikte bu eserde “refref” adı geçmemektedir. “Parlamak, suretlice hareket etmek” anlamında ortak kullanılabilen iki kelimenin birbirlerinin yerine kullanılmış olma ihtimali de vardır. Mir’actaki bineğin refref olduğunu açıklayanların dayanakları bu kelimenin dayandığı sözlük manasıdır. Mir’ac esnasında Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sidretü’l-münteha’nın daha ilerisine ulaştıran yeşil halı ya da elbise çeşidinden olan refref⁸⁹, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yaklaştırılarak O’nu Allah Teâlâ’ya yükseltmiştir.⁹⁰

Beyhaki’nin⁹¹ (ö. 458/1066) Enes’ten rivayet ettiği hadise göre Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mi’rac zamanında en yüce nuru müşahade ederken perdenin önünde inci ve yakut refrefini de görmüş olduğunu ifade ettiği görülmektedir.⁹²

Refrefin edebiyattaki tanımı: refrefin mi’rac ile bağlantılı olmasından dolayı mevlid-i nebevi, mi’racname vb. eserlerde refref ile karşılaşılmaktadır. Birçok şair Mi’raciyesinde refreften bahsetmektedir. Bunlardan Nahîfî (ö. 1151/1738) yazmış olduğu Mi’raciyesinde refrefi en geniş biçimde ele alan şair olarak görülmektedir.⁹³

Tariflerde refrefin hiç görülmemiş bir güzellikte olup, iki ufku kaplayacak büyüklükte yeşil bir örtü olduğunu Ârif şu şekilde dile getirir “Bil ki refref bir yeşil nesne ey hümam/ sed kılmış ol ufukaynı tamâm.”⁹⁴ Bunun yanı sıra refrefi altından döşek ve meleklerin yanında bulunmuş olduğu bir kürsü olarak da tanımlayanlar olmuştur. Hz. Muhammed’in Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya burakla, Mescid-i Aksa’dan dünya semasına mi’racı, dünya semasından yedinci semaya meleklerin kanatlarıyla,

⁸⁵ Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Mi’rac Gerçeği*, İstanbul, Akbel Yayınları, 1991, s. 67.

⁸⁶ Buhari, "Bed’ül-halk", 6; Müslim, "İman", 259.

⁸⁷ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm (ö. 218/833)

⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Kahire, Daru’l Kütübü’l-Arabi, 1990, I, s. 396.

⁸⁹ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî (ö. 1069/1659), *Nesîmü’r-Riyâz fî Şerhi Şifâi’l-Kâdî İyâz*, Beyrut, tsz., Dârü’l-kütübü’l-Arabî, II, s. 310.

⁹⁰ Taşpınar, "Refref", XXXIV: s. 534.

⁹¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066)

⁹² Beyhaki, *Delâ’ilü’n-nübüvve*, Neşr. Abdülmü’tî Kal’acî, Beyrut, 1985, II, s. 369.

⁹³ Ömer Zülfe, "Refref", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007; XXXIV: s. 535.

⁹⁴ Nebahat Gülsoy, "Arif Miraç-Name, Vefat, İsimsiz Bir Mesnevi", (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük) " (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993: s. 38.

yedinci semadan sidretü'l-münteha'ya Cebrail'in (a.s.) kanadıyla, sidretü'l-münteha'dan kâb-ı kavseyne ise refrefle gitmiş olduğunu Ârif beyitlerinde belirtir.⁹⁵ XV. yy. dönemi şairlerinden olan Ârif'in mi'racnamesinde;

Bil Resul'e oldu beş merkeb ey yâr

Hazrete varınca diyem aşikâr

//

Beşini dahi sana takrir edem

Dinle bu sözü girü ey muhterem

//

Mescid-i Aksa'ya dek evvel burâk

Biri mi'rac göğ'e denlü bî-şikâk

//

Bil melekler kanadı biri dahi

Ol yedinci göğ'e denlü ey ahî

//

Biri Cebrâil kanadıdır ey yâr

Sidreye varınca bilgil âşikâr

//

Ol beşinci refref idi bî-gümân

Bindi ana dostuna oldu revân

Yukarıda saydığımız beş binek ile isra ve mi'rac hadisesi yaşandığı belirtilmiş olduğu görülmektedir.⁹⁶

Mi'raciyelerde refref ile ilgili olarak onun da bir yere kadar çıkıp, daha ilerisine çıkamadığı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) makamının yüceliğine Cebrâil (a.s.) başta olmak

---

⁹⁵ Enver Hacıhaliloğlu, "Bir Eski Anadolu Metni (Mirac-ı Nebi) Üzerinde Gramer İncelemesi " (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006: s. 10.

⁹⁶ Zülfe, "**Refref**", XXXIV: s. 535.

üzere bütün meleklerle birlikte hayranlığı özellikle vurgulandığı görülmektedir. Resul-i Ekrem'in (s.a.v.) tâ ki sidretü'l-müntehaya yükselip bundan sonrasında da Cebrâil (a.s.) başta olmak üzere bütün melekleri geride bırakarak ilerleyişinde arşa götürme noktasındaki görevi refrefe ayrı bir değer kazandırmıştır. Serbestzade Ahmet Hamdi⁹⁷ (ö. 1939) nâ'tlarında Resul-i Ekrem'i (s.a.v.) "refref-süvar" diye isimlendirmiştir. "Riyaz-ı leyle-i isrâ makâm-ı kurb-ı ev ednâ/ Sefer-gâhında sen refref-süvar-ı lâ-mekânîsin"; "Oldun izzetle şehâ refref-süvar-ı lâ-mekân/ Kaddine mahsus bu hil-'at yâ habîb-i kibriyâ".⁹⁸

Divan şiirinde yaygın bir biçimde işlenmiş olan refref; cennet ve nimetlerinden ziyade sevgilinin mahallesini tercih etme olarak kendini gösterir. Bu tarz işleyişin olduğu beyitlerde sevgilinin mahallesindeki taş ve toprak bile cennetteki refreften üstün olarak değerlendirildiği görülür. Bu tarz şiirlerde sevgilinin Allah Teâlâ olduğu, ibadetin de cennet arzusundan öte O'nun rızasını kazanmak için yapılması gerektiği görülmektedir.

Tasavvufi nitelendirmelere göre ise Cebrâil (a.s.) akı, refref ise Allah Teâlâ'ya ulaştıracak tek şey olan ilahi aşkı sembolize ettiği görülür. Muhyiddin ibn'l-Arabi'nin değerlendirmelerine göre burak Allah sevgisini, refref ilahi aşkı, sidretü'l-münteha imanı sembolize eder. Bu seviyelere ulaşıncı perdeler kalkıp sırlar açığa çıkmaya başlar ve böylece keşfolunur. Buna paralel akı temsil eden Cebrâil'in sidretü'l-münteha'dan ileriye çıkamayıp ilahi aşkı temsil eden refref daha da ilerlemiştir: "Akıl Cibrîl, refref aşk, aşkla açtı perr ü bâl".⁹⁹ Bu tarzdaki beyitlerin akıl ve aşk zıtlığıyla örüldüğüne rastanmaktadır.¹⁰⁰

Refref ile ilgili şöyle bir hadis rivayeti vardır.

"... Hz. Muhammed (s.a.v.) o gece şehitlerin ve muttakilerin cenneti olan Cennetü'l-Me'vâ'yı temaşa etti. Cebrâil'i (a.s.) geride bırakan Hz. Muhammed (s.a.v.), burada refrefe binerek Arş-ı A'lâ'ya geçti ve kâb-ı kavseyn olarak belirtilen "imkân dairesinin bitiş, vücûb dairesinin başlama sınırına" ulaştı. Huzûr-u Kibriya'da Allah'a ok yayının iki ucu kadar, hattâ daha fazla yaklaştı. Cemâlullah'ı perdesiz ve vasıtasız olarak onunla zaman ve mekândan münezzehe konuştu. Daha sonra tekrar refrefle sidre'ye geri

⁹⁷ Serbestzade Ahmet Hamdi (ö. 1939)

⁹⁸ Zülfe, "**Refref**", XXXIV: s. 535.

⁹⁹ Kemalî Efendi (ö. 1954) Mutasavvıf-şair.

¹⁰⁰ Zülfe, "**Refref**", XXXIV: s. 535.

döndü.”¹⁰¹

Hadiste de belirtildiği üzere mi'racta Hz. Peygamberimizi Sidretü'l-Münteha'dan alıp daha ileriye götüren¹⁰² bir araç olarak anılmaktadır. Böylece Hz. Muhammed'e (s.a.v.) refrefin yaklaştırılarak kendisinin üzerine oturtulup Allah Teâlâ'ya yükseltildiği görülmektedir.

1.1.8. Ru'yet

Kurtubî el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an adlı tefsirinde necm suresinde geçen “Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı.” ayeti ile ilgili Allah'ın Peygamberimiz'in (s.a.v.) görmesini kalbine yerleştirdiğini ifade edip Allah'ın bu görmeyi de ru'yet olarak ifade buyurduğunu iletir.¹⁰³

Fahrüddîn er-Râzî'de hilâlin görüntüsüne dayanılarak ayların hesabının yapılmasından bahsederken ru'yeti görmek olarak ifade etmiş olmaktadır.¹⁰⁴ Ayrıca ru'yeti (görme), kimi zaman basireti ve kalbin görüşü anlamını taşımaktadır ki bunu bilmek olarak nitelendirir. Bunuda Bakara suresinin 128. ayetine dayandırır. Bunun yanı sıra kimi zaman muhatabın daha önce bildiği şey hakkında kimi zamanda bilmediği şey hakkında kullanır.¹⁰⁵ Yine Râzî Âl-i İmran Suresi 13. ayeti açıklarken ru'yetin zannetme ve tahmin etme manalarına da geldiğini hamlediyoruz diye ifade etmektedir.¹⁰⁶ Râzî İlm-i yakîn ile ru'yeti (görmeye) birbirine benzetmektedir böylece “görme”yi bu tarz ilimden yani ilm-i yakîn olarak değerlendirmeyi caiz ve yerindedir der.¹⁰⁷

İbn Kesir ru'yet ile rüya kelimesinin aynı anlamda olduğunu ve birbirlerinin yerine kolaylıkla kullanılabildiğini söylemektedir.¹⁰⁸ Ayrıca Enbiya suresi 30. ayette “O küfredenler görmezler mi ki?” geçen ru'yet kelimesini görmek veya bilmek manasında kullanılabileceğini ifade ettikten sonra burada geçen mananın bilmek olduğunu ifade

¹⁰¹ Buhari, *Bed'ü'l-Halk*, 6; Enbiya, 22/43; Müslim, *İman*, 263; Tirmizi, *Tefsîr'u-İnşirâh*, 33; Ahmed b. Hanbel, 1/309; Musannef, 14/306; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, Beyrut, İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, 1987, II, s. 44.

¹⁰² Şehâbeddin el-Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz fi şerhi Şifâ'i'l-Kādî İyâz*, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-Arabî, 2001, II, s. 310.

¹⁰³ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, s. 21-22.

¹⁰⁴ Er-Râzî, Tefsîru Fahru'r-Râzî, Daru'l-fikr, Beyrut, 1981, V, s. 186.

¹⁰⁵ Er-Râzî, Tefsîru Fahru'r-Râzî, Daru'l-fikr, Beyrut, 1981, IV, s. 68.

¹⁰⁶ Er-Râzî, Tefsîru Fahru'r-Râzî, Daru'l-fikr, Beyrut, 1981, VII, s. 206-207.

¹⁰⁷ Er-Râzî, Tefsîru Fahru'r-Râzî, 1981, X, s. 118.

¹⁰⁸ İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul, Çağrı Yayınları, tsz., IX, s. 4674.

eder.¹⁰⁹

Tasavvuf terimi olan ru'yete göre; Allah'ı, Hz. Muhammed'i (s.a.v.), melekleri ve vefat etmiş velileri görme anlamını taşımaktadır.¹¹⁰

Ru'yet kelimesinin sözlük manası "görmek" olup tasavvufta Allah'ı dünyada da âhirette de gözle görmek olarak yorumlanmaktadır.¹¹¹ Kelâm âlimleri gibi düşünen mutasavvıflar da Allah Teâlâ'nın bu dünyada görülmeyip ahirette görüleceği kanaatindeler.¹¹²

Sufî yazarların ilklerinden olan Kelâbâzî, et-Ta'arruf isimli kitabında ru'yete geniş bir yer vererek "Hakk'ın cemalini temaşa" şeklinde yorumlar. Bunun yanı sıra Allah Teâlâ'nın âhirette bir tek mü'minler tarafından temaşa edileceğine sufîlerin icmâ ettiğini, Hakk Teâlâ'yı temaşanın akıl cihetiyle caiz olduğunu, nakil yoluyla da vacip olduğunu söyler. İttifak ettikleri diğer bir konu da Allah Teâlâ'nın dünyada göz (basar) ile de kalp ile de görülemeyeceği konusudur. Bir nokta var ki eğer kalp ile görmeyi (basiret) Allah'ı yakın ve marifet ile bilmek diye değerlendirecekse bu olabilir. Fakat dünyanın sınırlılığından dolayı Allah Teâlâ'yı bu dünyada görmenin mümkün olmadığını söylerler. Ahirette dolayısıyla da cennette Allah Teâlâ'yı temaşa, ayetlerle sabit olduğundan buna kanaat etmek mecburidir der.¹¹³

Keşanî'de ru'yetin kalbin değil başın gözüyle görme anlamında olduğuna sufîlerin hem fikir olduğunu söyler. Sufîlerin "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"¹¹⁴ ayetini ve "Kıyamet günü Rabbimizi dolunayı gördüğünüz gibi göreceksiniz"¹¹⁵ hadisini bildiğimiz beden gözüyle görme olarak yorumladıklarını, Allah Teâlâ'nın beden gözüyle görülmesini de tasvip ettiklerini söyler. Bu noktada sufîler ittifak halinde olmalarına rağmen dünyada ru'yetin beden gözüyle gerçekleşmesi noktasında

¹⁰⁹ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, IV, 361.

¹¹⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Ebû İshâk el-Buhârî el-Kelâbâzî (ö. 380/990), *Kitabu't-Tearruf li Mezhebi ani't-Tasavvuf*, Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 1994, s. 20.

¹¹¹ el-Ferahidi, *Kitabu'l-Ayn*, II, s. 83.

¹¹² Süleyman Uludağ, "*Ru'yet*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008; XXXV: s. 310; Ebû Nasr Abdullah b. Ali es-Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988), *el-Lüma*, Mektebetü Müsenna, Bağdat, 1960 s. 544; Kelâbâzî *et-Ta'arruf*, Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 1994, s. 42.

¹¹³ Kelâbâzî, *Kitabu't-Tearruf li Mezhebi ani't-Tasavvuf*, Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 1994, s. 20.

¹¹⁴ Kıyâme, 75/22-23.

¹¹⁵ Buhari, *Mevakitü's-Salât*, 16; Müslim, *Îmân*, 299, 302, Mesâcid, 211.

fikir ayrılıkları olduğunu belirtir.¹¹⁶

Tasavvufta görme noktasındaki kanaat dünya gözüyle dünya veya ahiret cihetiyle görme değildir. Bilakis “aynü’l-kalb, dide-î cân, ayn-ı cem, aynü’r-rü’ye, ayne’l-yakin” gibi isimlerle de anılan daha dünyadayken kalp gözüyle görmektir. Gazzali¹¹⁷ (ö. 505/1111): “Kalbim Rabbimi gördü”¹¹⁸ derken bile bu görmenin kalple görme olduğu manası açıkça görülmektedir. “Görmediğim Rabbe ibadet etmem, O’nu gördüm ve ibadet ettim.”¹¹⁹; “Bir şeyi görmeden önce ve sonra mutlaka O’nu görürüm”¹²⁰ tarzındaki ifadeler aslında kalp ile görmeyi kast etmektedir. Fakat bu kalp gözü ile görmeyi de Allah Teâlâ’nın zatını değil gerekli ve faydalı olan fiillerinin, sıfatlarının, zatının ve isimlerinin tecellilerini farklı derecelerde görme olarak değerlendirirler. Ama bu hususlara değinirken görmek eylemini mutlak olarak kullandıkları için olacak ki Allah Teâlâ’yı daha dünyadayken görmeye inandıkları gibi bir izlenim meydana gelmektedir.¹²¹

Yunus Emre’nin¹²² (ö. 720/1320 ?) “*Her kim ol dost dîdârını bunda ayan görmez ise/ Yarın ol ser-gerdam geze, hiç bilmeye niteliğin*”; “*Ben dost cemâlin görmüşem len-terânî neylerem*” gibi beyitlerde değinilmiş olan ru’yet böyle bir görme eylemidir.¹²³

Allah Teâlâ’nın sonu olmayan tecellileri meydana gelir. Tecelli, Allah Teâlâ’nın farklı tarzlarda ve merhalelerde kendini kullarına tanıtmasıdır. Fakat Allah Teâlâ ile kulları arasındaki perdeler kulun Allah’ı görmesine engel teşkil eder. Bu tecelliler sınıflandırılacak olursa eğer zât, sıfat, fiil, isim diye devam eder. En üst derecedeki tecelli zatına aittir. Salık olan kişide bu tecellileri kendisinde olan istidat ve yeteneklerine, “yine kendisindeki kemâl ve irfan ölçüsünce temaşa eder.”¹²⁴

Kişinin mülk ve melekût âlemindeki bu tecellileri seyretmesi ancak riyâzet ve nefis mücadelesiyle aradaki perdeleri kaldırabildikçe gerçekleşecektir. Böylece sufiler

¹¹⁶ Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, Terc. Ekrem Demirli, İstanbul, 2004, s. 272.

¹¹⁷ Hüccetü’l-İslâm Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111)

¹¹⁸ el-Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi’d-Dîn*, Kahire, El-Mektabetü’s-Saidiyye, 1914, III, s. 14.

¹¹⁹ Hakîm et-Tirmizî, *Beyanü’l-Fark*, Haz. Ahmed Abdurrahman es-Seyyâh, Kahire, 1998, s. 48.

¹²⁰ Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî (ö. 898/1492), *Nefehâtü’l-üns min hazarâti’l-kuds*, Neşr. Mehdî Tevhîdî Pûr, Tahran, 1336 hş., s. 704.

¹²¹ Uludağ, “*Basiret*”, V: s. 103.

¹²² Yunus Emre (ö. 720/1320) Mutasavvıf Türk şairi.

¹²³ Uludağ, “*Ru’yet*”, XXXV: s. 310.

¹²⁴ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî (ö. 386/996), *Kutü’l-Kulüb*, Kahire, 1961, II, s. 139; Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi’d-Dîn*, IV, s. 345.

ru'yet ve müşahade olayını bu şekilde tasvir ederler.¹²⁵ Ayrıca ru'yetin ve müşahadenin aşılın perdelerin miktarına ve seviyesine göre farklılık gösterdiğini ifade ederler.¹²⁶ Hatta büyük sufilerin Allah Teâlâ'nın mutlak cemalini temasını engellediği için bu aradaki perdelerden daima yakınmışlardır.¹²⁷ "Ben kulumun zannı (tasavvuru) üzereyim."¹²⁸ Hadis-i kutsideki yorum değerlendirildiği zaman kulun tasavvurundan farklı olarak karşılaştığında Rabbini tanıyamayacağı ancak düşündüğü şekilde Rabbini görünce tanıyacağı öngörülmüştür.¹²⁹ Bu da ru'yetin kişiden kişiye farklılık göstereceğini gösterir.¹³⁰

Mühyiddin İbnü'l-Arabî ru'yet manasına gelen müşahade ile ilim manasına gelen mükâşefeyi farklı görür. Hakk'ı görmenin Hakk'ın zatıyla ilgili olduğunu Allah Teâlâ'yı bilmenin ise O'na nisbetler dayandırarak O'nun ilahlığını ispatlamaya dair olduğunu ifade eder.¹³¹ İsmail Hakkı Bursevî¹³² (ö. 1137/1725) ru'yeti "Hakk'ı müşahade ile birlikte Hakk'ın tecelli suretlerini gereğiyle idrak etmek" tarzında yorumlar. Bu yoruma göre ru'yet müşahade ve mükâşafenin birleşmesidir. Bunları birleştirenler ancak gerçek manada Allah Teâlâ'yı seyredebilirler. Bursevî aynı zamanda ru'yeti dört tarzda değerlendirir: Mahlûkatsız direk hakkı görmek. Sadece mahlûkatı görmek. Yaratılan ile yaradan'ı görmek. Yaradan ile yaratılanı görmek. Üçüncü tarzın değerlendirmesine göre kul âfaki ve enfûsî dayanaklarla Allah Teâlâ'yı mahlûkatta temaşa eder. Dördüncünde ise yaratılarda Yaradan'ın isim ve sıfatlarını temaşa eder.¹³³

Bu tarzdaki iki ru'yeti birleştirmek de kemal mertebesidir. Bu mertebenin anlaşılmasına binaen; nasıl ki naim cennetlerinde cennet ehli Allah Teâlâ'yı mahlûkatta görür. Bu şekilde yaratılan, Allah Teâlâ'ya ayinedir. Kesib cennetinde ise cennet ehli yaratılanı Allah Teâlâ'da görürler. Burada da böylece Allah Teâlâ yaratılanlara ayine olur. En üst seviyedeki ru'yet mertebesi ise yaratılanın aradan kaldırılarak kesib makamında

¹²⁵ Gazzali, *İhyâ'u ulûmi'd-Dîn*, Kahire, 1969, III, s. 14.

¹²⁶ Uludağ, "*Ru'yet*", XXXV: s. 310.

¹²⁷ Gazzali, *İhyâ'u ulûmi'd-Dîn*, IV, s. 279, 302.

¹²⁸ Buharî, *Tevhîd*, 254.

¹²⁹ Buharî, *Tevhîd*, 24.

¹³⁰ Uludağ, "*Ru'yet*", XXXV: s. 311.

¹³¹ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, Dârü Sâdır, tsz., I, s. 46.

¹³² İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), Celvetî şeyhi, müfessir, şair.

¹³³ Uludağ, "*Ru'yet*", XXXV: s. 311.

Allah Teâlâ'nın kendisiyle müşahadedir.¹³⁴

Tasavvufta ru'yet birde rüya yoluyla değerlendirilmiştir. Buna dayalı olarak da İbrahim b. Edhem'in¹³⁵ (ö. 161/778) rüyada Allah Teâlâ'yı görüp yetmiş meseleden sual sorduğunu¹³⁶ belirtilmiştir. Aynı şekilde Hâkim et-Tîrmizî'nin¹³⁷ (ö. 320/932) de Allah Teâlâ'yı binbir defa rüyasında gördüğü¹³⁸ ifade edilmektedir. Ayrıca Gazzâli ariflerin melekleri işittiklerini hatta gördüklerini dile getirir.¹³⁹

1.1.9. Ru'yetullah

Ehl-i imanın ahiret âleminde Allah Teâlâ'yı görmesini¹⁴⁰ ifade eden bir terimdir. Sözlük manası görmek olan ru'yet ile Allah kelimesinin birleşmesinden meydana gelir.¹⁴¹

Ru'yetullah Kur'an-ı Kerim'de müstakil olarak geçmediği halde kâfirlerin Allah Teâlâ'yı dünyada görme talepleri ve Peygamberimiz'den (s.a.v.) O'nu kendilerine gösterme isteklerinden bahsetmiştir.¹⁴² Firavunun veziri olan Hâmân'dan Musa'nın (a.s.) kendisinin kabul etmesini istediği ilâhı görebileceği büyükçe bir kule meydana getirmesini istedi.¹⁴³ Musa (a.s.) ve Hârun'un (a.s.) büyük uğraşlardan sonra firâvun'dan kurtardıkları israiloğulları puta tapan bir kavim ile karşılaşınca o putlar gibi peygamberlerinden gözle görebilecekleri ilahlar yapmalarını istediler.¹⁴⁴ Daha da ötesi Allah'ı görmedikçe O'na inanmayacaklarını söylediler. Musa (a.s.) Rabbiyle görüşmeye gittiği zaman da altından bir buzağı yapıp ona ibadet ettiler.¹⁴⁵

Müşrik Araplar, Allah inancına sahip idi. Yeri ve semavatı yaratanın Allah olduğuna inanıyorlardı. Ancak Allah'ın bazı yetkilerini ve sıfatlarını kendilerinden üstün gördükleri kimi varlıklara veya nesnelere vererek Allah'a ortak koşuyorlardı.¹⁴⁶ İslam'ın

¹³⁴ İhsan Kara, *Tasavvuf İstılâhları Literatürü ve Seyyid Mustafa Râsim Efendi'nin İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil'i* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003: s. 297.

¹³⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778)

¹³⁶ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî, *Kutû'l-Kulüb*, 1961, II, s. 133.

¹³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen et-Tirmizî (ö. 320/932)

¹³⁸ Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nisâbü'rî (ö. 618/1221), *Tezkire* (nşr. Muhammed İsti'lâmî), Tahran 1346 hş., s.377.

¹³⁹ Gazzali, *el-Munkız mine'd-Dalal*, Kahire, 1991, s. 40.

¹⁴⁰ Er-Râzî, Tefsiru Fâhru'r-Râzî, Beyrut, Daru'l-fikr, 1981, IX, s. 158.

¹⁴¹ Temel Yeşilyurt, "*Ru'yetullah*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008; XXXV: s. 311.

¹⁴² Nisa, 4/153.

¹⁴³ Mü'min, 40/36-37.

¹⁴⁴ Araf, 7/138.

¹⁴⁵ Bakara, 2/55; Nisâ, 4/153; Tâhâ, 20/86-91.

¹⁴⁶ Özüçalışır, Abdullah, *Kur'an'da Mağfiret*, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2019, s. 19.

geldiği ilk dönem Mekke'ye baktığımız zaman orada da müşriklerin Allah ve melekleri yanlarına gelirse inanacaklarını söylemişlerdi.¹⁴⁷ Müşriklerin Allah'ı ve melekleri gördükten sonra iman etme hususlarına medeni surelerde de değinilmiştir.¹⁴⁸

Ahmed b. Hanbel Mekke'deki müşrik grubun Hz. Muhammed'den (s.a.v.) Allah'ı göstermesini talep etmeleri üzerine “Gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder”¹⁴⁹ ayeti geldiğini ama sadece dünya cihetiyle söz konusu olduğunu söyler.¹⁵⁰ Âhireti açıklayan ayetlerde de o gün parlayan yüzlerin Allah Teâlâ'ya bakacakları fakat kâfirlerin bundan mahrum kalacakları ifade edilmektedir.¹⁵¹

Ru'yetullah'ın hadislerde kullanımı “rü'yetu rab” diye geçer.¹⁵² Bu konu için sahih hadislerle bakıldığında mü'minlerin bulutsuz bir günün öğle vaktinde güneşi nasıl görüyorsa bulutsuz bir gecede net olarak nasıl dolunayı görüyorlarsa aynı şekilde Allah Teâlâ'yı âhirette göreceklerini belirtilmektedir.¹⁵³

Dünyada iken gözümüzün kabiliyetince gördüğümüz her şey gibi ahirette de Allah Teâlâ'yı görme kabiliyetindeki gözlere sahip olup Zat-ı Kibriya'yı temaşa edeceğiz. Hadiste de belirtildiği gibi;

*“Biz bir kere Resulullah'ın (s.a.v.) yanında oturuyorken O dolunay gecesi aya bakarak dedi ki: Şüphesiz siz kıyamet günü açık bir şekilde Rabbinizi göreceksiniz. Şu Ay'ı gördüğünüz gibi Onu görmekte (kalabalıktan dolayı) sıkıntı çekmeyeceksiniz”*¹⁵⁴ buyurmuştur.

1.1.10. Burak

Mi'rac olayı anlatılırken geçen bu kelime çoğunlukla uzunca yazılıp aktarılan hadislerin başında geçmektedir. Bu hadislerde burak isminde bir bineğin olduğu bunun eşekten büyük, katırdan küçük olduğu ve adımını gözün görebildiği en uzak noktaya atabildiği yazılmaktadır. Kurtubî ise tefsirinde hayvanların içerisinde en fazla katırı

¹⁴⁷ Furkan, 25/21; En'âm, 6/158; İsra, 17/92.

¹⁴⁸ Bakara, 2/210.

¹⁴⁹ En'âm, 6/103.

¹⁵⁰ Ahmed ibn Hanbel, *er-Red 'ale'z-Zenâdika ve'l-Cehmiyye*, Neşr. Sabri b. Selame Şahin, Daru's-Sebat, Riyad, 2003, s. 59.

¹⁵¹ Kıyâme, 75/22-23; Muttaffî'n, 83/15.

¹⁵² Buhârî, *Mevâkit*, 16; Müslim, *Zühd*, 16.

¹⁵³ Müsned, III, s. 16; IV, s. 13-14; Buhari, *Tevhid*, 24; Müslim, *İmân*, 299, *Zühd*, 16.

¹⁵⁴ Buhari, *Tevhid*, 24; Müslim, *Mesacid*, 37; Ebu Davud, *Sünnet*, 20; Tirmizi, *Sıfetu'l Cennet*, 17; İbn Mace, *Mukaddime*, 13; Ahmed İbn Hanbel, *Müsne'd*, 19211.

anımsatan bir binek olduğunu, durmadan hareket eden kulaklarından ve daha önceki peygamberlerinde binek olarak kullanmış olduğunu ifade eden Peygamberimiz'den (s.a.v.) alınan rivayetle aktarmıştır.¹⁵⁵

Burak "parıldamak, şimşek çakmak" anlamına gelen Arapça berk kelimesinden türemiştir. Renginin parlak oluşu ve çok hızlı hareket edişi sebebiyle bu adı almıştır.¹⁵⁶

"... Sonra Huzeyfe şöyle devam etti: Rasûlullah (s.a.v.), sırtı geniş, adımı gözünün eriştiği yere kadar olan bir binek getirildi. İkisi, Burak'ın sırtından hiç inmedi. Öyle ki, cenneti, cehennemi ve ahiret için vaat edilen her şeyi gördüler. Sonra da başladıkları gibi geri döndüler. Onu bağladığından söz ediyorlar! Niçin? Kendisinden kaçmasın diye mi? Hâlbuki onu onun emrine amade kılan, görünen ve görünmeyen her şeyi bilen Allah'tır."¹⁵⁷

"... Ben Kâbe'nin Hatîm kısmında uyku ile uyanıklık arasında idim... Yanıma merkepten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gördüğü en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibrîl (a.s.) beni götürdü. Dünyâ semâsına kadar geldik."¹⁵⁸

1.2. Mi'rac Yolculuğu

Bu kelimelerin açıklamasından sonra şimdi de mi'rac anını ve yaşanılanları rivayetlerden öğrenelim:

Buhari ve Müslim'de mi'racıla ilgili aynı veya benzer şekilde olan rivayetlerin verdiği haberler aşağıdaki gibidir:

"Bir gece Resulullah (s.a.v.) Kâbe'de Hicr veya Hatim denen yerde bazı rivayetlere göre ise uykuda iken veya uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken Cebrail (a.s.) geldi. Göğsünü açtı, zemzemle yıkadıktan sonra içini iman ve hikmetle doldurup kapattı. Burak adlı bineğe bindirip Beytü'l-makdis'e (Mescid-i Aksa'ya) götürdü. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Mescid-i Aksa'da iki rekât namaz kılıp çıktığında Cebrail (a.s.), biri süt biri şarap dolu iki kap getirdi. Resulullah (s.a.v.) süt dolu kabı seçince Cebrail (a.s.) 'fıtratı seçtin' dedi, ardından O'nu alıp dünya semasına yükseltti. Semaların her birinde

¹⁵⁵ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 8.

¹⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, "ب ر ق" maddesi, X, s. 17; el-Ferahidi, *Kitabu'l-Ayn*, b-r-k, I, s. 132.

¹⁵⁷ Tirmizi, *Kitabü't-Tefsir* 18; Tirmizi'ye göre bu hadis hasen-sahihtir.

¹⁵⁸ Tirmizi, *Kitabü't-Tefsir* 18.

sırasıyla aşağıdaki sıralamada görüldüğü gibi Âdem, İsa ile Yahya, Yusuf, İdris, Harun ve Musa (a.s.) peygamberlerle görüşti; nihayet Beytü'l-mamur'un bulunduğu yedinci semada İbrahim'le buluştu.”¹⁵⁹

1. Kat Semada: Hz. Âdem'le (a.s.)
2. Kat Semada: Hz. İsa ve Hz. Yahya (a.s.)
3. Kat Semada: Hz. Yusuf (a.s.)
4. Kat Semada: Hz. İdris (a.s.)
5. Kat Semada: Hz. Harun (a.s.)
6. Kat Semada: Hz. Musa (a.s.)
7. Kat Semada: Hz. İbrahim (a.s.) ile görüşti.

“Hz. İbrahim (a.s.) ile görüşmelerinde Cebrâîl (a.s.) ‘Bu, baban İbrahim’dir (a.s.); ona selâm ver!’ dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.), selâm verdi; O da selâmına mukabele etti. Sonra: ‘Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!’ ‘Ya Muhammed! (s.a.v.) Ümmetine benden selâm söyle ve onlara cennetin toprağının çok güzel, suyunun çok tatlı, arazisinin son derece geniş ve dümdüz olduğunu bildir. Söyle de cennete çok ağaç diksinler. Cennetin ağaçları ‘Sübhânallâhi ve’l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallâhu ekber’ demekten ibârettir.’ dedi.”¹⁶⁰

Sonra hepsiyle selamlaşıp dualarını aldı, onlar da O’na ve ümmetine dualar edip kolaylıklar dilediler. Nihayet Beytü'l-Ma’mûr’un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrahim’le (a.s.) buluştu. Yollarına devam ettiler, bu yolculuk sırasında Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ahiret hayatı, cennet ve cehennem ehlinin ahvali ile salih amel işleyenlerle günahkârların akıbetlerini anlatan örnekler gösterildi.

Melekleri, cennet ve cehenneme kadar bütünüyle ahiret hayatını müşahede etti. Mi’rac gecesi bütün mülk ve melekût âlemlerini dolaştı. Cebrail (a.s.) Hz. Muhammed’i (s.a.v.) daha da yükseklerle çıkardı, öyle bir fezaya vardılar ki kaderleri yazan kalemlerin cızırtıları duyuluyordu. Nihayet varlıklar âleminin son sınırı olan sidretü'l-müntehâ’ya ulaştılar.¹⁶¹

“Cennetliklere sevinip cehenneme girecekler için de üzüldü. Cebrail’e (a.s.)

---

¹⁵⁹ Tirmizî, *Daavât*: 59.

¹⁶⁰ Tirmizî, *Daavât*: 59.

¹⁶¹ Tirmizî, *Daavât*: 59.

gerekli soruları sorup cevaplarını aldı ve yollarına devam ettiler. Sonra sidretü'l-müntehâ denilen yere vardıklarında yazıcı meleklerin kalem cızırtılarını duydu. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) “*Yâ Resulallah! Sidre'yi kaplayan ne gördün?*” sorulduğunda “*Altından pervânelerin onu bürüdüğünü ve her yaprağında bir meleğin oturup Allâh'ı tespih ettiğini gördüm.*” dediği rivayet edilir.”¹⁶²

Cebrail (a.s.): “*İşte burası Sidretü'l-Müntehâ'dır. Ben buradan bir parmak ucu ileri geçecek olursam, yanarım.*” dedi.

Burada Cenâb-ı Hak elli vakit namazı farz kıldı. Dönüşte Hz. Musa (a.s.), elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyip Allah'tan onu hafifletmesini istemesini tavsiye etti. Namaz beş vakte indirilinceye kadar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Huzur-u İlahiye müracaatı ve Hz. Musa (a.s.) ile diyalogu devam etti. Bir rivayete göre Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) mi'racta Bakara suresinin son ayetleri indirildi ve Allah'a ortak koşmayanların affedileceği müjdesi verildi.¹⁶³

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Sidre'de dört kutsal nehir ve her gün yetmiş bin meleğin ziyaret ettiği Beyt-i Ma'mûr gösterildi. Sonra kendisine şarap, süt ve bal dolu üç bardak sunuldu. O, yine sütü tercih etti.

Hz. Muhammed (s.a.v.) o gece şehitlerin ve muttakilerin cenneti olan Cennetü'l Me'vâ'yı temaşa etti. Cebrail'i (a.s.) geride bırakan Hz. Muhammed (s.a.v.), burada refre binerek Arş-ı A'lâ'ya geçti ve Kâb-ı Kavseyn olarak belirtilen “imkân dairesinin bitiş, vücûb dairesinin başlama sınırına” ulaştı. Huzûr-u Kibriya'da Allah'a ok yayının iki ucu kadar, hatta daha fazla yaklaştı. Cemâlullah'ı perdesiz ve vasıtasız olarak onunla zaman ve mekândan münezzehe konuştu. Daha sonra tekrar refrefle sidre'ye geri döndü. Orada Cebrail'i (a.s.) asıl hüviyetiyle –tıpkı ilk defa Hira'da gördüğü şekliyle– gördü. Müteakiben de yine Cebrail (a.s.) ile birlikte göz kırpması kadar kısa bir zaman parçasında dünyaya döndü.¹⁶⁴

Hz. Cebrail (a.s.), “*Bir parmak ucu daha öteye yaklaşmış olsaydım yakılırdım*”

¹⁶² Müslim, *İman*, 279.

¹⁶³ Müslim, *İmân* 279; Tirmizi, *Tefsir* 53; Nesâî, *Salât* 1.

¹⁶⁴ Buhari, *Bed'ü'l-Halk*, 6; Enbiya, 22/43; Müslim, *İman*, 263; Tirmizi, *Tefsir'u-İnşirâh*, 33; Ahmed b. Hanbel, 1/309; Musannef, 14/306.

der.¹⁶⁵

Rivayetlere göre mi'ractan dönüş güzergâhının semâvâttan tekrar Beytu'l-Makdis'e, oradan da Mekke'ye doğru gerçekleşir. Mekke'den Kudüs'e gerçekleşen İsrâ olayında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Burak'ın sırtında götürüldüğü, semâvâta ise vasıtasız ulaştırıldığı iletilir.¹⁶⁶

Bunlara ilave olarak Said Nursi, Peygamberimiz'in (s.a.v.) ruhen ve bedenlen tam bir nuraniyet özelliğine sahip olduğu için hem dünyada hem de semada ruh sürati ve hayal hızı ile hareket etme kabiliyetine sahip olduğunu ve mi'racın da bu ruh ve hayal hızı ile gerçekleştiğini şöyle dile getirir;

“Yine hatıra gelir ki: Dersin, *“Birkaç dakikada binler sene mesafeyi kat’ etmek aklen muhaldir.”*¹⁶⁷

*“Biz de deriz ki: Sâni-i Zülcelâlin san’atında, harekât nihayet derecede muhtelifir. Meselâ, savtın sür’atiyle ziya, elektrik, ruh, hayal sür’atleri ne kadar mütefavit olduğu malûm. Seyyârâtın dahi, fennen harekâtı o kadar muhtelifir ki, akıl hayrettedir. Acaba lâtif cismi, uruçta sür’atli olan ulvî ruhuna tâbi olmuş, ruh sür’atinde hareketi nasıl akla muhalif görünür?”*¹⁶⁸

1.3. Mi’rac Sonrası

Peygamberimiz (s.a.v.) mi’rac akşamından sonraki gün Haremde otururken Ebu Cehil¹⁶⁹ gelerek dalga geçmek maksadıyla *“Gökten yeni bir haber var mı?”* diye kendisine laf attı. Resûlullah (s.a.v.) da: *“Evet var! Ben dün gece Kudüs’e Beytu’l-Makdis’e götürülüp getirildim!”* diye karşılık verince Ebu Cehil dalga geçmek için büyük bir hevesle insanlara yönelerek: *“Ka’b İbn Lüeyoğulları! Koşun gelin bakın, Muhammed (s.a.v.) dün gece Beytu’l-Makdis’e gidip geldiğini söylüyor! Bir gecede gidip gelmiş şimdi de aramızda oturuyor!”* demiştir.¹⁷⁰

Mekkelilere yolculuğunu anlattığında Kureyş kabilesi mensupları O’nu yalanlayıp böyle bir yolculuğun bir gecede olamayacağını düşünerek alay ettiler. Kimisi

¹⁶⁵ Müslim, *İman*, 263.

¹⁶⁶ Mustafa İsmet Uzun *“Burak”, DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992; VI: s. 418.

¹⁶⁷ Said Nursi, *Sözler*, İstanbul, Rnk Neşriyat, 2014, s. 618.

¹⁶⁸ Said Nursi, *Sözler*, s. 618.

¹⁶⁹ Ebû'l-Hakem (Ebû Cehl) Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 2/624)

¹⁷⁰ Ahmet Ağırakça, *“Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”*, Artuklu Akademi, 2014/1 (2), s. 10.

de hayretini ifade etmek için alkış tutup elini başına koydu. Sonra Kudüs'e gidip gelenlerden bazıları da Kudüs hakkında sorular sorup onun yanıtlamasını istediler. Allah da ona, hemen Kudüs'te var olan Mescid-i Aksâ'yı ve bütün şehri gözünün önüne getirip gösterdi. Müşriklerin sorularına çok rahat bir şekilde cevap verdi.¹⁷¹ Neticede Hz. Peygamber'in şehir hakkında verdiği bilgilerin doğru olmasından ötürü seslerini çıkaramadılar.¹⁷²

Hatta dönüşte Kureyşlilere ait bir kervan, Mekke'ye dönerken Revha'da mola vermiş ve orada develerinden birini kaybetmişti.¹⁷³ Peygamberimiz kervanın ordan geçtiğini filan kişinin korktuğunu ifade etmişti. Bunun üzerine o kişiye ne gördün ey filan diye sorulduğunda. O kişide bir şey görmedim ama gerçekten develer korktu diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kervanın ne zaman geleceğini sormaları üzerine Hz. Peygamber'de (s.a.v.) kervan şu veya şu zaman gelecektir deyince bu seferde hangi saatte gelecek diye sordular. Hz. Peygamber'de (s.a.v.) güneş mi önce doğar, kervan mı önce görünür bilemiyorum dedi. Bunun üzerine o gün gelince bir kişi güneş doğdu diye ses verişiyse beraber diğer bir kişi de kervan göründü dedi.¹⁷⁴

Ancak bu olayı ağızlarına dolayan müşrikler, zamanla bazı zayıf iradeli kimseleri etkiledi ve İslam'a yeni girmiş olanlardan bazılarının dinden dönmelerine sebep oldular.¹⁷⁵ Bu durumdan ümitlenen müşrikler, en büyük destekçisinden kendisini mahrum bırakacakları ümidiyle Hz. Ebubekir'e koşarak: "Bak! Arkadaşın bu gece Kudüs'e gidip geldiğini anlatmaktadır, yok artık herhalde buna da inanacak değilsin ya?" dediler. Hz. Ebubekir: "Bunu o mu söyledi?" diye sorunca, "Evet, bunu Muhammed iddia ediyor." şeklinde cevap vermişlerdi. Hz. Ebubekir ise hiç tereddüt etmeden: "*Eğer o söylüyorsa doğrudur! Bu size neden bu kadar tuhaf geliyor anlayamadım! Yemin ederim ki O, bir olayı haber verdikten çok kısa bir zaman sonra meydana geldiğini hep görüyoruz!*" deyip,

¹⁷¹ Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 41; *Tefsir* (İsra 17) 3 ve 4 (4710); Müslim, *İman* 262 vd.; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârîki ed-Dımaşki (ö. 748/1348), *Muhtasaru Kitâbi'r-Ravzi'l-ünüfi'l-bâsim fi's-sîreti'n-nebeviyyeti's-şerîfe*, Neşr. Abdülaziz Harfûş, Beyrut, 1426/2005, s.160.

¹⁷² İbn Hişâm, *Sire*, 2/37 vd.; Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 41; Müslim, *İman*, 259; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/309.

¹⁷³ **İbn Kesir**, Ebu'l-Fida, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul, Çağrı Yayınları, tsz., IX, s. 4665.

¹⁷⁴; El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 11.

¹⁷⁵ İbn Hişâm, *Sire*, II, s. 45; en-Nîsâbü'rî, *Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2002, III, s. 62.

müşrikleri yüzüstü bırakıp Hz. Resûlullah'a gitti."Ya Resûlullah bu anlatılanlar doğru mu, Sen Kudüs'e mi gittin? Orayı bana anlat, ben orayı gördüm, her tarafını iyi bilirim" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Hz. Ebubekir'e ve orada bulunan herkese bu durumu anlatmaya başladı. Her cümlesinden sonra Hz. Ebubekir de "*Evet doğrudur, doğru söyledin, evet, senin Allah'ın Resulü olduğuna şehadet ederim.*" diyerek Resûlullah'ı (s.a.v.) tasdik etti. Hz. Peygamberimiz'de (s.a.v.) ona: "*Sen de doğru söyledin ve beni tasdik ettin, sen de es-Sıddıksın*" buyurdu.¹⁷⁶

1.4. Mi'racın Gerekliliği

Peygamberimiz'in (s.a.v.) hem kulluğuna mükâfat hem de Rasul oluşuna görev olan mi'racın gerekliliğine geldiğimizde olayın birçok cihetiyle karşılaşıyoruz. Öncelikle Peygamberimiz (s.a.v.) ibadeti çok kapsamlı yapıp Allah Teâlâ'yı tanıyıp tanıtmaya çalıştı. Bu açıdan baktığımızda canlı ve cansız her şeyin hakkını vererek hareket etmesi, misal suyu ihtiyacı kadar kullanıp gerisini dereye dökmesi,¹⁷⁷ Taif'te taşlanmasına rağmen onlara beddua etmeyip, olabileceğine ihtimal verdiği hatasına dahi tövbe ederek af dilemesi ne kadar hassas bir kul olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁸ Bu ve benzeri mükemmel ahlaki ve ibadetiyle bir yücelme, yükselme ve Allah Teâlâ'yla görüşme şerefine nail oldu.¹⁷⁹

Görevi cihetiyle de baktığımız zaman Peygamberimiz (s.a.v.) her biri kulluğuna, marifetine ve dolayısıyla da yakini ilmine, çok daha donanımlı olacak tabakaları dolaşarak, oralaradaki hizmeti ve ubudiyeti görerek çıktı. Diğer bir tanımıyla her bir tabakadaki hizmeti görüp anlaması O'nun, Allah Teâlâ'yı tanımaya marifetullahı yakini bir ilimle öğrenmesine, vesile oldu. Böylece Allah Teâlâ ile görüşmeye biraz daha hazır oldu.

Mahlûkatın her tabakasından bir seyri sülûk yaşadı. Misal dağda celalini görüyorken, dağın çiçeğinde cemalini, okyanusta celalini görüyorken dibindeki narin, nazenin canlılarda cemalini gördü. Bunlar gibi on binlerce âlemi¹⁸⁰ müşahade ederek ilerledi. Bir yandan da artan ilmiyle birlikte Allah Teâlâ'nın karşısında ne kadar aciz

¹⁷⁶ Ağırakça, "*Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı*", s. 11.

¹⁷⁷ İbn Mace, *Taharet*, 48.

¹⁷⁸ İbn-i Hişâm, II, 29-30; Heysemî, VI, 35; Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7.

¹⁷⁹ Said Nursi, *Sözler*, s. 610.

¹⁸⁰ Ebû Abdullah Muhammed bin Süleyman el Cezûlî, Delail-i Hayrat Şerhi, *Şerh Eden Kara Davud*, s. 429; *Mir'at-ı Kâinat*, I, s. 77.

olduğumuzu görmüş bize de göstermiş oldu.

Yerdeki marifeti tamamlatan Rabbimiz O'nu göklere yükseltti. Her gök semasında belirgin olarak öne çıkan esma ve onu en bariz bir biçimde kendilerinde gösteren Peygamberlerle (a.s.) karşılaştı, görüştü. Cennet, cehennem ve daha ne kadar mülkü varsa, her şeyi göstererek, Peygamberimiz'in (s.a.v.) ilmini arttırıp sidretü'l munteha'ya vardırırdı. Böylece kab-ı kavseyn'de huzuru Kibriya'ya müşerref olmaya hak kazandı. Allah Teâlâ icraatıyla, esma ve sıfatlarıyla, mahlûkatıyla, icraatının âlemlerde işleyişiyle, kısaca hem mülküyle hem melekûtüyle kendisini Habibine (s.a.v.) tanıtmış oldu.

Mi'rac en üst düzeyde bir görüşme olduğu için bunun kendisine layık olana; bütün Peygamberlerin (a.s.) içinden Peygamberimiz'e (s.a.v.) verilmiştir. Nasıl ki bir onbaşıya verilen görev ve sırlar bir binbaşıya verilen görev ve sırlarla aynı olmaz ve bu her kademe için geçerlidir. İlim ve kapasiteye göre değişkenlik gösterir. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın cismani ve ruhani olarak en üst düzeyde hitabına ancak Peygamberimiz (s.a.v.) layık olmuştur.¹⁸¹

Aynı şekilde celal ve cemal isimlerinin neticesi olan gazap ve nimetlerinin hakikatini yakinen görmüştür. Bu vesileyle kesin bir biçimde insanlığın; neyiz, nereden geliyoruz, niçin geldik, nereye gidiyoruz, gibi suallerinin cevaplarını en kesin ve net bir biçimde hakka'l-yakîn¹⁸² derecesinde öğrenmiş, insanlığı da haberdar etmek için elinden gelen bütün gayreti sarfetmiştir. Çünkü hiçbir ilim derecesi hakka'l-yakîn derecesinden kıymetli değildir. Hiçbir şey ne olduğumuzu, nereden geldiğimizi, niçin geldiğimizi, nereye gideceğimizi bilmek kadar önemli de değildir. İşte bu ve daha bunun kapsamındaki sebepler için bu yolculuk olmuştur.¹⁸³

Allah Teâlâ'ya hakkıyla kulluk etmeye çalışılınca nice nimetlerle nimetlenileceğine şahit olup, zalimlerin zulümlerinin bedelini muhakkak ödeyeceğine şahit olmuştur. Bütün bu bilgileri yerinde görmek için mi'rac önemli bir hadisedir. O'na

¹⁸¹ Orhan Aktepe, "*Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi*", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 5/13 (2017): s. 20.

¹⁸² **Hakka'l-yakîn**: İç duyu veya iç tecrübe vasıtasıyla insanda meydana gelen en kesin bilgiyi ifade eder; Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "*Hakka'l-yakîn*", DİA, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997; XV: s. 203.

¹⁸³ Said Nursi, *İşaratü'l-İ'caz*, Trc. Abdülmecit Nursi, İstanbul, Envar Neşriyat, 1996, s. 12.

ve onun gölgesindeki ümmetine de büyük bir mutluluk ve şevktir.¹⁸⁴

1.5. Mi'raca Mescid-İ Aksa'dan Çıkmanın Hikmeti

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan alınıp, Mescid-i Aksa'ya ve oradan da semâya yükseltilmiştir.

Âyet'te geçen, "*Etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa*" ifâdeleri, hiç şüphesiz önemlidir. Mescid-i Haram da mübarektir. Ancak burada bir farklılığa dikkat çekilmiştir. O da Mescid-i Aksa'nın, bütün peygamberlerin durağı olması özelliğidir. İşte bu sebepten Peygamber Efendimiz (s.a.v.), diğer bütün peygamberlere (a.s.) vâris ve imam olmak için Mescid-i Aksa'ya götürülmüştür, Said Nursi, bu hususu şöyle ifâde eder:

*"Bir abdini bir seyahatte huzuruna dâvet edip, bir vazife ile tavzif etmek için, Mescid-i Haram'dan Mecmâ-ı Enbiyâ olan Mescid-i Aksa'ya gönderip, enbiyâlarla görüştürüp, bütün enbiyâların usûl-u dinlerine vâris-i mutlak olduğunu gösterdikten sonra, tâ Sidretü'l-Müntehâ'ya, tâ Kâb-ı Kavseyn'e kadar mülk ve melekûtunda gezdirdi."*¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Said Nursi, *Sözler*, s. 629.

¹⁸⁵ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

2. BÖLÜM

2.1. Kur'an ve Sünnete Göre Mi'rac Hadisesi ve Ru'yetullah

“Ayetler ve Hadisler Işığında Mi'racta Ru'yetullah" konusunun anlaşılması ve pekiştirilmesi için konumuzun geçtiği surelerin, ayetlerin ve hadislerin bir kısmına değineceğiz. Ondan önce de geçen sureler hakkında bilgilendirme yapacağız.

Mi'rac ile bağlantılı olup o gece yaşanmış olan isra olayına da konumuzun pekiştirmesi açısından değineceğiz, çünkü mi'rac deyince isra, isra deyince mi'rac akla gelir. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan bir bütündür.

İsra kelimesinin İslam'daki terim manası Yüce Allah'ın dilemesiyle Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) gecenin bir vaktinde Mekke'de bulunan Mescid-i Harâm'dan çevresi mübarek kılınmış olan ve Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi demektir.¹⁸⁶ Sözlük manası ise gece yürüyüşü olan isra, İslam edebiyatında Peygamberimiz'in bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesidir.¹⁸⁷

2.1.1. İsra Suresi

Âlimlerin İsra suresini izah etmeye çalışmalarına ibn Abbas'tan¹⁸⁸ (ö. 68/687-88) nakledilen bir rivayet ile başlamak istiyoruz. İbn Abbas'ın rivayeti şu şekildedir. “İsra, Kehf, Meryem, Ta-Ha ve Enbiya sureleri hakkında şöyle dedi: Onlar; ilk nazil olan surelerdir ve benim eski ezberlerimdir. İbn Cezeri¹⁸⁹ bu rivayete dayanarak, bu surelerin dolayısıyla da İsra suresinin ilklerden olduğu anlaşılır diye söyler. İbn Cezeri rivayetin devamında da rivayette gelen “İtaka” kelimesinin “Atık”ın çoğulu olduğunu, bunun da hem eski hem kıymetli hem de üstün manalarına geldiğini söyler. Böyle denilmesinin de surede geçen kıssaların faziletinden ve kıymetinden dolayı olduğunu belirtir.¹⁹⁰

İsra suresinin ilk ayeti kerimesinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir

¹⁸⁶ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd el-Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kâri Şerh Sahihi'l-Buhâri*, Beyrut, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî Neşri, 1439, XVII, s.19.

¹⁸⁷ Yavuz, "*Mi'rac*", XXX: s. 132.

¹⁸⁸ Ebu'l-Abbas Abdullah b. el-Abbas b. Abdilmuttalib (ö. 68/687-88)

¹⁸⁹ İbnü'l-Esir Mübârek b. Muhammed eş-Şeybani el-Cezeri (ö. 606/1210)

¹⁹⁰ İbnü'l Esir, *Câmiu'l-Usûl li-Ehâdisi'r-Resûl*, Trc. S. Kemal Sandıkçı, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2008, III, s. 138.

gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."¹⁹¹

Hicretten bir yıl önce vuku bulan İsrâ ve mi'rac meselesinden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) Mekke müşriklerinin eleştiri ve hakaretlerine maruz kaldı. Allah Teâlâ Hâbibinin (s.a.v.) bu sıkıntılara maruz kalmasına binaen bu ayeti inzal buyurmuştur. Adeta müşriklerin yalanlamalarına karşı onları tehdit edercesine indirdiği bu ayet ile her şeyi en iyi şekilde gördüğünü ve bildiğini vurgulamıştır. Bu ayetle ilgili olarak İbn Atiyye¹⁹² (ö. 541/1147) şunları dile getirir:

“Bu (yani Allah'ın Semî' ve Basîr olması) Muhammed'i İsrâ hususunda yalanlamalarına karşılık, Yüce Allah'ın kâfirlere bir tehditidir. Yani o sizin söylediğiniz sözleri işitendir, yaptıklarınızı görendir, ey kâfirler!”¹⁹³

İsrâ Suresi ile Mekke'deki müslümanların durumu ve onları nelerin beklediği de gayet açık bir biçimde dile getirilmiştir.

Mi'rac esnasında Müslümanlar henüz toparlanma sürecindeyken ve müşriklere karşı zayıf bulundukları böylesi bir ortamda İsrâ suresi nazil oldu. Bu surede müşriklere; defalarca uyarılmış olmalarına rağmen kendilerine çeki düzen vermeyen İsrailoğulları hatırlatılarak, dikkatli davranmaları konusunda uyarılarda bulunulmuştur.¹⁹⁴

Bu sure, Allah Teâlâ'nın bir nevi inananlara kurduracağı İslam devletine, onun gereklerine ve getirilerine hem sosyolojik hem de psikolojik hazırlık aşamasıdır. Bu sayede buna uygun bir hayat aşamasına geçilecektir.¹⁹⁵

2.1.2. Necm Suresi

Bu sure altmış iki ayetten oluşur. Mekki bir suredir. 32. ayetin Medine'de inmiş olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.¹⁹⁶ Aynı zamanda bünyesinde secde ayetini de

¹⁹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali, Haz. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2011; İsrâ, 17/1.

¹⁹² Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147)

¹⁹³ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (ö. 1436/2015), *et-Tefsîru'l-Münîr Fi'l-Akîdeti ve's-Şerî'ati ve'l-Menhec*, Dimeşk, Dâru'l-Fıkr, 2009, VIII, s. 10.

¹⁹⁴ Seyyid Ebu'l A'la Mevdudî (ö. 935/1529), Tefhimu'l Kur'an, Terc. Muhammed Han Kayani vd., İstanbul, İnsan Yayınları, 2005, III, s. 74.

¹⁹⁵ Mevdudî, Tefhimu'l Kur'an, III, s. 74.

¹⁹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Tâberî, Tâberî Tefsiri, Terc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, İstanbul, Hisar Yayınevi, 1996, VIII, s. 25.

barındıran ilk indirilen suredir.¹⁹⁷ Bu surede Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışıyor musunuz? Andolsun onu, Sidretü’l-Münteha’nın yanında bir defa daha görmüştü.”¹⁹⁸

Necm suresinde Peygamberimizin şahit olduğu olağanüstü haller ve ayetler dile getirilmiş, bunlarla karşılaştığında da “gözünün şaşmadığı gönlünün taşmadığı”¹⁹⁹ ifade edilmektedir. Ayrıca bu surede meleklerin bir cinsiyetinin olmadığı, hele ki Allah’ın kızları asla olmadığı dile getirilmektedir.²⁰⁰

2.1.3. Diğer ayetler

Kur’an-ı Kerimde ve kâinatta gördüğü hakikatleri mi’ratta yaşayan Peygamberimiz’in yaşadıklarının ru’yetullah’a delil olabileceği görülmektedir.

Kıyamet Suresi 23. Ayet:

“Rablerine bakarlar.”

*“O mes’ut kullar (Rab’lerine nazar edicidirler.) O mabûd-i Kerîmlerini bilâkeyf ve bilâ cihetin görmek şerefine nail olacaklardır. Böyle bir tecelliye mazhariyet ise bütün manevî zevklerin fevkinde bulunacaktır.”*²⁰¹

Bütün azîm-i islâmiye’nin, cumhûr-i müslümân’ın ittifakları vardır ki: Mü’minler, ahirette Rabbül’âlemin Hazretlerine nazar edeceklerdir. Güneşe ve leyle-i hedr de kamere nazar eder oldukları gibi, bu hususta birçok sahih hadîsler vardır.”²⁰²

Yunus Suresi 26. Ayet:

*“Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır.”*²⁰³

Tâberî’nin bu ayetle ilgili açıklaması şu şekildedir. “Allah Teâlâ’ya kul olarak

¹⁹⁷ Tâberî, Tâberî Tefsiri, 1996, VIII, s. 26.

¹⁹⁸ Muhammed Ali Es-Sâbûnî, Safvetü’t-Tefasir, İstanbul, Mektebetü’l Yasin, 2010, III, s. 309; Necm, 53/12-14.

¹⁹⁹ Necm, 53/17.

²⁰⁰ Tâberî, Tefsiru’t-Taberi Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an, 1994, VII, s. 147.

²⁰¹ Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971), Kuran-ı Kerim’in Tefsiri ve Türkçe Meali Alisi, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1985, VIII, s. 3909.

²⁰² Bilmen, Kuran-ı Kerim’in Tefsiri ve Türkçe Meali Alisi, VIII, s. 3909.

²⁰³ Yunus, 10/26.

güzel amellerde bulunanlara ahirette de buna mukabil güzel bir netice vardır. Tabii ki o da cennettir. Bundan da fazlası Allah'ın cemalini temaşadır. Din gününde bu insanların yüzleri tozlanmayacak ve üzerinde bir zillet görülmeyecektir. İşte bu insanlar ehli cennettir. Ve oranın ebedi kalıcılarıdır.”²⁰⁴

Âyet-i kerime’de geçen ve “daha güzeli ve bir de fazlası” diye tercüme edilen ifade, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir:

- I. Ebubekir Sıddıyk²⁰⁵ (ö. 13/634), Âmir b. Sâd²⁰⁶ (ö. 96/715), Huzeyfetü'l-Yemani²⁰⁷ (ö. 36/656), Ebu İshak²⁰⁸ (ö. 127/745), Ebu Musa²⁰⁹ (ö. 42/662-63), Abdurrahman b. Ebi Leyla²¹⁰ (ö. 83/702), Hasan-ı Basri²¹¹ (ö. 110/728), Abdurrahman b. Mehdi²¹² (ö. 198/813-14), Süheyb-i Rûmî²¹³ (ö. 38/659), Katade²¹⁴ (ö. 117/735), Kâ'b b. Ucre²¹⁵ (ö. 52/672) ve Ubey b. Ka'b'a²¹⁶ (ö. 33/654 ?) göre bu âyette geçen ve “daha güzeli” ifadesinden maksat cennet'tir. “Bir de fazlası”²¹⁷ ifadesinden maksat ise, Allah'ın yüzünü görmektir.²¹⁸

Bu hususta, Süheyb-i Rûmî, Resulullah'tan (s.a.v.) şu hadis-i rivayet etmektedir:

“Cennettekiler cennete girdikten sonra Allah Teâlâ onlara şöyle diyecektir: “Size daha bir şey artırmamı istermisiniz?” Cennettekiler: “Yüzlerimizi ak etmedin mi, bizi cennete koymadın mı ve bizi cehennem ateşinden kurtarmadın mı? Derler. Bundan sonra Allah Teâlâ üzerinden perdeyi kaldırır. Cennetlikler, rablerine bakmaktan daha büyük bir nimetin kendilerine verilmediğini anlarlar.” Resulullah (s.a.v.) sözünü bitirdikten sonra

²⁰⁴ Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, 1994, IV, s. 202.

²⁰⁵ Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî (ö. 13/634)

²⁰⁶ Amir b. Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (ö. 96/715)

²⁰⁷ Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî (ö. 36/656)

²⁰⁸ Ebû İshâk Amr b. Abdillâh b. Zîyuhmid es-Sebîî (ö. 127/745)

²⁰⁹ Ebû Mûsâ Abdullâh b. Kays b. Süleym el-Eş'arî (ö. 42/662-63)

²¹⁰ Ebû İshâ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr b. Bilâl el-Ensârî (ö. 83/702)

²¹¹ Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)

²¹² Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdi b. Hassân el-Basrî el-Anberî (ö. 198/813-14)

²¹³ Ebû Yahyâ Suheyb b. Sinân b. Mâlik er-Rûmî (ö. 38/659)

²¹⁴ Ebû'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735)

²¹⁵ Ebû Muhammed (Ebû İshâk, Ebû Abdillâh) Kâ'b b. Ucre b. Ümeyye el-Ensârî es-Sâlimî (ö. 52/672)

²¹⁶ Ebu'l-Münzir (Ebu't-Tufeyl) Ubey b. Kâ'b b. Kays el-Ensârî (ö. 33/654)

²¹⁷ Yunus, 10/26.

²¹⁸ Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, 1994, IV, s. 201.

işte bu âyet-i kerimeyi okudu.²¹⁹

Tâberî bu hadisin benzerini, Ebu Musa el-Eş'arî, Abdurrahman b. Mehdi, Kâb b. Ucre ve Ubey b. Ka'b'dan da rivayet etmiştir.

- II. Hz. Ali'den²²⁰ (ö. 40/661) rivayet edilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen “*bir de fazlası*”²²¹ ifadesinden maksat, tek inciden oluşan ve dört kapısı bulunan bir odadır. Müminlere, cennette bütün mükâfaatlara ilaveten böyle bir oda da verilecektir. Âyet-i kerime bunu beyan etmektedir.²²²
- III. İbn Abbas, Alkame b. Kays²²³ (ö. 62/682) ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen ve “daha güzeli” ifadesinden maksat, kulun, yaptığı iyiliklere karşı aynı iyiliklerle mükâfatlandırılmasıdır. “*Bir de fazlası*”ndan maksat ise yapılan iyiliklere karşı daha fazla mükâfaat verilmesidir.²²⁴

Mutaffifin Suresi 15. Ayet:

“Hayır, şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır.”²²⁵

“Evet! Onlar şüphesiz o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar.”²²⁶

Ömer Nasuhi Bilmen bu ayeti şöyle açıklamaktadır: “(Hayır) Onların o iddiaları bâtıldır. (Şüphe yok ki: Onlar) O Kur'an-ı Mübin'e efsane demek denaetinde bulunan münkirler (o gün) o kıyamet zamanında (Rabbilerinden elbette hicapta kalmış) rahmet-i ilahiyeden mahrum olmuş, kurbeti muaviyeden uzak bulunmuş (kimselerdir). Mühim zatlar, âhirette cemali ilâhiyi müşahede şerefine nail olacakları hâlde o münkirler öyle bir şereften ebediyen mahrum bulunacaklardır.”²²⁷

²¹⁹ Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Kitabü'l-İman*, bab: 297, Hadis No: 181; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizi (ö. 279/892), *Kitabü't-Tefsir el-Kur'an*, Sure: 10, bab:1, Hadis No: 3105.

²²⁰ Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Talib el-Kureşî el-Haşîmi (ö. 40/661)

²²¹ Yunus, 10/26.

²²² Tâberî, *Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, 1994, IV, s. 201.

²²³ Ebû Şibl Alkame b. Kays b. Abdillâh b. Mâlik en-Nehâî el-Kûfî (ö. 62/682)

²²⁴ Tâberî, *Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, 1994, IV, s. 201.

²²⁵ *Mutaffifin*, 83/15.

²²⁶ Es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 2010, III, s. 653.

²²⁷ Bilmen (ö. 1971), *Kuran-ı Kerim'in Tefsiri ve Türkçe Meali Alisi*, VIII, s. 3990.

2.2. Bazı Müfessirlerin İsra ve Necm Sureleri Dâhilinde Mi'rac Hadisesine Yaklaşımları

2.2.1. Muhammed b. Cerîr Tâberî - Tâberî Tefsiri

2.2.1.1. İsra Suresi

Tâberî Peygamberimiz'in (s.a.v.) isra ve mi'rac hadisesini Allah Teâlâ tarafından ilahi bir kuvvetle gerçekleştirdiği şeklinde açıklamıştır.²²⁸ Müellif'in faydalanmış olduğu hadislere baktığımız zaman ortaya çıkan netice şöyledir; Peygamberimiz'in (s.a.v.) uyanık oluşu özellikle vurgulanmıştır. Surenin “*subhan*”²²⁹ kelimesiyle başlamasının da olayın üstünlüğünü anlatmak için olduğu dile getirilir. Bu kelime olayın ruh ve beden bütünlüğü ile olduğunun göstergesidir. Çünkü sadece ruh veya rüyayla yapılan uruc fevkalade olamaz.²³⁰

Müellif, İsra ve mi'rac hadisesine hadis-i şerifler ışığında baktığı için genel gelişmeleri hadis-i şerifler kısmında dile getireceğiz.

Bu hâdis ile Peygamberimiz (s.a.v.) bütün katları dolaşmış olup fevkalade olaylar yaşamıştır. Bunun fevkaladeliğinin en önemli sebebi de bedeni ile birlikteliği hakikatidir. Tâberî yaşananları ve hakikatlerini Buhari'de²³¹ geçen hadis-i şerifler ışığında vermiştir.²³²

2.2.1.2. Necm Suresi

Tâberî, bu surede Peygamberimiz'in (s.a.v.) Cebrail'i (a.s.) gördüğü, müşriklerin inançlarının uydurma ve hayal olduğu, meleklerin ise Allah Teâlâ'nın kızları olmadığı üzerinde durmuştur.²³³

Tâberî, İsra Suresinde olduğu gibi burada da hadis-i şeriflere değinmiş olup Hz. Aişe²³⁴ (ö. 58/678) ve ibn Abbas gibi ru'yetullah konusunda son derece birbirinden farklı görüşleri dile getirerek değerlendirmeye sunmuştur. İbn Abbas'ın ru'yetullahın mi'racta

²²⁸ QuranPedia, Mevsuatul-Kuraniyye, Mevsuatun Şamiletün lil-Kur'ani'l-Kerim ve Ulumuhu, Camiu'l-Beyan, “<https://quranpedia.net/ar>” <https://quranpedia.net/ar/book/4/17/329> erişim: 10 Aralık 2020.

²²⁹ İsra, 17/1.

²³⁰ Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, Kahire, Bidari Hicr, 2001, XIV, s. 412.

²³¹ Bkz. Buhari, *Kitabu Bed'ül Halk*, 6.

²³² Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, 2001, XIV, s. 418.

²³³ Tâberî, Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, 1994, VII, s. 147.

²³⁴ Âişe bint Ebî Bekr es-Siddîk el-Kureşîyye (ö. 58/678)

gerçekleştiği görüşü²³⁵ ile Hz. Aişe'nin (r.anha) ru'yetullahın dünyada asla olamayacağı görüşünü²³⁶ iki tarafın kullandığı delillerle vurgulamıştır.²³⁷

2.2.2. Ebu'l-Fida İbn Kesir - Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm

2.2.2.1. İsra Suresi

İbn Kesir²³⁸ (ö. 774/1373) bu sureye değinirken Allah Teâlâ'nın kendi zatını överek başlamasından bahseder. Allah Teâlâ'dan başka ilah yoktur deyip gece yürüyüşü ile Peygamberimiz'in (s.a.v.) İsra hadisesine değinmektedir. Bundaki maksadının bir kısım ayetlerini Peygamberimiz'e (s.a.v.) göstermek için olduğunu belirtmiştir. Daha sonra da konuyla ilgili hadis-i şeriflere değinmiştir. Hadisler arasında bir kısım farklılıklar olmasına rağmen içerik ortaktır. Bu bağlamda da konunun değerlendirmesini özetle şu şekilde yapmıştır; Peygamberimiz (s.a.v.) geceleyin Mekke'den Kudüs'e götürülmüş, orada Peygamberlere (a.s.) namaz kıldırılmıştır. Daha sonra göklere çıkıp her katta makamlarına göre Peygamberlerle (a.s.) karşılaşmıştır. Devamına hadisler kısmında değindiğimiz için daha fazla ayrıntıya girmiyoruz.²³⁹

Mi'racın gerçekleşme zamanı için ihtilaflar olmasına rağmen büyük bir buhran döneminden sonra gerçekleştiği üzerine bütün âlimler hem fikirdir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın huzuruna çıktığı, cennet ve cehennemi gördüğü İbn Kesir'in değindiği diğer ayrıntılardandır. İbn Kesir'in rüyada mı? Yoksa uyanıkken mi? gerçekleştiği sorusuna cevabı, Kur'an-ı Kerim'deki ayetin "*Sübhanellezi esra... ..*"²⁴⁰ ile söze başlamasını gösterip, Allah Teâlâ'nın bu olay fevkalade bir olay olduğu için ayeti kerimesini sübhan ile başlattığını söylemiştir. Fevkalade oluşu da bedeni ile olduğu içindir demiştir.²⁴¹

Mi'rac hadisesini anlatan hadis-i şerifleri inkâr eden hadis münkirlerinin muhtelif

²³⁵ QuranPedia, Mevsuatu'l-Kuraniyye, Mevsuatun Şamiletün lil-Kur'ani'l-Kerim ve Ulumuhu, Camiu'l-Beyan, "<https://quranpedia.net/ar>", <https://quranpedia.net/ar/book/4/22/518>, Erişim: 10 Aralık 2020; Tirmizi, Kitabü't-Tefsir el-Kur'an, Sure 53, bab: 7, Hadis No:3279.

²³⁶ QuranPedia, Mevsuatu'l-Kuraniyye, Mevsuatun Şamiletün lil-Kur'ani'l-Kerim ve Ulumuhu, Camiu'l-Beyan, "<https://quranpedia.net/ar>", <https://quranpedia.net/ar/book/4/22/518>, Erişim: 10 Aralık 2020; Buhari, Kitabü Tefsir el-Kur'an, Sure 53, bab: 1.

²³⁷ QuranPedia, Mevsuatu'l-Kuraniyye, Mevsuatun Şamiletün lil-Kur'ani'l-Kerim ve Ulumuhu, Camiu'l-Beyan, "<https://quranpedia.net/ar>", <https://quranpedia.net/ar/book/4/22/518>, Erişim: 10 Aralık 2020;

²³⁸ Ebü'l-Fida' İmadüddin İsmail b. Şihabiddin Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysi el-Kureşi el-Busravi ed-Dimaşki eş-Şâfiî (ö. 774/1373)

²³⁹ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-Arabi, 2008, IV, s. 81.

²⁴⁰ İsra, 17/1.

²⁴¹ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 101.

görüşlerinden iki tanesini vurgulayarak cevaplamıştır.²⁴²

Bunlardan ilki; Huzuru Kibriya'ya çıkmanın Allah Teâlâ'ya mekân belirlemek olduğudur der.²⁴³

İbn Kesir buna cevaben Allah Teâlâ'nın kelimeleriyle dikkat çekici bir örneklendirme yapmıştır. Kur'an sadece bir kavmin, bir milletin veya bir ırkın kitabı değildir. Kur'an evrenseldir. Allah Teâlâ'nın kelimeleri evrenseldir (Kur'an'ın evrensel bir kitap oluşu ile ilgili bkz.).²⁴⁴ Ama kullarıyla görüşmek istediğinde onların kabiliyetine göre hareket eder. Aynı şekilde saltanatını göstermek istediğinde de kulunun kabiliyetine göre onu gezdirip temaşa ettirir. Allah Teâlâ'nın temaşası için bir yerden bir yere gitmesine gerek yoktur. Ama kulun temaşası için görmek istediği şeye gitmesi gerekir. Bundan dolayı Allah Teâlâ bir yerde bulunmuyor ama kul O'nu temaşa için bir yerde olmaya mecburdur, demiştir.

İkincisi ise; kıyamet kopmadan cennet ve cehennem içinde yaşananları görmeyi, daha yaşanmamış geleceğe şahit olmayı mantıklarına kabul ettirememeleridir.²⁴⁵

Buna da İbn Kesir'in cevabında değindiği hakikat çok güzeldir. Filozof ve düşünürler de gelecekte konuşurlar ama onlar tahmin yürütür. Hâlbuki peygamberlerin önünden maddi perdeler kaldırılarak ebedi gerçekler gösteriliyor demiştir. Dolayısıyla, peygamberler konuştuklarında bunların haberdar edildikleri ebedi gerçeklere dayanan sözler ve bilgiler olduğunu iletir.²⁴⁶

Bu yorumlardan sonra İbn Kesir'den aldığımız diğer bir konu da mi'râcın rüya yoluyla mı? Yoksa bedeni ile mi? olduğu görüşüdür. Rüya yoluyla olduğunu söyleyenlerin ileri sürdükleri iki delilleri vardır ki ilki; İsra suresinin 60. ayetinde geçen "temaşa" kelimesidir. Hâlbuki bununla bile kendilerini tekzip ettiklerini belirten müellif, temaşadan kasıt baş gözüyledir dedikten sonra eğer rüyayla olsa neden fitne ve imtihan vesilesi olabilir ki diyerek ayetin devamı ile de güzel bir tespitte bulunmuştur. Anlaşılabileceği üzere rüyayla veya ruhla olsa herkes her yeri gezdiğini iddia edebilir. Bu bir

²⁴² İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 101.

²⁴³ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 102.

²⁴⁴ Özüçalışır, Abdullah, "Allah'ın Çağlarıüstü Evrensel Mesajı Kur'an", Ankara, Sonçağ Akademi Yayınları, 2020, s. 103.

²⁴⁵ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 102.

²⁴⁶ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 103.

fitne veya imtihan vesilesi olmaz.²⁴⁷

Diğer delilleri; Hz. Aişe'nin (r.a.) Peygamberimiz'in (s.a.v.) bedeni ile değil ruhuyla gittiği rivayetidir. Dönemin Arap dilinin en büyük uzmanlarından olan ibn Abbas'ın temaşayı Peygamberimiz'in (s.a.v.) direk gözleriyle gördüğü bir temaşa olduğunu zikretmiştir.²⁴⁸

Hz. Aişe'ye (r.a.) dayandırılan rivayetin senedi çok zayıftır. İbn Kesir bunun sebebini şöyle açıklar: Nakleden Muhammed b. İshak²⁴⁹ rivayeti söylerken Hz. Ebubekir'e ailesinden bazıları (veya bir kişi de olabilir) bana Hz. Aişe'den (r.a.) böyle dediğini nakletmiştir demiştir. Bu şekilde olunca da raviler meçhuldür. Meçhul ravisi olan hadis zayıftır. Direk Hz. Aişe'ye (r.anha) dayandırılmaz. Buna karşın sağlam senetle bizzat Peygamberimiz'in (s.a.v.) sözleriyle iletilen hadis-i şerifler daha kuvvetlidir. Bundan dolayı tercihe şayandır.²⁵⁰

Müellif'in bu tespiti aslında çok önemli olduğu görülmektedir. Diğer görüşün de tercih edilebileceği ama bu konuda doğru olan en iyi ve en sağlam olanı tercih etmektir o da yukarıda İbn Kesir'in de belirtmiş olduğu ibn Abbas'ın rivayetidir. Öte yandan müellif her ne kadar görülenin Cibril (a.s.) olduğunu söylese de görüşünün önemli olduğunu vurguladığı sahabe ibn Abbas'ın rivayetidir. O da ru'yetullah'ın gerçekleşmiş olduğunu ifade etmektedir. O zaman tercihin en doğru seçenekten yana olması lazımdır ki o da ibn Abbas'ın rivayetidir.²⁵¹

2.2.2.2. Necm Suresi

Necm suresinde de genel olarak İsrâ suresindeki gibi mi'rac ve o gece yaşananlar rüyada mı, uyanıkken mi, ru'yetullah gerçekleşti mi? gibi ihtilafli konulardan bahsedilmiş ve ihtilaf sahiplerinin delillerine değinilmiştir.²⁵² İsrâ suresinde büyük çoğunluğundan bahsettiğimiz için tekrara düşmemek için konuyu burada neticelendiriyoruz.

²⁴⁷ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 103.

²⁴⁸ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 104.

²⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768)

²⁵⁰ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 104.

²⁵¹ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 104.

²⁵² İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, VI, s. 22.

2.2.3. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî- El-Camiu li Ahkami'l-Kur'an Tefsiri

2.2.3.1. İsra Suresi

Kurtubî²⁵³ (ö. 671/1273) İsra suresinin daha ilk ayetini sekiz başlık altında değerlendirir. Bütün başlıklar son derece kıymetli konular içermekle birlikte biz konumuzla ilgili olan beşinci başlıktaki meseleyi ele alacağız. O da mi'racın Peygamberimiz'in (s.a.v.) ruhuyla mı, yoksa bedeniyle mi? gerçekleştirdiği konusudur.

Beşinci başlık altında ihtilaflı olan rüyada mı, uyanıkken mi, yani ruhuyla mı, yoksa hem ruhu hem de bedeniyle mi? meselesinin ihtilaflarını ve dayanaklarını dile getirmiştir.

Kurtubî, rüya yoluyla diyenlerin rivayetlerinin Hz. Aişe (r.anha) ve Hz. Muaviye'ye dayandığını söyler. Bunun açıklanmasında da Hz. Aişe'nin (r.anha) o dönemde küçük olup olaya şahit olmayışını ve bu konuda da Peygamberimiz'den (s.a.v.) bizzat hadis rivayet etmediği gerekçesiyle yapılan haklı itirazı vurgular. Aynı şekilde Hz. Muaviye'nin de o dönemde henüz müslüman olmadığını ve bu olaya tanık olmadığı söyler. Muaviye'nin de bu konu ile ilgili Peygamberimiz'den (s.a.v.) hadis rivayet etmeyişi gibi sebeplerden ona da aynı şekilde itirazlarda bulunmaktadır.²⁵⁴

Bunun yanı sıra delil olarak gösterdikleri “o rüyayı”²⁵⁵ kelimesindeki dayanaklarını vurgulayan Kurtubî, bunun da “*Kulunu geceleyin... ..götüren müinezzehtir*”²⁵⁶ buyruğuyla reddedilmiş olduğunu dile getirir. Kul demesi, yürütmekten bahsetmesi ve bunu anlatırken de olağanüstü bir iş olduğunu vurgulayan “sübhân” kelimesini kullanması daha önceki yerlerde de belirttiğimiz gibi rüyayla olma fikrini reddeden sebeplerdendir. Bunun yanı sıra Kurtubî'nin bu konudaki yorumu; “beden ile olduğuna açık deliller olduğu, aklen de caiz olduğu ve en önemlisi Allah Teâlâ'nın kudreti çerçevesinde ise bunu inkâr etmenin bir yolunun olmadığı”²⁵⁷ şeklindedir.

Kurtubî bu fikir ve açıklamasının yanı sıra Peygamberimiz'in (s.a.v.) bedenlen ve uyanıkken mi'racı gerçekleştirdiğini kabul edenlerin de fikirleri ve delilleri üzerinde

²⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273)

²⁵⁴ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s.11.

²⁵⁵ İsra, 17/60.

²⁵⁶ İsra, 17/1.

²⁵⁷ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 6.

durmuştur. Müslümanların çoğunluğunun mi'raca beden ve uyanırken gerçekleşmiş olduğunu kabul ettiğini savunmuştur.²⁵⁸ Yapılan uzun ve ayrıntılı savunmanın üzerinde bütünüyle durmayıp konumuza ışık tutması açısından bir iki tanesini sunacağız. Mesela bunlardan ilki: Allah Teâlâ'nın ayet-i kerimede kulu diye bahsetmesidir. Peygamberimiz (s.a.v.) mi'raca ruhu ile çıkmış olsaydı Allah Teâlâ kulunun ruhu veya benzer başka bir ifade kullanırdı. Bir diğeri: “*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.*”²⁵⁹ ayeti kerimesinde direk gözün görmesinden ve gözle alakalı ifadelerden bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra Peygamberimiz (s.a.v.) bu meseleyi Mekkelilere anlatacağını söylediği zaman, Ümmü Hani'nin itiraz edip müşriklerin kendisini yalanlayacağını ve O'na inanmayacaklarını söylemesine rağmen anlatması da önemli bir ayrıntıdır. Şayet rüya olsaydı Ümmü Hani'nin böyle bir itirazı olmazdı. Çünkü rüya çok kapsamlı ve serbest bir alandır. Hiç kimse bu konuda bir başkasını yalanlayamaz.²⁶⁰

2.2.3.2. Necm Suresi

Kurtubî, Necm suresinin ibn Mes'ud'un²⁶¹ (ö. 32/652-53) rivayetiyle Mekke'de açıktan ilan edilen ilk sure olduğunu söyler.

Mi'racta yaşananlar ayrıntılarıyla hadis-i şeriflerde verilmiştir. Biz burada genel itibariyle ru'yetullahın gerçekleşme hakikati üzerinde durmaya çalışacağız. Kurtubî'nin “*Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı*”²⁶² ayeti kerimesine yaptığı yorumuna tezimizin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir biçimde değindik. Bu bölümde ise rivayetlere dayandırdığı kısmı sunacağız. Kurtubî: “Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbi o gece yaşananları yalanlamadı. Neden? Çünkü Zat-ı Kibriya O'nun görmesini zaten kalbine yerleştirmişti” dedikten sonra O'nu görmüş olduğunu, Allah Teâlâ'nın da bunu ru'yet (görmek) olarak ifade ettiğini dile getirir. Devamında da bunun gözle görme olduğunu ve bu açıklamanın da ibn Abbas'a ait olduğunu iletir.

Gerçekleşmiş olan bu olağanüstü mucizeler için Allah Teâlâ Habibini (s.a.v.) hem merhale merhale dolaştırarak ilmen hem de Cebrail'e (a.s.) kalbini yıkatıp iman ve hikmetle doldurarak²⁶³ kalben mi'raca hazırlamıştır. Bu durum Hz. Musa'nın (a.s.) Sina

²⁵⁸ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 5.

²⁵⁹ Necm, 53/17.

²⁶⁰ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 5.

²⁶¹ Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzeli (ö. 32/652-53)

²⁶² Necm, 53/11.

²⁶³ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XXII, s. 354.

dağında bir anda isteyip de muvaffak olamadığı gibi bir durum değildir.

Devamındaki ayrıntıları ve diğer iki görüş olan; Ru'yetullah'ın gerçekleşmediği ve kalbiyle gördüğü şeklindeki açıklamaları²⁶⁴ benzer görüşler olması bakımından daha önceki tefsirlerde de ilettiğimiz için burada tekrar etme lüzumu görmüyoruz.

2.2.4. Seyyid Ebu'l Âlâ Mevdûdî - Tefhimü'l Kur'ân

2.2.4.1. İsra Suresi

Mevdudi (ö. 935/1529) bu sure için açıklama yaparken “surenin ilk ayeti bu surenin mi'rac olayının gerçekleştiği dönemde indiğini göstermektedir” dedikten sonra bu olay da hicrete yakın bir dönemde olduğu için mekki surelerin sonuncularındandır diye açıklama yapar.²⁶⁵

Mevdudi birinci ayetin İsra ve mi'rac olayına birlikte değinildiğini ifade eder. İsra hadisesi açıkça ayeti kerimeden mi'rac hadisesi ise hadislerden öğrenilmiştir diye söyler.²⁶⁶ Mevdudi'nin tefsirindeki açıklamalar daha önce deyindiğimi tefsirlerle benzeşmektedir. Neticede konu ve dayanılan kaynak aynı olunca yapılan yorumlar da yakınlık arz ediyor. Mi'racı yapılan itirazlar ve Mevdudi'nin cevapları aşağıdaki gibidir.

Birinci itiraz; Allah Teâlâ'ya yer belirlenmesi konusudur ki, bunu daha önceki tefsirlerde de ele almıştık. Mevdudi'nin cevabında Allah Teâlâ'nın kudret ve sonsuzluğu, buna karşın kullarının acizliği ve sınırlılığı vurgulanmıştır. Allah Teâlâ dilediği an dilediği kulu ile konuşabiliyorken, kulunun acizliğine binaen onun kabiliyetine uygun bir yöntem tercih eder. Kuluna göstermek için delillerinin olduğu mekâna götürmesi icap eder. Mevdudi de yukarıda değindiğimiz konuşma özelliğini örnek verip kulun görme kabiliyeti için belli merhalelerin aşılması ve makamların gezdirilmesi gerektiğini, bir şeyi görmek için oraya götürülmesi gerektiğini güzel ve anlaşılır bir dille ifade eder.²⁶⁷

İkinci itiraz; Mevdudi burada, “Münkirler Peygamberimiz'in (s.a.v.) kıyamet sonrasını görmesini akıllarına sığdıramadıkları için inkâr etmektedirler” demiştir. Mevdudi'nin bu konudaki açıklaması diğer tefsirlerden farklı olarak gösterilen sahnelerin genel itibarıyla sembolik olduğu noktasındadır. O bu gecede yaşanan birçok şeyin

²⁶⁴ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, s. 5.

²⁶⁵ Mevdudi, Tefhimü'l Kur'an, III, s. 73.

²⁶⁶ Mevdudi, Tefhimü'l Kur'an, III, s. 73.

²⁶⁷ Mevdudi, Tefhimü'l Kur'an, III, s. 73.

sembolik olduğunu ifade ettikten sonra Peygamberlere, dereceleri nispetince yerdeki ve gökteki ayetlerin, gözlerindeki perdeler kaldırılarak kendilerine gösterilmiş olduğunu ifade eder.²⁶⁸

Mevdudi'nin önemli olan bir tespiti de şudur ki, peygamberlere (a.s.) gösterilen bu şeyler başkalarına aynelyakin anlatmaları içindir. Buna göre Peygamberimiz'in (s.a.v.) ru'yetullah dâhil yaşadığı her şeyi kendisinden ziyade başkalarına aynelyakin anlatması gerektiğidir. Bütün yaşananların bu şekilde aynelyakin olması ve bu dâhilde anlatılması gerekiyorsa o zaman ru'yetullahın gerçekleşmesi gayet makul ve haktır.

Mevdudi ayrıca peygamberleri (a.s.) aynelyakin bir ilme sahip oluşlarıyla filozoflardan ve filozofların müşahade edemedikleri ve zanna dayanan tahmini ilimlerinden ayırmaktadır. Böylece peygamberler söylediklerinde ve iddia ettiklerinde asla yanılmazlar.²⁶⁹

2.2.4.2. Necm Suresi

Mevdudi, Necm suresinin ismini ilk kelimesi olan necmden aldığını ama kelimenin surenin genel konusuyla ilgili olmadığını söyler. Diğer müfessirlerden farklı olarak da risaletin beşinci senesinde indiğini söyler. Bunu da tarihsel olarak Habeşistan hicretiyle ilişkilendirir. Ayrıca Mevdudi bu sure için “Mekke’de topluluk karşısında okunan ilk suredir” der. Sureyle alakalı tespitlerine de üç konu üzerinde ayrı ayrı devam eder.²⁷⁰

Biz konumuzla ilgili olan kısma kısaca değinirsek, Mevdudi Necm suresinde peygamberlerde gerçekleşen ru'yetin hakikatini açıklarken Peygamberimiz'in (s.a.v.) gördüklerinin karşısında şüpheye düşmeyip şaşırmasını beş maddeyle açıklar.²⁷¹

İlki, Peygamberimizin'in (s.a.v.) mi'racı gündüzün aydınlığında yaşamış olduğunu söyler. Dolayısıyla apaçık olarak gördüğü hakikat karşısında şaşırmamış olduğunu iletir.

İkinci; Enfüsi bir sebepten dolayı Peygamberimiz'in (s.a.v.) yanlış bir şey görmediği düşüncesidir.

---

²⁶⁸ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, III, s. 73.

²⁶⁹ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, III, s. 73.

²⁷⁰ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, VI, s. 10.

²⁷¹ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, VI, s. 20.

Üçüncüsü; Karşısındaki varlık o kadar harikulade bir güzelliğe sahiptir ki Peygamberimiz (s.a.v.) bu güzelliği tasvir bile edememiştir.

Dördüncüsü; Vahyi aktaran meleğin güven oluşturan emin bir şahsiyete sahip olmasıdır.

Beşincisi; Allah'ın peygamber olarak seçtiklerinin şek ve şüpheden uzak olmaları, kendilerine gönderilen vahye şeytanın asla müdahale edemeyeceğini bilmeleridir. Yapıları gereği kalpleri tatminkâr ve ferasetleri açıktır.²⁷²

On birinci ayeti kerime için Mevdudi Peygamberimiz'in (s.a.v.) gördüğünün Cebrail (a.s.) olduğunu savunur. Bu konudaki ihtilaflı görüşleri ve rivayetleri de zikreder.²⁷³

2.2.5. Muhammed Ali Es-Sâbûnî - Safvetü't Tefasir

2.2.5.1. İsra Suresi

Sâbûnî'nin konumuz kapsamında İsra suresi için tespitleri kısaca şöyledir. Sâbûnî, surenin ana temasının Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsiyeti olduğunu ve Allah Teâlâ'nın bu sureyle O'nu desteklediğini ve doğruluğunu gösterdiğini iletir. Devamında ilahi lütuflardan bir lütuf ve Allah Teâlâ'nın yaratmadaki kudretinin görüldüğü çok açık bir delili olan İsra mucizesinin anlatıldığını iletir. İsmi ise surenin ilk ayetinden aldığını belirtir.²⁷⁴ İsra ve mi'rac hakikati ile ilgili kısaca değindiği noktalar ise şu şekildedir:

“Allah Teâlâ Zatı Kibriya'sına yakışmayan şeylerden münezzehtir. Noksanlıklardan uzaktır. Allah Teâlâ Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesini özlü bir biçimde anlatır. Kudüs'teki mescid Mescid-i Haram'a uzak olduğu için ona Mescid-i Aksa denilmiştir” demiştir. Allah Teâlâ ayeti kerimede leylen kelimesini özellikle zikretmesinin sebebi gecenin çok kısa bir vaktinde bu olayın olmasını dile getirmesindendir. Şayet leylen kelimesini kullanmasaydı sadece isra kelimesini kullansaydı bu olay bütün geceyi kapsamış olurdu. Yani bu olayın çok kısa bir zaman diliminde meydana geldiğini belirtmek için leylen kelimesini kullanmıştır. Kırk gecelik bir yolu leylen kelimesini kullanarak çok kısa bir zaman

²⁷² Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, VI, s. 20.

²⁷³ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, VI, s. 22.

²⁷⁴ Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefasir, Beyrut, el-Mektebetul Asriyye, 2012, II, s. 637.

diliminde yani bir gecenin kısacık bir vaktinde gidip geldiğini belirtmiştir.²⁷⁵

Allah Teâlâ Mescid-i Aksa'dan bahsederken etrafını mübarek kıldığımız deyişinin sebebinin çeşitli meyve, bitki ve nehirlerle maddi olarak, peygamber ve meleklerin iniş yeri olduğu için de manevi olarak bereketli kıldığının ifade edildiğini söyler. En önemlisi de, Peygamberimiz'in (s.a.v.) uyanıkken ve bedeniyle israyı yaşadığını iletir. Bunu Peygamberimiz'e (s.a.v.) büyük ayetlerin gösterilmesi, yerlerin ve göklerin yaratılış kanunlarından haberdar edilmesi için olduğunu dile getirir. Uruc esnasında da cennet ve cehennem, sidre-i münteha, melek ve peygamberler, Allah Teâlâ'nın kudreti ve bunlara dair ayetler gibi harikulade şeyleri görmüş olduğunu söyler. Bu ayeti kerimenin sonucunda Allah Teâlâ'nın Peygamberimiz'in (s.a.v.) sözlerini işiten ve duyan olduğunu vurgular. Bunun için de Allah Teâlâ'nın lütuf ve ihsanları bağlamında bu mucizenin sadece Peygamberimiz'e (s.a.v.) verildiğini iletir.²⁷⁶

2.2.5.2. Necm Suresi

Bu surenin başlangıcı Rasulullah'a (s.a.v.) verilen en büyük mucizelerden biri olan mi'rac konusunu ele alır. Allah Teâlâ'nın mülkünde insanları hayrete ve dehşete düşüren harikulade şeyler olduğunu iletir.²⁷⁷

Sâbûnî'nin "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı." ayeti kerimesi için yaptığı yorumda; görülenin Cebrail (a.s.) olduğunu iddia eder. Bu konuda da sadece İbn Mes'ud'un²⁷⁸ rivayetini iletip başka rivayetlere²⁷⁹ yer vermemiştir. İbn Mes'ud da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Cebrail'i (a.s.) bildiğini fakat asli suretinde daha önce görmediğini söyledikten sonra ilk defa onu mi'racta altı yüz kanadı ile asli suretinde görmüştür demiştir.²⁸⁰

2.2.6. Kadı Beydâvî - Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil

2.2.6.1. İsra Suresi

Beydâvî²⁸¹ (ö. 685/1286) bu sure hakkında çok açıklama yapmayıp direk tefsirine geçer. Tefsirine "Mi'rac ve Mescid-i Aksa" diye bir başlık kullanarak başlaması

²⁷⁵ Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefasir, 2012, II, s. 637.

²⁷⁶ Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefasir, 2012, II, s. 637.

²⁷⁷ Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefasir, 2012, III, s.1236.

²⁷⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (Ahmed b. Hanbel) (ö. 241/855)

²⁷⁹ *Müsned* 1/295, 298

²⁸⁰ Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefasir, 2012, III, s. 1237.

²⁸¹ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286)

dikkatimizi celbetmiştir.²⁸²

Beydâvî “sübhan” kelimesini açıklarken manasının tenzih olduğunu ve en önemlisi de tenzihe âlem oluşudur der. Yani bu ifadenin Cenabı Hakkın bütün kusur ve noksanlıklardan beri olduğunu belirtmekte kullanıldığını ifade eder.²⁸³

Beydâvî ayete bu şekilde başlanmasının da göze getirilmeye çalışılan mi’rac gibi büyük bir hadiseye güç yetirememekten Allah Teâlâ’nın yüce olduğunu belirtmek içindir demiştir. Bir diğer nokta da şudur ki; İsrâ demek gece yolculuğu manasında olmasına rağmen tekrar “ليلا”, -yani geceleyin-, kelimesinin elif lamsız gelmesinin gecenin kısa bir müddetine atıfta bulunmak için olduğunu söyler.²⁸⁴

Beydâvî Mescid-i Aksa için de daha ileri bir mescid olmadığı için “en ileri mescid” anlamında Mescid-i Aksa isminin kullanılmış olduğunu söyler. Mi’rac yolculuğunun başlama noktasındaki ihtilafın giderilmesi noktasında da Peygamberimiz’in (s.a.v.) “*Ben Mescid-i Haram’da Kâbe’nin hicr mevkiinde uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken...*”²⁸⁵ rivayetini değerlendirip yolculuğun bizzat Kâbe-i Azamda başlamış olduğunu söyler. Mescid-i Aksa’nın mübarek kılınmasının sebebinin de diğer tefsirlere benzer şekilde; o bölgenin vahyin iniş merkezi olmasını gösterir. Ayrıca Hz. Musa (a.s.) ve sonrasındaki peygamberlerin ibadet merkezi olduğunu söyler. Maddi olarak da yine nehirler ve ağaçlarla şenlendirilmiş bir bölge olma sebeplerini sıralar.²⁸⁶

Beydâvî “ayetlerimizi kelimesinde mütakellim sigasına geçilmesinin de bu ayet ve bereketlerin büyüklüğünü ifade ederek nazara vermektedir” diyerek ayrıntılara çok güzel bir biçimde değinerek devam eder.²⁸⁷

Beydâvî semî’ ve basîri açıklarken, Allah Teâlâ’nın Peygamberimiz’in (s.a.v.) fiillerini görüp sözlerini işittiğini ve buna mukabele olarak da O’na kurbîyet ikram ettiğini söyler.²⁸⁸

²⁸² Kadı Beydâvî, Muhtasar Beydâvî Tefsiri (Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri), Çev. Şadi Eren, İstanbul, Selsebil Yayınları, 2011, II, s. 625.

²⁸³ Beydâvî, Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri, II, s. 625.

²⁸⁴ Beydâvî, Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri, II, s. 626.

²⁸⁵ Tirmizi, Kitab-ı Tefsir, 18.

²⁸⁶ Beydâvî, Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri, II, s. 626.

²⁸⁷ Beydâvî, Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri, II, s. 625.

²⁸⁸ Beydâvî, Envaru’t Tenzîl ve Esraru’t Te’vil Tefsiri, II, s. 625.

2.2.6.2. Necm Suresi

Beydâvî necm kelimesinin anlamıyla tefsire giriş yapar. Necm kelimesinin anlamını açıkladıktan sonra ayeti kerimenin kureyşlilere hitaben Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sapmadığını ve yanılmadığını ifade ettiğini söyler. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ile ilgili söylediklerinin hevedan değil vahiyden olduğunu ifade eder.²⁸⁹

Beşinci ayette sözü edilen kuvvetlinin Cebrail (a.s.) olduğunu söyleyip ayeti kerimenin “*derken doğruldu*”²⁹⁰ kısmında doğrulanın Cebrail olduğunu ifade eder. Bunu anlatmasının en büyük sebebi de Peygamberimiz'in (s.a.v.) dışında hiçbir peygamberin onu asli suretinde görmediğidir. Hatta Peygamberimiz'in (s.a.v.) O'nu bir defa yerde bir defa da semada olmak üzere iki defa gördüğünü iletir. İlk “görünen” olarak nitelendirilen zamirin Cebrail (a.s.) için olduğunu söyleyen Beydâvî, yaklaşan, tedelli eden, iki yay mesafesince yaklaşan, tabirlerinin hepsinin Cebrail (a.s.) için olduğunu söyler. Bunları ayrıntılı olarak da açıklar. Bu paralelde bütün ayeti kerimleri değerlendirir.²⁹¹

Beydâvî, daha sonrasında ayetlerdeki zamirleri değerlendirirken Allah Teâlâ olarak değerlendirir. Şöyle ki; Kuvvetli olma yorumunu Allah Teâlâ'nın zatı kibriyası olarak değerlendirdiği zaman rızık verici, güçlü ve kuvvetli oluşu olarak değerlendirir. “Yaklaşmayı” Peygamberimiz'in (s.a.v.) konum olarak yükseltmesi olduğunu ifade eder. “Tedelli”sinin ise O'nu bütün özellikleri ile zatı kibriyasına cezbetmesi olduğunu söyler. Beydâvî, ayeti kerimede ki “kalp gördüğünü yalanlamadı” derken de Cebrail (a.s.) de olsa Allah Teâlâ da olsa gözü gördüğünü yalanlamadı demiştir, çünkü peygamber gördüklerini ve göreceklerini önce kalbiyle idrak etmiştir.²⁹²

Beydâvî'ye göre; kutsi işler önce kalp ile derk edilir. Daha sonrasında göze intikal etmektedir. Beydâvî başka bir yorumuyla da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbinin gördüklerine “*Ben seni bilemedim*” demedi yorumunu yapar. Eğer bu şekilde söylemiş olsaydı yalan söylemiş olurdu. Bunun sebebi, nasıl gözüyle görmüşse aynı şekilde kalbiyle de tanımış olmasıdır demiştir. Beydâvî diğer bir tanımında manasını kalbiyle görmüş olduğu şeyin gerçek olup aldatici bir hayal olmadığını söyler. Buna da delil olarak

²⁸⁹ Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

²⁹⁰ Necm, 53/5.

²⁹¹ Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

²⁹² Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

Peygamberimiz'e (s.a.v.) "Rabbini gördün mü?" sorusu sorulduğunda "O'nu kalbimle gördüm" diye verdiği cevabı iletir.²⁹³

Necm suresinin "*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı*"²⁹⁴ ayeti kerimesindeki kasıt gördüğü şeyler karşısında gözünün kaymayıp kamaşmayışıdır. Hatta yakini olarak bunları kabullenir. Görmekle emrolunduğu hayret verici şeyler; O'nu şaşırtmadı, gözlerini saptırmadı ve onları da aşmadı der.²⁹⁵

2.2.7. Ebü'l-Berakât en-Neseî - Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl

2.2.7.1. İsra Suresi

Neseî²⁹⁶ (ö. 710/1310) usluben toplu manadan çok kelime tefsiri yapar. Kelimelerdeki sıralamanın Arap belagatına göre değerlendirildiği zaman bile Allah Teâlâ'dan yana bir iltifat teşkil ettiğini söylemektedir. Devamında Mescid-i Aksa'dan bahsederken bu mescidin bereketli oluşunu hem din hem de ahiret olarak değerlendirmeye alan Neseî, dini noktada birçok peygamberin çıkış yeri ve ibadet mekânı oluşunu, dünyevi noktada da hiç kurumayan, bitmeyen bir nehir vesilesiyle yeşillik ve meyvelerin bolluğundan dolayı mübarek oluşunu ifade eder.²⁹⁷

Neseî, "li nuriyehu" kelimesindeki maksadın delillerini göstermek kapsamında Allah Teâlâ'nın kendi birliğini, Peygamberimiz'in (s.a.v) yerdeki ve gökteki ayetleri görmesini ve aynı zamanda yerdeki ve gökteki herkesin ve her şeyin Peygamberimiz'in (s.a.v.) peygamberliğinin tasdik edilişini ifade etmesidir demektedir.²⁹⁸ "Leylen" derken de isra ile ifade edilmiş olan gece yoculuğunun gecenin bir kısmında gerçekleşmiş olduğunu ifade edip ayrıca te'kit manası taşıdığını belirtir.²⁹⁹

Bu yolculuğun Ümmü Hani'nin evinden başladığını ifade eden Neseî, Mescid-i Haram derken Kâbe ve etrafındaki bütün bölgeleri kapsamış olduğunu, dolayısıyla Ümmü Hani'nin evinin de Mescid-i Haram'ın bir parçası olduğunu ifade eder.³⁰⁰

Mi'rac böylece başlar. Uyanıkken ve bedeni ile çıktığını ifade eden Neseî ayrıca

²⁹³ Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

²⁹⁴ Necm, 53/17.

²⁹⁵ Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

²⁹⁶ Ebü'l-Berakât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî (ö. 710/1310)

²⁹⁷ Neseî, Tefsiru'n-Neseî (Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl), Beyrut, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998, II, s. 245.

²⁹⁸ Neseî, Tefsiru'n-Neseî, II, s. 244.

²⁹⁹ Neseî, Tefsiru'n-Neseî, II, s. 244.

³⁰⁰ Neseî, Tefsiru'n-Neseî, II, s. 244.

Hız. Aişe'nin (r.a.) Mescid-i Aksa'ya kadar bedeni ile ondan sonrasında da bedenini Mescid-i Aksa'da bırakıp ruhuyla mi'raca çıktığını ifade eder. Hız. Muaviye de Hız. Aişe'ye (r.a.) tabi olmaktadır. Cumhurun görüşü ise Peygamberimiz'in (s.a.v.) mi'raca çıktığında uyanık olması üzerinedir. Ruh ve cesed birlikteliğinde gitmiştir.³⁰¹

2.2.7.2. Necm Suresi

Nesefî iki yay aralığındaki yakınlaşmayı Arap dilinin belagatı noktasında değerlendirir ve kişinin anlayışına uygun olması için böyle bir vurgu yapıldığını ifade etmektedir. Peygamberimiz'e (s.a.v.) yaklaşan Cibril (a.s.) olduğunu ifade edip vahyedenin de Allah Teâlâ olduğunu belirtir. Kalan bölüm diğer tefsirlerle benzer yorumlar olduğu için burada bu kadarıyla iktifa ediyoruz.³⁰²

2.2.8. Said Nursi - Risale-i Nur

2.2.8.1. İsrâ Suresi

Said Nursi'ye göre ayette geçen “*innehu*”³⁰³ zamiri hem Allah'a hem de Hız. Peygamberimiz'e (s.a.v.) işaret etme imkânı vardır. “O” zamiri Allah'a olursa mana farklı, Hız. Peygamberimiz'e (s.a.v.) olursa farklı oluyor.³⁰⁴

Bu ayette “O” zamiri Hız. Peygamberimiz (s.a.v.) işaret ediyor ise mi'rac seyahatinde “şey” kapsamına ne giriyor ise, hepsi Allah tarafından ona gösterildi ve işittirildi manasına gelir. “Şey” bütün mahlûkatı içine alan bir tabir olduğu gibi, Allah'ın zatını ve sıfatlarını da içine alan bir kavram da olabiliyor. Böyle olunca Allah Resulü'nün (s.a.v.) mi'rac seyahatinde vacip ve mümkün ne varsa hepsini görüp işittiği manası ortaya çıkar. Allah Resulü (s.a.v.) mi'racta mahlûkattan başka Allah'ın Zatını da görüp, sesini de perdesiz ve vasıtasız olarak işitmiştir.³⁰⁵

Ayetteki “O” zamiri Allah'a işaret ediyorsa, manası zahirine hamledilir. Yani, Allah zaten sonsuz görme ve işitme sıfatı ile her şeyi görüp işitiyor, demektir. Her iki mana da tefsir ilmince caiz olduğu için Said Nursi her iki manayı da esas almıştır.³⁰⁶

Son olarak Said Nursi, İsrâ suresinin ilk ayetini mi'racın mebd-i olarak tarif

³⁰¹ Nesefî, Tefsiru'n-Nesefî, II, s. 245.

³⁰² Nesefî, Tefsiru'n-Nesefî, III, s. 390.

³⁰³ İsrâ, 17/1.

³⁰⁴ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

³⁰⁵ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

³⁰⁶ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

eder.³⁰⁷

2.2.8.2. Necm Suresi

Said Nursi Necm suresindeki “*O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Çünkü onu güçlü kuvvetli biri (Cebrail) (a.s.) öğretti. Ve üstün yaratılışlı (melek), doğruldu. Kendisi en yüksek ufukta iken. Sonra (Muhammed’e) (s.a.v.) yaklaştı, (yere doğru) sarktı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu, önceden bir defa daha görmüştü, Sidretü’l-Müntehâ’nın yanında Cennetü’l-Me’vâ’da onun yanındadır. Sidre’yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.*”³⁰⁸ Mealindeki ayetleri de mi’racın müntehası olarak tarif eder.³⁰⁹

Said Nursi’ye göre, bu ilahi yolculuğun ve yükselişin iki aşaması vardır. Birincisi, Resul-i Ekrem’in (s.a.v.) Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya götürülmesi; ikincisi ise, Mescid-i Aksa’dan başlayıp bütün sema tabakalarında gezdirildikten sonra, yetmiş bin perde tabir edilen bütün sebepleri arkada bırakıp Allah Teâlâ’nın zatıyla doğrudan doğruya görüşmesidir.³¹⁰

2.3. İsra ve Mi’rac Bahsinin Geçtiği Bazı Hadis-İ Şerifler Ve Ravileri

Bu bölümde Kütüb-i Sitte’den³¹¹ aldığımız hadisleri ravileri ve tarikleri ile aşağıda vermeye çalışacağız.

2.3.1. Enes Bin Malik’in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler

2.3.1.1. Enes b. Malik’ten Süleyman et-Teymi ve Sabit el-Bünani Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

“Müslim dedi ki: Bize Heddab b. Halid³¹² ve Şeyban b. Ferruh³¹³ rivayet etti. O

³⁰⁷ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

³⁰⁸ Necm, 53/4-18.

³⁰⁹ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

³¹⁰ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

³¹¹ Hadislerin büyük bir kısmını ve genellikle güvenilir olanlarını ihtiva eden altı hadis kitabı. Bkz. M. Yaşar Kandemir, “*Kütüb-i Sitte*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2003: XXVII: s. 6.

³¹² Ebu Halid Heddab b. Halid (ö. 235/849): Basralıdır. İsminin Hudbe olduğu da söylenir. Müslim’de Hudbe diye de zikri geçer.

³¹³ Ebu Muhammed Şeyban b. Ferruh (ö. 237/847)

ikisi dedi ki: Bize Hammad b. Seleme³¹⁴, Sabit el-Bünani³¹⁵ ve Süleyman et-Teymi'den³¹⁶ (ö. 143/761), onlar da Enes b. Malik'ten³¹⁷ naklen rivayet etti. Enes şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

İsra gecesi götürüldüğüm zaman kızıl kumdan bir tepe üzerinde bulunan Musa'nın (a.s.) yanına geldim (Heddab'ın ulaştığı rivayette de: uğradım olarak geçer). O, kabrinde namaz kılıyordu.”³¹⁸

2.3.1.2. Enes b. Malik'ten Sâbiti'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Müslim dedi ki: Bana Abdullah b. Haşime el-Abdî³¹⁹ rivayet etti. O dedi ki; Bize Behz b. Esed³²⁰ rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Süleyman b. el-Mugîre³²¹ (ö. 165/781) rivayet etti. Süleyman ise: Bize Sabit, Enes b. Malik'ten naklen rivayet etti, dedi. Enes de şöyle söyledi: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

“Beni alıp zemzeme kadar göturdüler. Sonra göğsüm yarıldı ve zemzem suyuyla yıkandı. Sonra da bırakıldım.”³²²

Müslim dedi ki: Bize Şeyban b. Ferrûh rivayet etti. O da: Bize Hammad b. Seleme rivayet etti, dedi. Hammâd: Bize, Sabit el-Bünani, Enes b. Malik'ten naklen Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etti, dedi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

“Bana Burak getirildi. Burak; merkepten büyük, katırdan küçük, beyaz ve uzun bir dabbedir. Adımını gözünün gördüğü en uzak noktaya atan bir canlıdır. Ben ona bindim ve Beytü'l-Makdis'e geldim. Üzerinden inip oradaki halkaya bağladım ki, daha önceki Peygamberler de bu halkaya binitlerini bağlarlar idi. Sonra Mescid'e girdim ve orada iki rek'at namaz kılıp çıktım. Cebrail bana, birinin içinde içki, diğerinin içinde süt bulunan iki kadeh sundu. Ben de içinde süt olanı alıp içtim. Cebrail (a.s.) bana: “Fıtratı seçtin” dedi. Sonra bizi semaya yükseltti. Cebrâîl (a.s.) kapının açılmasını istedi. Ona

³¹⁴ Hammad b. Seleme b. Dinar: Basralı azatlılardandır.

³¹⁵ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Basrî el-Bünânî (ö. 127/744)

³¹⁶ Ebû'l-Mu'temir Süleymân b. Tarhân et-Teymî (ö. 143/761)

³¹⁷ Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî (ö. 93/711-12)

³¹⁸ Müslim, *Fezail*, 164, 165; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl* 15 (Hadis no: 1631- 1637)

³¹⁹ Ebû Muhammed Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 84/703)

³²⁰ Ebu'l-Esved Behz b. Esed (ö. 197-98/814)

³²¹ Ebû Saîd Süleymân b. el-Mugîre el-Kaysî el-Basrî (ö. 165/781)

³²² Müslim, *İmân* 260. Hadiste İsra gecesi olayı olduğu açıkça yer almasa bile Müslim'in bunu kitabının “Babu'l-İsra” bölümüne koyması; farklı tariklerden desteklenmesinden dolayı İsra ile ilgili hadisler kısmına alınmıştır. Diğer tarikler için bkz. Buhari, *Salat* 1, Hac 75, Bed'ü'l-halk 6, Enbiya 7, *Fezail*'üs-sahabe 71, *Tevhid* 37; Müslim, *İman* 262, 263, 264, 265; Nesai, *Salat* 1, 2.

denildi ki “Sen kimsin? O da: “Cebrâîl” diye cevapladı. “Beraberindeki kim?” denildi. O da: “Muhammed” dedi. “Demek O’na Peygamberlik geldi mi?” denildi. O da: “Evet” dedi ve bize kapı açıldı. Bir de baktım ki Âdem’le karşı karşıyayım! Beni “merhaba” diyerek karşıladı ve bana hayır dualar etti.”

“Sonra bizi ikinci semaya yükseltti. Cebrâîl (a.s.) kapının açılmasını istedi, ona: “Kimsin?” denildi. O da: “Cebrâîl” dedi. “Yanında kim var?” denildi. O: “Muhammed” dedi. “Demek O, Peygamber olarak gönderildi mi?” denildi. O da: “Evet” dedi. Bize kapı açıldı. Bir de ne göreyim iki teyze oğlu Îsâ bin Meryem ile Yahya bin Zekeriyya! Beni “merhaba” diyerek karşıladılar ve benim için hayır duada bulundular.”

“Sonra üçüncü semaya çıkarıldık. Cebrâîl (a.s.) yine kapının açılmasını istedi, kendisine: “Sen kimsin?” diye soruldu. O: “Cebrâîl” dedi. “Yanında kim var?” denildi, O da: “Muhammed” dedi. “Demek O’na gerçekten Peygamberlik geldi mi?” denildi. Cebrail (a.s.) de: “Evet” dedi. Kapı açıldığında ne göreyim, bütün güzelliğin yarısına sahip kılınmış bulunan Yusuf Peygamber! Beni “merhaba” diyerek karşıladı ve benim için hayır duada bulundu.”

“Sonra dördüncü kat semaya çıkarıldık. Cebrâîl (a.s.) kapının açılmasını istedi, “Kim o?” denildi. O da: “Cebrâîl” dedi. “Beraberinde kim var?” denildi, O da: “Muhammed” dedi. “O’na Peygamberlik gönderildi mi?” denildi. O da: “O’na gönderildi” dedi. Kapı açıldığında karşımda İdris’i gördüm. O da beni “merhaba” diyerek karşıladı ve benim için hayır dua etti.”

“Sonra beşinci semaya çıkarıldık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. “Kimsin?” denildi. O: “Cebrâîl” dedi. “Yanıdaki kim?” denildi. O da: “Muhammed” dedi. “Demek O’na Peygamberlik gönderildi mi?” denildi. O da: “Evet” dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Birde baktım ki Harun bana “Merhaba” dedi ve benim için hayır duada bulundu.”

“Sonra altıncı semaya çıkarıldık. Cebrâîl yine kapının açılmasını istedi, “Kim o?” denildi. O da: “Cebrâîl” dedi. “Yanıdaki kim?” denildi. O da: “Muhammed” dedi. “Demek O’na Peygamberlik gönderildi mi?” denildi. O da: “Evet” dedi. Kapı açıldı. Bir de ne göreyim, Musa karşımda. Beni “merhaba” diyerek karşıladı ve benim için hayır dua etti.”

“Sonra yedinci kat semaya çıkarıldık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi, ona “kimsin?” diye soruldu. O: “Cebrâîl” dedi. “Yanında kim var?” denildi, O da: “Muhammed” dedi. “Demek O’na Peygamberlik gönderildi mi?” denildi. O da: “Evet O’na Peygamberlik verildi” dedi. Kapı açıldı biz de içeri girdik. Bir de göreyim, İbrahim arkasını Beyt-i Mâmûr’a dayamış oturmakta ve bu Beyt’e günde yetmiş bin melek girmekte, çıkıp bir daha dönmemektedir.”

“Sonra ben Sidre-i Müntehâ’ya götürüldüm. Onun fil kulağı gibi yapraklan, testi gibi meyveleri vardı. Allah ’ın emrinden bürüyen onu bürüyünce, değişti; öyle ki Allah ’ın mahlûkatından hiç kimse onun güzelliğini hakkıyla anlatmaya güç yetiremez. Sonra Allah bana dilediğini vahyetti. Her gün üzerime elli vakit namazı farz kıldı. Ben geri döndüm. Musa’ya geldiğim zaman, o bana: “Allah senin ve ümmetinin üzerine neyi farz kıldı?” diye sordu. Ben de: “Elli vakit namazı” dedim. O da bana dedi ki: “Rab’bine dön ve O’ndan hafifletmesini iste. Zira ümmetin buna güç yetiremez. Ben İsrâ’il oğullarını çok tecrübe ettim, sana bu tecrübeme dayanarak tavsiyede bulunuyorum.” Ben de onun tavsiyesine uyarak Rab’bime döndüm, O’ndan hafifletmesini istedim. Rab’bim dileğimi kabul ederek beşini bağışladı. Dönüşümde Musa yine sordu, ben de kendisine “beşini bağışladı” dedim. Musa: “Senin ümmetin buna güç yetiremez, dön de Rab’binden hafifletmesini iste” diye tavsiyede bulundu. Ben Rab’bim ile Musa arasında gidip geldim, hatta sonunda Rab’bim: “Ya Muhammed, bu farz kıldığım namazlar, günde beş vakit olmak üzere hafifletilmiştir. Bu beş namazdan her biri içinde on katı vardır. Sizden beş, benden ellidir. Ümmetinden her kim bir iyiliği yapmaya niyet ve himmet eder de yapmaya gücü yetmezse, ona yine bir hasene vardır. Eğer yaparsa (en azından) on hasene sevabı yazılır. Her kim bir kötülüğü yapmaya niyet ettiği halde yapmazsa, ona hiçbir şey yazılmaz. Eğer yapacak olursa ona bir kötülük yazılır” buyurdu. Ben bunun üzerine döndüğümde yine Musa’ya uğradım ve neticeyi kendisine duyurdum. O bana yine; “Ey Muhammed Rab’bine dön, O’ndan namazı daha da hafifletmesini iste!” tavsiyesinde bulundu. Ben de kendisine şu karşılığı verdim: “Kaç defa Rab’bime dönüp ricada bulundum. Rabbim de her defasında hafifletmede bulundu. Artık Rabbimden utanır oldum.”³²³

---

³²³ Müslim, İman, 259.

2.3.1.3. Enes b. Malik'ten Katade'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Tirmizi dedi ki: Bize İshak b. Mansur³²⁴ rivayet etti. Dedi ki: Bize Abdurrezzak³²⁵ haber verdi. O da şöyle söyledi: Bize Ma'mer³²⁶ (ö. 153/770), Katade'den o da Enes'ten naklen haber verdi. Enes dedi ki:

*“İsra gecesi Peygamber'e Burak, gem vurulmuş ve eyerlenmiş bir şekilde getirildi; ancak ona karşı hırçınlık gösterdi. Bunun üzerine Cibril ona şöyle dedi: Muhammed'e böyle mi davranıyorsun? Gerçekten sana Allah katında ondan daha üstün birisi asla binmemiştir. Ravi dedi ki: Bundan sonra ter dökmeye başladı ve sakinleşti.”*³²⁷

2.3.1.4. Enes b. Malik'ten Yezid b. Ebi Melik'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler İlk Hadis-i Şerif:

“İbn Mâce³²⁸ (ö. 273/887) dedi ki: Bize Ubeydullah b. Abdilkerim³²⁹ (ö. 264/878) rivayet etti. O dedi ki: Bize Hişam b. Halid³³⁰ rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Halid b. Yezid³³¹ rivayet etti. Yine İbn Mâce dedi ki: Bize Ebu Hatim³³² (ö. 277/890) rivayet etti. O dedi ki: Bize Haşim b. Halid rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Halid b. Yezid b. Ebi Melik³³³ (ö. 105/724), babasından³³⁴; o da Enes b. Malik'den naklen rivayet etmiştir. Enes diyor ki: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:”

“İsra gecesi cennetin kapısında şöyle yazılı olduğunu gördüm: Sadakanın karşılığında on misli vardır; ödünç vermenin karşılığı ise on sekiz kattır. Ben: “Ey Cibril, ödünç vermenin sadakadan üstün olmasının sebebi nedir?” diye sorduğumda: “Çünkü dilenci yanında olduğu halde ister; hâlbuki ödünç isteyen kişi, ancak bir ihtiyaçtan ötürü ödünç istemektedir.” şeklinde karşılık verdi.”³³⁵

³²⁴ Ebu Ya'kub İshak b. Mansur b. Behram (ö. 251/866)

³²⁵ Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmam: (ö. 211/827)

³²⁶ Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (ö. 153/770)

³²⁷ Tirmizi, *Tefsir* 18, Tirmizi'ye göre bu hadis hasen-garip bir hadis olup Abdurrezzak'tan başkasının rivayet edip etmediklerini bilmediğini söylemektedir.

³²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887)

³²⁹ Ebû Zûr'a Ubeydullâh b. Abdilkerîm b. Yezîd er-Râzî (ö. 264/878)

³³⁰ Hişam b. Halid b. Yezid (ö. 249/864)

³³¹ Halid b. Yezid b. Abdi'r-rahman (ö. 185/802)

³³² Ebû Hâtîm Muhammed b. İdrîs b. Münzir er-Râzî (ö. 277/890)

³³³ Ebû Hâlid Yezîd b. Abdilmelik b. Mervân el-Ümevî (ö. 105/724)

³³⁴ Ebû'l-Velîd Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem (ö. 86/705)

³³⁵ İbn Mace, *Sadakat* 19.

İkinci Hadis-i Şerif:

Nesai³³⁶ (ö. 303/915) dedi ki: Bize Amr b. Hişam³³⁷ haber verdi. O dedi ki: Bize Mahled³³⁸ (ö. 196/812), Said b. Abdilaziz'den³³⁹ (ö. 167/783) naklen rivayet etti. O da: Bize Yezid b. Ebi Malik rivayet etti, dedi. Yezid ise şöyle söyledi: Bize Enes b. Malik, Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etti.

“Bana merkepten büyük, katırdan küçük, adımını gözünün gördüğü en uzak noktaya atan bir binek getirildi. Beraberimde Cibril olduğu halde yola çıktım. (Bir müddet sonra) Bana inmemi ve namaz kılmamı söyledi; ben de kıldım. Sonra da bana: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” Karşılığında da: “Taybe’de namaz kıldın; göç orayadır.” dedi. Daha sonra tekrar inmemi ve namaz kılmamı istedi. Ben de öyle yaptım. Yine: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” Cevabende: “Allah Azze ve Celle’nin, Musa ile konuştuğu Tur-i Sina’da namaz kıldın.” Dedi. Sonra yine bana: “in ve namaz kıl.” dedi. Ben de indim ve namaz kıldım. “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” şeklindeki sorusuna yine kendisi: “İsa’nın doğduğu Beyt-i Lahm’de namaz kıldın.” diye cevap verdi. Bundan sonra Beytü’l-Makdis’e girdim. Benim için peygamberler toplanınca, Cibril beni imamlık yapmak üzere öne geçirdi.”

“Akabinde beni en yakın semaya yükseltti. Bir de baktım ki Âdem’le karşı karşıyayım! Sonra beni ikinci semaya yükseltti; Bir de ne göreyim iki teyze oğlu İsa bin Meryem ile Yahya bin Zekeriyya! Sonra beni Yusuf’un bulunduğu üçüncü semaya; Sonra beni Harun’un bulunduğu dördüncü semaya; Sonra beni İdris’in bulunduğu beşinci semaya; Sonra beni Musa’nın bulunduğu altıncı semaya ve sonra da İbrahim’in bulunduğu yedinci semaya yükseltti. Bundan sonra beni yedi semanın ötesine yükseltti. Nihayet Sidre-i Müntehâ’ya geldiğimizde beni bir bulut kuşattı; bunun üzerine ben de secdeye kapandım. Sonra bana şöyle denildi:

“Kuşkusuz ben, gökleri ve yeri yarattığım gün sana ve ümmetine elli namaz farz kıldım; öyleyse sen ve ümmetin onu yerine getirin.”

“Daha sonra İbrahim’in yanına döndüğümde bana hiçbir şey sormadı. Sonra da

³³⁶ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915)

³³⁷ Amr b. Hişam b. Bezrin el-Harrani

³³⁸ Mahled b. El-Huseyn ebu Muhammed el-Ezdi (ö. 196/812)

³³⁹ Ebû Muhammed Saîd b. Abdilazîz et-Tenûhî ed-Dımaşkî (ö. 167/783)

Musa'nın yanına geldim. Bana: "Allah senin ve ümmetinin üzerine ne kadar namaz farz kıldı?" diye sorunca, ben: "Elli vakit namaz" şeklinde cevap verdim. O zaman dedi ki: "Şüphesiz sen de ümmetin de bunu yerine getiremezsiniz. Allah'a dön ve O'ndan hafifletmesini iste." Ben de Rabbime döndüm. Benden onunu hafifletti(indirdi). Daha sonra da beş namaz indirildi. Tekrar: "Rabbine dön de hafifletmesinin iste. Çünkü İsrailoğullarına iki namaz farz kılınmıştı da onu bile yerine getirmediler!" dedi. Rabbim Azze ve Celle'ye dönerek O'ndan hafifletmesini istedim. O da şöyle buyurdu:

"Şüphe yok ki ben, gökleri ve yeri yarattığım gün sana ve ümmetine elli namaz farz kıldım. İşte, elli yerine beş! Sen ve ümmetin bunu yerine getirin."

"Anladım ki bu, Allah Tebareke ve Teâlâ'nın değişmez bir hükmüdür. Böylece Musa'nın yanına döndüm. Bana yine dönmemi söylediye de bunun Allah'ın değişmez hükmü olduğunu anladığım için dönmedim."³⁴⁰

2.3.2. Malik b. Sa'saa'nın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Malik b. Sa'saa'dan³⁴¹ rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) İsrâ ve Mi'rac ettirildiği gece ashâbıyla konuşuyor ve şöyle diyordu:

"Bir ara ben de Kâbe duvarının yanındaydım. Bazen de Hicri İsmail'de³⁴² uyuyordum. Birden bana birisinin geldiğini gördüm. Ve onun şöyle dediğini duydum. Burdan buraya kadar ayırın. Demelerindeki kasıttan karından boğaz gediğine kollarına kadar ayırın. Ve şöyle dediklerini de işittim. Tam olarak boğazından kollarına kadar ayırın. Ve sonra kalbimi çıkardılar. Ve altın bir leğene koydular. O da iman dolu bir leğendi. Ve kalbim yıkandı. Sonra toplandı. Tekrar yerine konuldu. Sonra katırdan küçük ve merkepten büyük beyaz bir hayvan getirildi."

Râvî (Enes b. Mâlik): "Bunun adı Burak'tır ki o, adımını gözünün erişebildiği yerin en son noktasına atardı" demişti: -Ben bunun üzerine bindirildim. Cibrîl de benimle yollandı, bana refâkat etti. (Sonra ben Cibrîl ile berâber Beyt-i Makdis'e vardım. Namaz kıldım. Bütün peygamberler de benimle kıldılar. Sonra âlî makamlara çıkılacak bir mi'rac, bir merdiven kuruldu Buna Cibrîl ile bindirildim ve onunla berâber yükseldim.)

³⁴⁰ Nesai, **Salat** 1.

³⁴¹ Malik b. Sa'saa b. Vehb. Ashab'dandır. Aslen Medineli olup Basra'da yaşamıştır. Kendisinden yalnız bu hadis rivayet edilmiştir.

³⁴² Bir diğer adı Hatim ve Kabe'ninde bir parçası olan yarım ay şeklindeki yüksekliği 90 cm genişliği 150 cm olan yerin adıdır. Kabe'nin kuzey batı duvarının karşısında yer alır.

Nihâyet dünyâ semâsına vardı. Cibrîl gök kapısını çaldı.

(Hâzin, bekçi melek tarafından): Kim o? denildi. Cibrîl: -Cibrîl'im! dedi.

(Hâzin tarafından): Yanındaki kimdir? Diye soruldu. Cibrîl: Muhammed! Diye cevap verdi.

(Hâzin tarafından): Yâ (göğe çıkmak için) ona (vahiy ve mi'râc daveti) gönderildi mi? diye soruldu. Cibrîl: Evet gönderildi! Diye tasdik etti.

(Hâzin tarafından): Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben birinci semâyâ varınca orada Âdemle karşılaştım. Cibrîl bana: -Bu senin baban Âdem'dir; ona selâm ver! Dedi. Ben de selâm verdim. Âdem selâmıma mukabele etti. Sonra: -Merhabâ hayırlı, iyi oğlum, sâlih peygamber! Dedi. Sonra Cibrîl benimle yukarı yükseldi. Tâ ikinci semâyâ geldi. Bunun da kapısını çaldı:

(Hâzin, bekçi melek tarafından): Kim o? denildi. Cibrîl: Cibrîl'im! dedi.

(Hâzin tarafından): Yanındaki kimdir? Denildi. Cibrîl: Muhammed! Diye cevap verdi.

(Hâzin tarafından): Ya! Ona vahiy ve mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibrîl: Evet gönderildi! Dedi.

(Hâzin tarafından): Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben ikinci semâyâ varınca orada Yahyâ ve Îsâ ile karşılaştım. Yahyâ ile Îsâ teyze oğullarıdır. Cibrîl bana: Bu gördüklerin Yahyâ ve Îsâ'dır; bunlara selâm ver! Dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmıma mukabele ettiler. Sonra: Merhabâ hayırlı kardeş, sâlih peygamber! Dediler. Sonra Cibrîl benimle üçüncü semâyâ yükseldi. Bunun da kapısını çaldı.

Kim o! denildi. Cibrîl: Cibrîl'im! dedi.

Yanındaki kimdir? Denildi. Cibrîl: Muhammed! Dedi.

Ya ona vahiy ve mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibrîl: Evet gönderildi! Dedi.

Hâzin tarafından: Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben üçüncü semâyâ vardığımda Yûsuf ile karşılaştım.

Cibrîl: Bu gördüğün Yûsuf'tur; ona selâm ver! Dedi. Ben de Yûsuf'a selâm verdim. O da mukabele etti. Sonra: Merhabâ hayırlı kardeş, sâlih peygamber! Dedi. Sonra Cibrîl

benimle yükseldi. Tâ dördüncü semâyâ vardı. Bunun da kapısını çaldı...”³⁴³

2.3.3. İbn Abbas’ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler

2.3.3.1. İbn Abbas’tan Ebu’l-Âliye’nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Müslim dedi ki: Bana Muhammed b. el-Müsenna³⁴⁴ (ö. 252/866) ve ibn Beşşar³⁴⁵ (ö. 252/866) rivayet etti. İbnü’l Müsenna dedi ki: Bize Muhammed b. Ca’fer³⁴⁶ rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Şu’be³⁴⁷ (ö. 160/776), Katade’den naklederek rivayete etti. Katade ise şöyle dedi: Ebu’l Aliye’yi³⁴⁸ (ö. 90/709) şöyle derken işittim: Bana Peygamberimizin amcasının oğlu yani ibn Abbas rivayet etti. İbn Abbas dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) İsra gecesinden bahsederken şöyle buyurdu:

“Musa esmer ve uzun boylu idi; sanki Şenue³⁴⁹ kabilesinin adamlarından birisi gibiydi. İsa ise diri vücutlu ve orta boyluydu.” Aynı şekilde cehennem bekçisi Malik’ten ve Deccal’dan de bahsetti.”³⁵⁰

2.3.3.2. İbn Abbas’tan Said b. Cübeyr’in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Tirmizi dedi ki: Bize Ebu Husayn Abdullah b. Ahmed b. Yunus Kûfî³⁵¹ rivayet etti. O dedi ki: Bize Abser b. el-Kasım³⁵² rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Husayn b. Abdirrahman,³⁵³ Said b. Cübeyr’dan³⁵⁴ (ö. 94/713 [?]); o da İbn Abbas’tan naklen rivayet etmiştir. İbn Abbas şöyle dedi:

“İsra gecesini Peygamber yanlarında bir topluluk bulunan bazı peygamberlerin; yine beraberinde bir topluluk bulunan bir kısım peygamberin; sonra yanlarında bir topluluk bulunan peygamberlerin ve de yanında hiç kimse bulunmayan peygamberlerin yanına uğradı.”

³⁴³ Muhammed Ali Es-Sâbûnî, *Şerhul Müyesser Sahihil Buhari*, Mektebetul Asriyye, 2013, IV, s. 289.

³⁴⁴ Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî (ö. 252/866)

³⁴⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Beşşâr b. Osmân el-Abdî el-Basrî (ö. 252/866)

³⁴⁶ Muhammed b. Ca’fer ebu Ca’fer el-Kufî.

³⁴⁷ Ebû Bistâm Şu’be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/776)

³⁴⁸ Ebu’l-Âliye Rufey’ b. Mihrân er-Riyâhî el-Basrî (ö. 90/709)

³⁴⁹ Yemen’de bulunan mahalenin adı olan Şenue, aynı zamanda ailesi arasında kin bulunmasından dolayı bu isimle anılan Abdullah b. Ka’b el-Ezdi’den gelmektedir. Davudi’de Ezd kabilesinin erkeklerinin tanınma özelliklerinin uzun boyluluk olduğu geçmektedir. (Bkz. Mübarekfuri, *Tuhfetu’-ahvezi*, VIII, 446).

³⁵⁰ Müslim, *İman* 266, 267; Buhari, *Enbiya* 26.

³⁵¹ Abdullah b. Ahmed b. Yunus b. Abdillâh b. Kays ebu Abdullah et-Temimi el-Yerbui el-Kufî (ö. 227/842)

³⁵² Abser bin Kâsım ez-Zebîdî, el-Kûfî (ö. 178/794)

³⁵³ Ebu’l-Huzeyl Husayn b. Abdirrahman. Tabiinin küçüklerindendir. Bazı rivayetlerde ismi Hasin diye nakledilmiştir.

³⁵⁴ Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713 [?])

Nihayet, büyük bir karaltının (kalabalığın) yanına uğradı. Bunlar kimdir? diye sorduğumda şöyle cevap verildi: Musa ve kavmidir; fakat sen başını yukarı kaldır bak! Dedi ki: bir de baktım ki bir taraftan diğer tarafa kadar ufku kaplamış büyük bir karaltı! Şöyle denildi: Bunlar senin ümmetindir. Bunların dışında yetmiş bini cennete hesapsız girecek!

Sonra (peygamber evine) girdi; ona (bunların kim olduğunu) sormadılar ve Peygamber onlara açıklamada bulunmadı. Sonra insanlar: onlar biziz, dediler. Kimisi de: Onlar, fitrat ve İslam üzere doğan çocuklarımız dediler.

Daha sonra Peygamber dışarı çıktı ve buyurdu ki: Onlar, dağlama ile tedavi yoluna gitmeyenler, rukye yapmayanlar, uğursuzluğa inanmayanlar ve Allah'a tevekkül edenlerdir.

Bunun üzerine Ukkâşe b. Mihsan³⁵⁵ (ö. 11/632) ayağa kalktı ve dedi ki: Ey Allah'ın elçisi, ben de onlardan mıyım? O da: Evet, diye cevap verdi. Sonra bir başkası kalktı ve: ben de onlardan mıyım? Diye sordu; Peygamber de ona:

Bu konuda Ukkâşe seni geçti! Şeklinde karşılık verdi.”³⁵⁶

2.3.4. Ebu Hureyre'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler

2.3.4.1. Ebu Hureyre'den İbn'ül Müseyyeb'in Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Buhari dedi ki: Bize Abdan³⁵⁷ rivayet etti. O da: Bize Abdullah rivayet etti dedi. Abdullah ise: Bize Yunus haber verdi dedi.

Yine Buhari dedi ki: Bize Ahmed b. Salih³⁵⁸ (ö. 248/862) rivayet etti. O da: Bize Anbese³⁵⁹ rivayet etti dedi. Anbese de şöyle dedi: Bize Yunus rivayet etmiştir:

Yunus İbn Şihab'dan naklen, İbnü'l-Müseyyeb'in³⁶⁰ (ö. 94/713) şöyle dediğini bize rivayet etmiştir. Ebu Hureyre³⁶¹ (ö. 58/678) dedi ki:

“Rasulullah'a (s.a.v.), İliyâ'ya götürüldüğü gece şarap ve süt dolu iki kadeh

³⁵⁵ Ebû Mihsan Ukkâşe b. Mihsan b. Hursân el-Esedî (ö. 11/632)

³⁵⁶ Tirmizi, *Sıfatü'l-kıyame* 16, Tirmizi bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiş olup, diğer tarikler için Buhari, *Tib* 41; Müslim, *İman* 374'e bakılabilir.

³⁵⁷ Abdan Abdullah b. Osman b. Ceble el-Ezdi (ö. 221/836)

³⁵⁸ Ebû Ca'fer Ahmed b. Sâlih et-Taberî el-Mısırî (ö. 248/862)

³⁵⁹ Ebu'l-Velid Anbese b. Ebi Sufyan: Ümmü'l-müminin Ümmü Habibe'den hadis rivayet etmiştir.

³⁶⁰ Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 94/713)

³⁶¹ Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (ö. 58/678)

getirildi. Her ikisine de şöyle bir baktıktan sonra sütü aldı. Bunun üzerine Cibril (a.s.) şöyle dedi: Seni fitrata hidayet eden Allah'a hamdolsun! Şayet şarabı almış olsaydın ümmetin azardı.”³⁶²

2.3.4.2. Ebu Hureyre'den Ebu's-Salt'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

İbn Mâce dedi ki: Bize Ebubekir b. Ebi Şeybe³⁶³ (ö. 235/849) rivayet etti. O dedi ki: Bize Hasen b. Musa, Hammad b. Seleme'den³⁶⁴ (ö. 167/784), o Ali b. Zeyd'den;³⁶⁵ o Ebu's-Salt'dan³⁶⁶ (ö. 8/630 [?]); o da Ebu Hureyre'den naklen rivayet etmiştir. Ebu Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“İsra gecesi öyle bir topluluğun yanına geldim ki, onların ev genişliğindeki karınlarında dışarıdan görülebilen yılanlar vardı. Ey Cebrail, bunlar kimdir? Diye sorduğumda bana: Bunlar faiz yiyenlerdir, şeklinde cevap verdi.”*³⁶⁷

2.3.4.3. Ebu Hureyre'den Ebu Seleme'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Müslim dedi ki: Bize Zuheyr b. Harb³⁶⁸ (ö. 234/849) rivayet etti. O şöyle söyledi: Bize Huceyn b. el-Müsenna³⁶⁹ rivayet etti. O da şunları dedi: Bize Abdulaziz (ibn Ebi Seleme)³⁷⁰ (ö. 164/780), Abdullah b. el-Fadl'dan;³⁷¹ o Ebu Seleme b. Abdірrahman'dan³⁷² (ö. 94/712-13); o da Ebu Hureyre'den naklederek rivayet etmiştir. Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kendimi Hicr'de bulduğum bir sırada, Kureş bana yolculuğum hakkında soruyordu. Bana Beytu'l-makdis ile ilgili öyle şeylerden soruyorlardı ki, ben onları aklımda tutmamıştım. Bunun üzerine hiç sıkılmadığım kadar sıkıldım. Nihayet Allah, benim bakmam için (aradaki engelleri) kaldırdı da bana ne sordularsa hepsini onlara haber verdim! Yine kendimi peygamberler topluluğu içinde gördüm. Baktım ki Musa namazda kıyamda durmakta! Onun vücudu orta halde ve topluca idi; sanki Şenue

³⁶² Buhari, *Tefsir* 200, Eşribe 11, 26, Enbiya 49; Müslim, *İman* 272, Eşribe 92; Tirmizi, *Tıb* 18; Nesai, *Eşribe* 41.

³⁶³ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849)

³⁶⁴ Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî el-Hırakî (ö. 167/784)

³⁶⁵ Ali b. Zeyd b. Ced'an (ö. 131/749)

³⁶⁶ Ebû'l-Kâsım (Ebû Osmân) Ümeyye b. Ebî's-Salt Abdillâh b. Ebî Rebîa b. Avf es-Sekafî (ö. 8/630 [?])

³⁶⁷ İbn Mâce, *Ticarât* 58.

³⁶⁸ Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd (Eştâl) en-Nesâî (ö. 234/849)

³⁶⁹ Ebu Ömer Huceyn b. el-Müsenna (ö. 205/820): Müslim'in ravilerindendir.

³⁷⁰ Abdülazîz b. Abdullah b. Ebî Seleme el-Macişun (ö. 164/780)

³⁷¹ Abdullah b. el-Fadl b. Abbas: Medinelidir. Sahihayn ravilerindendir.

³⁷² Ebû Seleme (Abdullâh) b. Abdірrahmân b. Avf el-Kureşî ez-Zührî (ö. 94/712-13)

adamlarından biri gibiydi. İsa da namazda kıyam halinde idi. İnsanlardan ona en çok benzeyen Urve b. Mes'ud es-Sakafi'dir. İbrahim'i de namaz kılarken kıyam halinde gördüm. İnsanlardan ona en çok benzeyen arkadaşınızdır (kendisini kast ediyor). Namaz vakti geldiğinde onlara imamlık yaptım. Namazı bitirince birisi şöyle dedi: Ey Muhammed, işte cehennem bekçisi Malik ona selam ver. Ona döndüğümde, o benden önce selam verdi.”³⁷³

2.3.5. İbn Mes'ud'un Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerifler

2.3.5.1. İbn Mes'ud'dan Abdurrahman'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Tirmizi dedi ki: Bize Abdullah b. Ebi Ziyad rivayet etti. O dedi ki: Bize Seyyar³⁷⁴ (ö. 268/881) rivayet etti. O da şunu söyledi: Bize Abdulvahid b. Ziyad³⁷⁵ (ö. 177/793) Abdurrahman b. İshak'tan,³⁷⁶ o Kasım b. Abdurrahman'dan³⁷⁷ (ö. 191/806); o babasından, o da İbn Mes'ud'dan naklen rivayet etti. İbn Mes'ud şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“İsra gecesi İbrahim ile karşılaştım; bana dedi ki: Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle ve onlara, cennetin toprağının temiz ve düzlük arazi biçiminde; suyunun leziz, onun fidanlarının ise; (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ) (Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah büyüktür.) olduğunu haber ver.”³⁷⁸

2.3.5.2. İbn Mes'ud'dan Müesser Bin Afare'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

İbn Mâce dedi ki: Bize Muhammed b. Beşşar rivayet etti. O dedi ki: Bize Yezid b. Harun³⁷⁹ (ö. 206/821) rivayet etti. O da şöyle dedi: Bize Avvam b. Havşeb³⁸⁰ rivayet etti. Avvam dedi ki: Bana, Cebele b. Sühaym³⁸¹ Mü'sir b. Afaze'den;³⁸² o da İbn Mes'ud'dan naklen rivayet etmiştir. İbn Mes'ud şöyle dedi:

“İsra gecesi Rasûlullah kıyameti müzakere etmekte olan İbrahim, Musa ve İsa ile

³⁷³ Buhari, *Menakibü'l-Ensar*, 41; Tefsir, 17; Müslim, *İman*, 278; Şifa-i Şerif Şerhi. I, s. 400.

³⁷⁴ Ahmed b. Seyyâr (ö. 268/881)

³⁷⁵ Abdülvâhid b. Ziyad (ö. 189/805)

³⁷⁶ Abdurrahman b. İshak b. Haris b. Abdillâh el-Kuraşı el-Medenî

³⁷⁷ Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Kâsım b. Hâlid el-Utakî el-Mısırî (ö. 191/806)

³⁷⁸ Tirmizi, *Deavat* 59. Tirmizi bu hadis için; İbn-i Mes'ud'dan iletilen bu tarikin hasen-garib olduğunu söylemektedir.

³⁷⁹ Ebû Hâlid Yezîd b. Hârûn b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsîfî (ö. 206/821)

³⁸⁰ Ebû İsmâ Avvâm b. Havşeb b. Yezîd eş-Şeybânî: Sahîhayn racilerindendir.

³⁸¹ Ebu Suveyre Cebele b. Suhaym et-Teymi yahut eş-Şeybani: Sahîhayn ravilerindendir.

³⁸² Mü'sir b. Afaze ebu'l Heysem eş-Şeybani.

karşılaştı. Bunlar İbrahim'den başladılar ve ona kıyameti sordular. Ancak onun yanında ona dair bir bilgi yoktu. Sonra Musa'ya sordular; onda da onunla ilgili bir bilgi bulunmuyordu. Söz İsa b. Meryem'e bırakılınca o şöyle dedi: Bana bildirildiğine göre o, ansızın olacak; ama onun ansızın olacağı vakti ancak Allah bilir."

Yine o, Deccal'ın çıkışından da bahsetti ve dedi ki: Ben iner ve onu öldürürüm. İnsanlar ülkelerine dönünce onları Ye'cuc ve Me'cuc, her bir tepeden akın ederek karşılar. Bunlar rastladıkları her suyu içerler; her şeyi bozguna uğratırlar. Bunun üzerine insanlar Allah'a yakarır ve O'ndan onları öldürmesini isterler. Daha sonra onların iğrenç kokusu yeryüzünü kaplar. Tekrar Allah'a yakarır dua eder O'da yağmur gönderir. Yağmur onları taşıyarak denize boşaltır. Sonra dağlar toz haline getirilir, yeryüzü derinin açılması gibi dümdüz açılır. Bana bildirildiğine göre, ne zaman bunlar olursa insanların başına kıyamet kopar! Tıpkı hamile kadın gibi ki...³⁸³

2.3.6. Büreyde'nin Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Tirmizi dedi ki: Bize Yakup b. İbrahim ed-Devraki³⁸⁴ rivayet etti. O da şöyle dedi:

Bize Ebu Sümeyle³⁸⁵ (ö. 190/806), Zübeyr b. Cünade'den,³⁸⁶ o ibn Büreyde'den³⁸⁷, o da babasından³⁸⁸ naklederek rivayet etti. Büreyde şöyle söyledi: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

*"Beytü'l-makdis'e ulaştığımızda Cibril parmağıyla işaret ederek kayayı deldi ve Burak'ı ona bağladı."*³⁸⁹

2.3.7. Cabir b. Abdillâh'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Müslim dedi ki: Bize Kuteybe b. Said³⁹⁰ (ö. 240/855) rivayet etti. O da şöyle söyledi: Bize Leys³⁹¹ (ö. 175/791), Ukayl'den³⁹² (ö. 144/762), o Zühri'den³⁹³ (ö.

³⁸³ Celaleddin es-Suyuti, *Peygamberimizin Mucizeleri ve Büyük Özellikleri*, Terc. Ömer Temizel, Konya, Uysal Kitabevi, 1994, I, s. 286.

³⁸⁴ Ebu Yusuf Ya'kub b. İbrahim b. Kesir (ö. 252/867)

³⁸⁵ Ebû Tümeyle Yahya b. Vâdih el-Ensârî el-Mervezî (ö. 190/806)

³⁸⁶ Zübeyr b. Cünade Ebu Abdullah el-Hicri.

³⁸⁷ Abdullah b. Büreyde b. Hasib el-Eslemî (ö. 115/707)

³⁸⁸ Ebû Abdillâh Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî (ö. 63/682-83 [?])

³⁸⁹ Tirmizi, *Tefsir* 18. Tirmizi hadise hasen-garib yorumunu yapmıştır.

³⁹⁰ Ebû Recâ' Kuteybe b. Saîd b. Cemil es-Sekafi (ö. 240/855)

³⁹¹ Ebû'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (ö. 175/791)

³⁹² Ukayl b. Hâlid b. Akil, Ebu Hâlid el-Emevî (ö. 144/762)

³⁹³ Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742)

124/742), o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan; o da Cabir b. Abdillâh'tan³⁹⁴ (ö. 78/697) naklen rivayet etmiştir. Cabir dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“Kureyş beni yalanladığı zaman, Hicr'de ayağa kalktım. Allah bana Beytü'l-makdis'i gösterdi; bunun üzerine ona bakmak suretiyle onun alametlerini onlara haber vermeye başladım.”*³⁹⁵

2.3.8. Ubey bin Ka'b'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

İbn Mâce dedi ki: Bize Hişam b. Ammar³⁹⁶ (ö. 245/860) rivayet etti. O dedi ki: Bize Velid b. Müslim³⁹⁷ (ö. 195/810) rivayete etti. O ise şöyle söyledi: Bize Said b. Beşir,³⁹⁸ Katade'den, o Mücahid'den³⁹⁹ (ö. 103/721), o ibn Abbas'tan, o da Ubey b. Ka'b'dan naklen rivayet etmişlerdir. Ubey, Rasûlullah 'dan (s.a.v.) naklederek dedi ki:

“Peygamber İsrâ gecesi güzel bir koku duydu. Ey Cibril, bu güzel koku da nedir? Diye sorunca, o şöyle karşılık verdi: Bu, mâsitânın (saç tarayan hizmetçinin), onun iki oğlunun ve kocasının kabrinin kokusudur! Bunun evveliyatı şöyledir:”

“Hızır, İsrailoğullarının eşrafından idi. Onun yolu üzerinde kilisesinde bulunan bir rahip vardı. Rahip ona muttali olunca, o da ona İslâm'ı öğretti. Hızır buluğa erince babası onu bir kadınla evlendirdi. Hızır o kadına bir şeyler öğretti ve ondan, onu hiç kimseye bildirmeyeceğine dair söz aldı. O kadınlara yaklaşmazdı; bu nedenle onu boşadı. Sonra babası onu başka biriyle evlendirdi. Hızır ona da öğretti ve onu hiç kimseye haber vermeyeceğine dair ondan söz aldı. O kadınlardan birisi onu gizli tutarken diğeri ifşa etti. Bunun üzerine korkudan kaçtı ve denizdeki bir adaya geldi. Odun toplamakta olan iki adamla karşılaştı; onlar da onu gördü. Onlardan biri, bunu gizlerken diğeri yaydı ve: Ben gerçekten Hızır'ı gördüm' dedi. Ona: Seninle beraber başka kim gördü? Dediklerinde: Filan diye cevap verdi. Ona sorulunca, gizledi. Onların dinine göre, yalan söyleyen öldürülürdü. Dedi ki: (Bu gizleyen adam) o gizleyen kadınla evlendi.”

“Bu kadın Firavun'un kızının saçlarını tararken birden elinden tarak düştü. Bunun üzerine: Helak olası Firavun! Diye beddua etti. O kız da bunu babasına haber etti.

³⁹⁴ Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî (ö. 78/697)

³⁹⁵ Müslim, *İman* 276; Buhari, *Fezailü's-sahabe* 70, Tefsir 200; Tirmizi, *Tefsir* 18.

³⁹⁶ Hişam b. Ammar b. Nasir b. Meysera b. Aban al-Selmi (ö. 245/860)

³⁹⁷ Ebü'l-Abbâs el-Velid b. Müslim ed-Dımaşkî (ö. 195/810)

³⁹⁸ Said b. Beşir Ebu Abdurrahman el-Ezdi.

³⁹⁹ Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/721)

Kadının, kocasıyla beraber iki oğlu vardı. Firavun, onlara haber göndererek onların dinlerinden dönmelerini istedi: fakat onlar buna yanaşmadılar. Buna karşılık o da: sizi öldüreceğim! Dedi. Onlar ise şöyle söylediler: Eğer bizi öldürürsen, bize karşı senden beklediğimiz iyilik, bizi aynı eve (kabre) koymandır! O da öyle yaptı."

İşte bu yüzden Peygamberimiz (s.a.v.) İsrâ gecesı güzel koku duyunca, bunu Cibril'e (a.s.) sormuş; o da ona anlatmıştı."⁴⁰⁰

2.3.9. Huzeyfe b. el-Yeman'ın Rivayetiyle Gelen Hadis-i Şerif

Tirmizi dedi ki: Bize ibn Ebi Ömer⁴⁰¹ (ö. 243/858) rivayet etti. O: Bize Süfyan⁴⁰² (ö. 198/814), Mis'ar'dan⁴⁰³ (ö. 155/772), o Asım b. Ebi'n-Nucud'dan⁴⁰⁴ (ö. 127/745), o da Zir b. Hubeyş'den⁴⁰⁵ (ö. 82/701) naklen rivayet etti, dedi. Zir şöyle söyledi:

"Huzeyfe b. el-Yeman'a⁴⁰⁶, Rasûlullah'ın Beytü'l-makdis'de namaz kılıp kılmadığını sorduğumda, hayır diye cevap verdi. Ben ise evet dedim. Bunun üzerine, bunu nasıl söylersin, be kel adam! Dedi. Ben: Benimle senin aranda Kur'an vardır, diye karşılık verdim. Sonra Huzeyfe: Kim Kur'an ile delil getirirse, gerçek bir delil getirmiş olur veya kurtuluşa erer."⁴⁰⁷ Dedi. Bundan sonra ise:

"Bir gece kulunu Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir"⁴⁰⁸ ayetini okuyarak, orada namaz kıldığını dair bir şey görüyor musun? Diye sordu. Ben de: Hayır, dedim. Bunun üzerine: Eğer orada namaz kılsaydı, elbette ki sizin üzerinize Mescid-i Haram'da namaz yazıldığı gibi orada da yazılırdı, şeklinde karşılık verdi."⁴⁰⁹

Sonra Huzeyfe şöyle devam etti: "Rasûlullah, (s.a.v.) sırtı geniş, adımı gözünün eriştiği yere kadar olan bir binek getirildi. İkisi, Burak'ın sırtından hiç inmedi. Öyle ki, cenneti, cehennemi ve ahiret için vaat edilen her şeyi gördüler. Sonra da başladıkları gibi geri döndüler. Onu bağladığından söz ediyorlar! Niçin? Kendisinden kaçmasın diye mi?

⁴⁰⁰ İbn Mace, *Fiten* 23.

⁴⁰¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-Adenî ed-Derâverdî (ö. 243/858)

⁴⁰² Ebû Muhammed Süfyan b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (ö. 198/814)

⁴⁰³ Ebû Seleme Mis'ar b. Kidâm b. Zuheyr el-Hilâlî el-Âmirî (ö. 155/772)

⁴⁰⁴ Ebû Bekr Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî (ö. 127/745)

⁴⁰⁵ Ebû Meryem Zirr b. Hubeyş b. Hubâşe el-Esedî el-Kûfî (ö. 82/701)

⁴⁰⁶ Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî (ö. 36/656)

⁴⁰⁷ Tirmizi, *Tefsir* 18.

⁴⁰⁸ İsrâ, 17/1.

⁴⁰⁹ Tirmizi, *Tefsir* 18, Tirmizi'ye göre bu hadis hasen-sahihtir.

Hâlbuki onu onun emrine amade kılan, görünen ve görünmeyen her şeyi bilen Allah'tır."⁴¹⁰

---

⁴¹⁰ Tirmizi, *Tefsir* 18, Tirmizi'ye göre bu hadis hasen-sahihtir.

3. BÖLÜM

3.1. Mi'racta Ru'yetullah

Bu bölüm mi'racta ru'yetullah üzerine olacaktır. Burada ayetlerin açıklaması olan hadislerin tefsirdeki tercih edilışlerine özellikle dikkat çekeceğiz. Said Nursi ru'yetullah ile alakalı şunları söyler:

“Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, burak-ı tevfik-i İlâhîye biner, berk gibi bütün daire-i mümkinatı kat edip, acaib-i mülk ve melekûtu görüp, daire-i vücut noktasına çıkıp, sohbe müşerref olup, rüyet-i cemâl-i İlâhîye mazhar olarak, fermanı alıp vazifesine dönebilir ve dönmüş ve öyledir.”⁴¹¹

Şimdi bu araştırmanın daha net anlaşılması için bu konudaki görüşleri sunup bu görüşlerin sahipleri hakkında bilgi vereceğiz.

3.1.1. Dünyada Görülmeyeceği Ahirette Görüleceği

Dünyada görülmeyeceği ahirette görüleceği görüşü Aişe'nin (r.a.) nakletmiş olduğu hadis-i şerif'in tesiriyle birlikte Muaviye de bu görüştedir.

Hadis-i şerif şu şekildedir:

Mesruk⁴¹² (ö. 63/683 ?) diyor ki: “Ben, Aişe'ye dedim ki: “Ey anneciğim, Muhammed Rabbini gördü mü?” Aişe şöyle dedi: “Söylediğin söz tüylerimi ürpertti. Sen şu üç şeyi bilmez misin ki, kim bunların meydana geldiğini sana söylerse yalan söylemiştir. Kim sana “Muhammed Rabbini gördü” derse şüphesiz ki o yalan söylemiştir.”⁴¹³ Hz. Aişe (r.a.) bu sözlerden sonra şu ayetleri okudu.

“Gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder.”⁴¹⁴

“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder.”⁴¹⁵

Hiz. Aişe (r.a.) sözlerine devamla şöyle buyurdu:

“Yine kim sana yarın ne olacağını bildiğini söylerse şüphesiz ki o yalan söylemiş

⁴¹¹ Said Nursi, *Sözler*, s. 571.

⁴¹² Ebû Âişe (Ebû Ümeyye) Mesrûk b. el-Ecdâ' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdi' el-Kûfî (ö. 63/683 [?])

⁴¹³ Buhârî, Kitabu't Tefsîr el-Kur'an, Sure 53, bab: 1.

⁴¹⁴ En'am, 6/103.

⁴¹⁵ Şura, 42/51.

olur.” Sonra şu âyeti okudu:

*“Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez.”*⁴¹⁶

“Yine kim sana, Resulullah (s.a.v.) bir şey gizledi, derse şüphesiz ki o yalan söylemiştir.” demiş ve şu âyeti okumuştur:

*“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.”*⁴¹⁷

H. A. İ. (r.a.) sözlerine devamla şöyle demiştir:

*“Resulullah Rabbini görmedi. Fakat o, Cebrail’i kendi asli suretinde iki kere gördü.”*⁴¹⁸

H. A. İ.’nin (r.anha) naklettiği hadisi incelediğimizde bu olayın yaşandığı dönemde H. A. İ. (r.anha) yaş olarak küçük olup olay esnasında da Peygamberimiz (s.a.v.) ile birlikteliği daha gerçekleşmediği için yanında bulunmamaktadır. Dolayısıyla H. A. İ. (r.anha) bu rivayet bağlamında ilettiği hadisin de mürsel olduğunu görmekteyiz. Aynı görüşte olan Muaviye’de o esnada henüz Müslüman olmadığından aynı görüşte olması bu rivayeti kuvvetlendirmemektedir.⁴¹⁹

Sahabi-î mürsel ise rivayet edilen hadisenin gerçekleştiği zamanda sahabenin ya çok küçük, ya yok veya müslüman olmadığını görmekteyiz. Mürsel hadis her ne kadar delil olarak kabul edilse de kendisiyle aynı konuda daha kuvvetli bir hadis varsa kuvvetli olan hadis kendisine racihtir.⁴²⁰

Selefi salihinden Hasan-ı Basri, Muhammed b. İshak gibi alimler de mi’racın rüya yoluyla sadece ruh ile yapıldığı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Delilleri ise İsrâ suresindeki *“...Sana gösterdiğimiz o rüyayı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık...”*⁴²¹ ayetidir. Bu delile baktığımız zaman unutmamak gerekir ki peygamberlerin rüyaları sadıktır.

---

⁴¹⁶ Lokman, 31/34.

⁴¹⁷ Mâide, 5/ 67.

⁴¹⁸ Buhari, *Kitabu’t Tefsir el-Kur’an*, Sure 53, bab: 1.

⁴¹⁹ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an, XIII, s. 11.

⁴²⁰ Salahattin Polat, *"Mürsel"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006; XXXII: s. 52.

⁴²¹ İsrâ, 17/60.

Ayrıca onların sıfatları için de “gözleri uyur, kalpleri uyumaz.”⁴²² denilmiştir. Başka bir ayette de “Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı”⁴²³ buyrulmuştur.

Büyük muhaddislerden İbn Hacer Askalani’nin⁴²⁴ (ö. 852/1449) ilmi kural olan; bir sahabenin sözüne karşı başka bir sahabenin sözü (hadis usulünce) daha kuvvetliyse, kuvvetli olanı tercih edilir ve diğer delil tercih edilmeyebilir.⁴²⁵ İbn Abbas gibi tefsirde ekol olan bir sahabenin rivayet ettiği hadis Hz. Aişe’nin (r.a.) rivayet ettiği hadise bu kural gereği tercih edilir.⁴²⁶ Sadece bu kıyasla bile olsa İbn Abbas’ın rivayet ettiği racih olandır.

3.1.2. Dünyada ve Ahirette Görüleceği

Bunun sebeplerine gelince bu tezi savunan zatların tefsir ilmindeki konumları başta gelmektedir. En başta tefsirde ekol olmuş olan İbn Abbas olmak üzere Ebu Salih⁴²⁷ (ö. 101/719-20), Suddi⁴²⁸ (ö. 127/745) ve İkrime⁴²⁹ (ö. 105/723) de bu görüştedirler. Bununla ilgili rivayetlere baktığımız zaman Şa’bi⁴³⁰ (ö. 104/722) diyor ki:

“Abdullah b. Abbas Arafat’ta Kâ’b ile karşılaştı ve ondan bazı şeyler sordu. Bunun üzerine Kâ’b ”Allahu Ekber” diye seslendi. Öyle ki yankısı dağlardan geldi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas dedi ki: ”Biz, Haşimioğullarıyız.

*Kâ’b ise ”Allah, görünmesiyle konuşmasını Muhammed ile Musa arasında taksim etti - Musa ile iki kere konuştu. Muhammed de onu iki kere gördü. dedi.”*⁴³¹

Ayrıca Kıyamet suresinde “O gün bir takım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.”⁴³² buyrulması O’nun kesinlikle görüleceğine delildir.

⁴²² Buhârî, “Salâtü’t-terâvîh”, 1.

⁴²³ Fetih, 48/27.

⁴²⁴ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449)

⁴²⁵ Şükrü, Özen, “*Tercih*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011; XL: s. 485.

⁴²⁶ İsmail Cerrahoğlu, “*Abdullah İbn Abbas ve Tefsir İlmindeki Yeri*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi XI/2 (Mart-Nisan 1972): s. 75.

⁴²⁷ Ebû Sâlih Zekvân b. Abdillâh et-Teymî (ö. 101/719-20)

⁴²⁸ Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdirrahmân b. Ebî Kerîme el-A‘ver es-Süddî el-Kebîr el-Kûfî (ö. 127/745)

⁴²⁹ Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medenî (ö. 105/723)

⁴³⁰ Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa‘bî (ö. 104/722)

⁴³¹ Tirmizi, *Kitabü’t- Tefsirü’l-Kur’an*, Sure 53, Hadis No: 3278.

⁴³² Kıyamet, 75/22-23.

3.1.3. Dünyada ve Ahirette Görülemeyeceği

Dünyada da ahirette de görülemeyeceği görüşü Mu'tezile'ye aittir. Mu'tezile mezhebi "İtikadî meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren bir kelâmi mezhebdir."⁴³³

Bu bölümde Allah Teâlâ'nın görülemeyeceğini savunan Mu'tezili mezhebinin en iyi temsilcileri olan Kadı Abdulcebbar⁴³⁴ ve Zemahşerî'nin⁴³⁵ bu konudaki yorumlarına bakılacaktır. Mu'tezile ru'yetullah ile ilgili ayetleri Ehl-i Sünnet'in zahir yönüyle değerlendirdiği ayetleri kendi fikri ile uyumlu olmayı müteşabih ve te'vil edilmesi gerektiğini savunur. Böylece de te'vil eder. Kendi görüşünü zahir yönüyle destekleyen ayetleri muhkem kabul edip buna göre değerlendirir. Mesela; "*Nice yüzler vardır ki o gün parlayacak, Rab'lerine bakacaklar.*"⁴³⁶ ayetini Ehl-i Sünnet, inananların ahirette Allah Teâlâ'yı görecek diye yorarken, mu'tezili olan Kadı Abdulcebbar bu ayeti bölerek kelimelerin çoğunda hatta kimi edatları bile kendine göre fikirlerini ispat edecek şekilde mecaz manada değerlendirmektedir.⁴³⁷

Zemahşerî'de Kadı Abdulcebbar'dan farklı olarak ayette hazif olduğunu ifade ederek akli olan te'vile gitmemektedir. Ona göre ayette temsil sanatı vardır. Bunun missali de şu şekildedir. Nasıl ki padişahın huzuruna saygın olanlar girebilir. Ama değersiz insanlar giremez. Bunun gibi Allah'ın huzuruna da inanmayarak değersizleşmiş kişiler giremez diye benzetme yapar. Fakat bu temsile göre olan inananların Allah'ın huzuruna gireceğini ifade etmekten kaçınır.⁴³⁸

Kadı Abdulcebbar, nakli delile göre Allah'ın görülemeyeceğinin tespitinden sonra akli olarak görülemeyeceğini savunur. Ona göre görebilmek için gören gözün sağlam, görüleninde cisim olması gerekir. Buna binaen kişinin gördüm diyebilmesi için birincisi görebilen bir göze sahip olması, ikincisi ise karşısında yer kaplayan bir şeyin olmasıdır.⁴³⁹ Buda mukabele ve hulul olup Allah Teâlâ'dan uzak cisim ve ârazilara ait bir özelliktir.

⁴³³ İlyas Çelebi, "**Mu'tezile**", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006; XXXI: s. 391.

⁴³⁴ Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî. (ö. 415/1025)

⁴³⁵ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. (ö. 538/1144)

⁴³⁶ Kıyame, 75/22-23.

⁴³⁷ Ömer Pakış, "**Rü'yetullah ile İlişkilendirilen Âyetlerin Mu'tezilî Okuma Biçimi (Kâdî Abdülcebbâr ve Zemahşerî Örneği)**", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2001/2): s. 71.

⁴³⁸ Pakış, "**Rü'yetullah ile İlişkilendirilen Âyetlerin Mu'tezilî Okuma Biçimi (Kâdî Abdülcebbâr ve Zemahşerî Örneği)**", s. 76.

⁴³⁹ Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (ö. 415/1025), **Şerhu'l-usûli'l-hamse** (tlk. Ahmed b. Hüseyin b. Ebi Haşim; tahkik Abdülkerim Osman), 1996, s. 248.

mukabele ve hulul, kadim olan Allah ile birlikte anılamaz. Dolayısıyla Allah'ın görülmesi aklende mümkün olamaz.⁴⁴⁰

Kadı Abdülcebbar Ehl-i Sünnet'in ru'yetullahı dayandırdığı hadisleri ise cebir ve teşbih düşüncesi taşıdığı için Hz. Peygamberin (s.a.v.) böyle bir şey söylemediğini savunur. Şayet söylemişse de başka bir topluluktan hikaye edipte söylediğini, ravinin de hikaye sözcüğünü atıp haberi naklettiğini ileri sürer.⁴⁴¹

Netice olarak yukarıda da belirtildiği gibi Mu'tezili imamların ayet ve hadis yorumlamalarındaki muhkem ve müteşabih oluşu kendi usulleri olan usul-u hamseye uyup uymamaya göre değerlendirmişlerdir. Ayet ve hadisleri eğer fikirleri olan usul-u hamseye uyuyorsa muhkem kabul edip te'vile ihtiyac duymamışlardır. Eğer usul-u hamseye uymuyorsa müteşabih olarak değerlendirip te'vil etmişlerdir.

Bu görüşleri kısaca sunduktan sonra ikinci görüş ve sebeplerinin üzerinde duracağız. Risale-i Nur'dan yaptığımız şu alıntıyla başlayalım. “31. Sözün Dördüncü Esasının Birinci Meyvesi: “*Erkanı imaniyenin hakaikini gözle görüp, melaikeli, cenneti, ahireti hatta Zatı Zülcelali göz ile müşahade etmek kainata ve beşere öyle bir hazine ve bir nuru ezeli ve ebedi getirmiştir ki şu kainatı perişan ve fani ve karmakarışık bir vaziyeti mefhumeden çıkarıp, o nur ve meyve ile o kainatı kudsi mektubatı samedaniye, güzel ayine-i cemali ehadiye vaziyeti olan hakikatini göstermiş, kainatı ve bütün zışuuru sevindirip mesrur etmiştir.*”⁴⁴²

Peygamberimiz'in (s.a.v.) mi'raca çıkışının birçok yönü vardır. Bunlardan biri olan görevi minvalinden baktığımız zaman her biri ilmine, marifetine birer perde olan tabakaları dolaşarak oradaki hizmeti, ubudiyeti müşahade ederek çıktı. Binlerce perdeyi aşarak ulaştı. Her bir tabakadaki hizmeti görüp anlaması O'nun Allah Teâlâ'yı daha iyi tanıması noktasında önündeki perdelerin kalkmasına vesile oldu. Böylece görüşmeye bir nebze daha hazır oldu. Çünkü görüşeceği Alemlerin Rabbi olan Allah'tı. Bu şekilde kabiliyet kesbederek hazır olması sağlandı. Bu süreci daha iyi anlamamız açısından Hz. Musa (a.s.) kıssası bize biraz daha yardımcı olabilir. Hz. Musa (a.s.) Allah Teâlâ'yı görmek istediğinde henüz görebilecek kabiliyete ulaşmadığı için Allah'ın tecellisiyle

⁴⁴⁰ Kadı Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûl*, s. 249.

⁴⁴¹ Kadı Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûl*, s. 268.

⁴⁴² Said Nursi, *Sözler*, s. 629.

parçalanmış dağ karşısında dayanamayıp baygınlık geçirdi. Buradaki hikmete binaen Allah Teâlâ Habibini (s.a.v.) kendisini daha iyi tanıtmak için tabakaları dolaştırarak gözlerinin ve gönlünün önündeki bütün perdeleri kaldırıp Huzur-u Kibriya'sına aldı. Hatta bu görüşme hadisesi için Nesai ve Hâkim'in rivayetine göre, İbn Abbas şöyle demiştir:

*“Siz şunu yadırgıyor musunuz ki, Hillet (dostluk) İbrahim'in, Kelam Musa'nın ve Rü'yat de Muhammed'in olsun. (İbn Hacer, a.y)”*⁴⁴³

Ayrıca Necm suresinde ifade edildiği gibi “*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.*”⁴⁴⁴ ayetiyle Peygamberimiz'in cismani olarak Allah'ı görebilecek kabiliyete ulaştığı ve O'nunla görüştüğü kanaatine ulaşıyoruz.

3.2. Kelam İlmi Açısından Ru'yetullah

Konumuzun dayanağı ayet ve hadisler olmasına rağmen kelam alimleri de değerlendirme yaptığı için onların fikirlerinden de yararlanarak konumuzun kelam ilminde kapsadığı yeri görmek istedik. Bizim konumuz kelam ilminin sem'iyat bölümüne giren nübuvvet meselesindendir. Daha önce de değindiğimiz gibi mi'rac Peygamberimiz'in (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya oradan da göğe yaptığı yolculuktur. En çok da beş vakit namazın farz oluşu ile anılmaktadır. Ruhuyla mı?, bedeniyle mi?, uyurken mi?, uyanırken mi? gibi tartışmaların yanı sıra Allah Teâlâ'yı görüp görmemesi de kelam alimleri arasında tartışılmalıdır. Bununla birlikte klasik kelam eserlerinde İsrâ ve mi'rac olayı hak olarak kabul edilmiştir. Fakat kelam âlimleri mi'rac konusunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

Ehli Sünnet alimlerinin cumhuru gibi, kelam alimlerinin bir kısmı da mi'racın ruh ve bedenle olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴⁵ Genel itibariyle bu konuda büyük tartışmaların yaşandığını söylemeliyiz. Aşağıda kelam alimlerinin genel görüşlerini beyan edeceğiz.

Ruhla dolayısıyla da rüya şeklinde olmuştur diyenler ki bu kısmı İslam filozoflarının cumhuru oluşturmaktadır. Ru'yetullahı da bu kapsama dahil edip “... *iki yay ucu aralığı kadar...*”⁴⁴⁶ ayetine dayanarak bir kısmı Peygamberimiz'in (s.a.v.)

⁴⁴³ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, X/276, No: 11475.

⁴⁴⁴ Necm, 53/17.

⁴⁴⁵ Yavuz, “*Mi'rac*”, XXX: s. 133.

⁴⁴⁶ Necm, 53/9.

Allah Teâlâ'yı bir kısmı da Cebrail'i (a.s.) görmüş olabileceğini savunarak ihtilaf oluşturmuşlardır.

Bu konuyla ilgili Gazzali, Kevserî⁴⁴⁷ (ö.1952), Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Ebu Cafer Et-Tahavî⁴⁴⁸ (ö. 321/933) ve Eş'arî'nin görüşlerini kısaca beyan edeceğiz.

3.2.1. İmam Gazzali

Gazzali'ye⁴⁴⁹ göre bu dünya ru'yet'e perdedir. Ru'yetullah için gözün açılması, bunun içinde göz kapağının kalkması gerekir. Ona göre nasıl ki göz kapağı kapanınca görmeye, dünya dahi ru'yetullah'a perdedir, engeldir.⁴⁵⁰ Ölüm başa gelip de perdeler kalktığı vakit cennete girenler Allah Teâlâ'yı perdesiz görebileceklerdir der.⁴⁵¹

3.2.2. Muhammed Zâhid Kevserî

Osmanlı'nın son devir alimlerinden olan Muhammed Zâhid Kevserî konuyla ilgili iki makale yazmıştır.⁴⁵² Kevserî farklı kelami konularda da farklı farklı zamanlarda makaleler yazmıştır. Şimdi Kevserî'nin İsra ve mi'raca nasıl baktığına bakacağız inşaallah. Ona göre:

Kevserî isra ve mi'rac hadisesinin Nübüvvetin delillerinden olup Allah'ın ayetlerindendir⁴⁵³ demiştir. Çünkü nakledilen birçok hadisin aynı konu etrafında toplanması manevi tevatür⁴⁵⁴ ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda isra ve mi'racın ruh ve bedenle birlikte meydana geldiğini söylemiştir.⁴⁵⁵ Sadece ruhla olduğunu söyleyenlerin delillerinin sabit olmadığını dile getirmiştir. Onları söyleyenlerin (Hz. Aişe, Hasan Basri, Muaviye, ibn İshak) delil olarak gösterdikleri ayetin⁴⁵⁶ Maturidi'ye⁴⁵⁷ (ö. 333/944) göre vahiyleri ve mekkenin fethi ima edilmiştir. Netice itibariyle Kevserî'ye

⁴⁴⁷ Muhammed Zahid Kevserî (ö.1952)

⁴⁴⁸ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö. 321/933)

⁴⁴⁹ Horasan'ın bugünkü adıyla Meşhed olan Tus Şehrinde miladi 1058 yılında dünyaya gelmiş olup bölgenin önemli hocalarından ders alan, itikadi olarak Eş'ari, ameli olarak Şafilikten etkilenen 457 kadar eser yazdığı söylenmiş olup günümüze 75 kadarı gelen, en çok bilineni İhya-i Ulumiddin adlı eseri olan, ömrünün son zamanlarında Tus'a dönüp tekke yaptıktan sonra müritleri ile ölene kadar sufi bir yaşam sürdürmüştür.

⁴⁵⁰ Gazzali, *İhyâ'u ulûmi'd-Din*, III, 14; IV, 279, 302.

⁴⁵¹ Gazzali, *İhyâ'u ulûmi'd-Din*, IV, s. 400.

⁴⁵² Muhammed Zahidu'l-Kevserî, *Makalat'ul-Kevserî*, Kahire, Matbaatü'l- Envar, h. 1373, s. 513.

⁴⁵³ Kevserî, *Makalat*, s. 513.

⁴⁵⁴ Manevi tevatür: aktarılırken susmak kaydıyla veya iletenlerin yalan söylemeleri mümkün olmayan kişi veya kişilerce doğruluğu kesin olan mana yönüyle iletilen haber veya hadis-i şeriflerdir.

⁴⁵⁵ Kevserî, *Makalat*, s. 516.

⁴⁵⁶ İsra, 17/60.

⁴⁵⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî (ö. 333/944)

göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bedeni ile ve uyanıkken isra ve mi'rac hakikatini yaşamıştır. Ru'yetullah konusuna gelince; Zamanlardan ve mekanlardan münezzehe olan Allah dünya gözüyle görülmeyecek fakat cennette muhakkak görülecektir. Ancak bu durum idraksiz ve tefsirsiz olacaktır.⁴⁵⁸

3.2.3. Fahrüddîn er-Râzî

Râzî mi'racın hak olduğunu söyler. Peygamberimiz'in (s.a.v.) mir'aca çıkışıyla Cebrail'in (a.s.) inişini denk tutup birini inkar edenin diğerini de inkar edeceğini dolayısıyla vahyin inkar edileceğini ifade eder. Mi'racın hak oluşuna Cebrail'in (a.s.) inişini delil olarak sunmaktadır.⁴⁵⁹

3.2.4. Ebu Cafer et-Tahavî

Tahavî ise, yazmış olduğu akidesinde mi'racın hak olduğunu savunmuştur. Uyanık bir biçimde ve bedeniyle Allah'ın dilediği makam ve mekanlar dolaştırılmıştır. Yine Allah'ın dilediğini ikram ettiğini ifade edip gördüğünü de kalbinin yalanlamadığını dile getirerek ayete vurgu yapmaktadır.⁴⁶⁰

3.2.5. Ebü'l Hasen el-Eş'arî

Eş'arî⁴⁶¹; hem sunni alimlerden hemde çeşitli sebeplerle⁴⁶² Mu'tezili alimlerden de ders aldı. En nihayet yaptığı kıyas ve hak aşinaslığı onu Mu'tezile'yi red, ehl-i sünnet ve'l-cemaat akidesini kabul edip hizmete yönlendirdi. Yayıdığı bu ehli sünnet konularından biri olan ru'yetullah noktasında da aklen imkansız olmadığını ve en önemlisi dünyada Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından görüldüğü, ahirette ise bütün ehli cennet tarafından görüleceği fikrini benimsemesidir.⁴⁶³

3.3. Said Nursi'ye Göre Mi'rac

İmani meseleleri önceliyere eserler kaleme alan Said Nursi mi'racı tarif ederken iman ehlini muhatab alır. O'na göre bu konu iman rükunlarının oturmasından sonra kabul edilebilecek bir meseledir. İmanın rükunlarında sorunu olan bu konuyu idrak edemez.

⁴⁵⁸ Kevserî, Makaat, s. 513.

⁴⁵⁹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mealimü Usulî-Din*, Çev. Nadim Macid, Erzurum, İhtar Yayınları, 1996, s. 101.

⁴⁶⁰ Ebu Cafer et-Tahavî, *Akaid Metni*, çev. Muammer Esen, İslam inanç esasları, Grafiker Yay. Ankara 2013, s. 350.

⁴⁶¹ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî (ö. 324/935-36).

⁴⁶² Küçükken babası vefat edip, annesi Mutezili alimlerden Ebu Ali el-Cubbai ile evlenmiştir.

⁴⁶³ İrfan Abdülhamîd Fettâh, "*Eş'Arî, Ebü'l-Hasan*", TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991; XI: s. 444.

Çünkü bu meselede Allah'ın, Peygamberlerin (a.s.), meleklerin, semâvatın varlığına değinilmiştir. Nursi'ye göre bu konu ancak iman etmiş fakat mi'rac meselesinde vesveseye düşmüş kişiler muhatab alınarak anlatılır. İnkâr eden kişilerde eğer isterlerse dinleyici olarak konuya muhatab olabilirler.⁴⁶⁴

3.3.1. Said Nursi'ye Göre Mi'racın Tarifi

Said Nursi mi'rac için; Bir sultanın iki çeşit konuşması vardır. Biri genel anlamda, nisbeten küçük bir iş için, kişiye özel bir ihtiyaç için kendisine ait taklit edilmez bir telefon ile görüşmektir. Diğeri yani mi'rac vasıtası ile Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) ile büyük bir saltanatın (tüm âlemlerin) sahibi, herşeyi hikmetle idare eden ve terbiye eden bir sultan olarak görüşmesidir. Emirlerini kâinattaki muhataplara ilan etmek ve yaymak maksadı, kâinatın yaratılışı ve işleyişindeki sırlar ile onlar hakkındaki isteklerini bununla ilgili ve buna layık özel bir kulu ile bizzat görüşmesidir diyen Said Nursi mi'racın tarifini yaparken yaptığı örneklendirme aşağıdaki gibi özdür;

*“Şu kâinat Hâlıkının ve Mâlikü'l-Mülk ve'l-Melekûtun ve Hâkim-i Ezel ve Ebedin iki tarzda mükâlemesi, sohbeti, iltifatı vardır: Birisi cüz'î ve has, diğeri küllî ve âmm. İşte, Mi'rac, velâyet-i Ahmediyenin (a.s.m.) bütün velâyâtın fevkinde bir külliyet, bir ulviyet suretinde bir tezahürüdür ki, bütün kâinatın Rabbi ismiyle, bütün mevcudatın Hâlıkı ünvanıyla Cenâb-ı Hakkın sohbetine ve münâcâtına müşerrefiyettir.”*⁴⁶⁵

3.3.2. Mi'raca Çıkış Öncesi ve Sonrası Peygamberimiz'in Durumu

Said Nursi'ye göre Peygamberimiz (s.a.v.) mi'raca velayetiyle gitmiş, risaletiyle dönmüştür. Çünkü mi'rac Peygamberimiz'in (s.a.v.) hem büyük kerameti olup, hem yüksek mertebesini ifade eder. Mi'racın görünmez yüzü velayettir. Velayeti neticesinde çıkması halktan hakka çıkıştır. Velayet Allah'a yakınlaşma yolunda mertebe, mesafe kat ederek hakikate ulaşmaktır. Dolayısıyla Peygamberimiz'in (s.a.v.) risalet alması hesabıyla nur-u azamdır. Allah'a yakınlığın gerçekleşmesi için çok kısa bir an yeterlidir. O nedenle hadiste denilmiş (bir anda dönmüş gelmiş). Said Nursi bunu kendi ifadelerinde şöyle belirtmiştir;

“Mi'rac ise, velâyet-i Ahmediyenin (a.s.m.) keramet-i kübrâsı, hem mertebe-i ulyâsı olduğundan, risalet mertebesine inkılâb etmiş. Mi'racın bâtını velâyettir; halktan

⁴⁶⁴ Said Nursi, Sözlür, s. 612.

⁴⁶⁵ Said Nursi, *Sözlür*, s. 608.

Hakka gitmiş. Zâhir-i Mi'rac risalettir; Haktan halka geliyor. Velâyet, kurbiyet merâtibinde sülûktür; çok merâtibin tayyına ve bir derece zamana muhtaçtır. Nur-u âzam olan risalet ise, akrebiyet-i İlâhiyenin inkişafı sırrına bakar ki, bir ân-ı seyyale kâfidir. Onun için hadiste denilmiş: “Bir anda dönmüş, gelmiş.”⁴⁶⁶

3.3.3. Mi'racın Hz. Muhammed'e Mahsus Olmasının Sebebi

Said Nursi, mi'rac mucizesinin Peygamberler (a.s.) içinde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) has olmasının sebeplerini şöyle sıralar;

- Tevrat, İncil ve Zebur gibi ilahi kitaplarda O'nun Peygamberliğinin müjdelenmesi.
- Peygamberin şahsında meydana gelen mu'cizeler, dünyaya gelmesi anındaki harikulade olayların meydana gelmesi, bazı şahısların veladetinden önce O'nun geleceğini haber vermesi.
- Dost ve düşmanın ittifakıyla ahlâk-ı hasenenin şahsında en yüksek derecede vuku bulması, Zât-ı Ahmediye (s.a.v.) dinindeki âzamî ubudiyeti, Allah'ı en güzel tarif etmesi, anlatması.
- İnsanlığı evrende anlam arayışında en güzel cevaplarla tatmin etmesi.
- Kur'ân vasıtasıyla Allah'ın marziyatını en güzel beyan eden ve getiren, Kur'ân vasıtasıyla Müslümanlara en ahsen bir tarzda rehberlik etmesi ve risalet vazifesini en ekmel bir tarzda ifa etmesi.⁴⁶⁷

Hz. Muhammed (s.a.v.) gösterdiği âsârın şهادetiyle, Peygamberlerin en ekmeli, bütün evliyaların üstadı, insanlığın medar-ı iftiharıdır. Elbette ki böyle bir fahr-i insan en yüksek makama layıktır ve öyledir. Öyleyse mi'rac da onun en büyük mucizesi olacaktır, Said Nursi bunu şöyle dile getirir;

“Hem madem Âdem aleyhisselâmdan şimdiye kadar şu münasebete mazhar olanların içinde, âsârının şهادetiyle, yani küre-i arzın nısfını ve nev-i beşerin humsunu daire-i tasarrufuna aldığı ve kâinatın şekl-i mânevîsini değiştirdiği, ışıklandırdığı gibi, en âzamî bir mertebede o münasebeti Muhammed-i Arabî Sallallahu Aleyhi Vesellem göstermiştir. Öyle ise, o münasebetin en âzamî bir mertebesinden ibaret olan Mi'rac, ona

⁴⁶⁶ Said Nursi, *Sözler*, s. 609-610.

⁴⁶⁷ Said Nursi, *Sözler*, s. 624.

elyak ve ona evfaktır.”⁴⁶⁸

3.3.4. Said Nursi’ye Göre Mi’racın Hikmet ve Hakikatleri

Said Nursi’nin hikmetle alakalı söylediklerini söyleyecek olursak şuradan başlamak gerekir. “*Miracın hikmeti o kadar yüksektir ki, fıkır-i beşer ulaşamıyor. O kadar derindir ki, ona yetişemiyor. O kadar incedir ve lâtıftır ki, akıl kendi başıyla göremiyor. Fakat bazı işaretlerle, hakikatleri bilinmezse de vücutları bildirilebilir.*”⁴⁶⁹

Hakikatini ise; “*Zât-ı Ahmediyenin merâtib-i kemâlâtta seyr ü sülûkünden ibarettir.*”⁴⁷⁰ Diyen Said Nursi hakikati mi’rac için Hz. Peygamberimiz’in (s.a.v.) bütün mükemmel dairelerde gezdirildiğini belirtir. Yoktan var edilişi, var edilenin idare edilmesini ve dairelerin her birinde bulunan peygamberlerin (a.s.) mucizeleri ile ilgili bulundukları semalarında yani mucizeleri ile şahitlik ve teşhir eden peygamberleri (a.s.) görür. Allah Peygamberimiz’i (s.a.v.) peygamberlerin (a.s.) bulunduğu o dairelerle ilgili dairelerin semavatında birer birer görüştürüp kendi huzuruna kabul, kendisini bizatihi görme şerefine mazhar edışıdır diye belirtir.

Said Nursi, kâinat sanatı ilahiyedir. Kâinat hal diliyle, sanat gözüyle, hikmetiyle, faydasıyla Allah’ın vahdaniyetini gösterir der. Allah’ın varlığına, Allah’ın rububiyetinin yani terbiye ediciliğinin mükemmel bir şekilde birbirine uyumlu hale getirilişinin ve bu hal üzere sürdürülüşünün kemalatına delil olur. Peygamberimiz (s.a.v.) imanın rükünlerini bizzat gördü. Yani bizim gaybi inanıp görmediğimizi cismani olarak bizzat görüp, tasdik edip bize bildirdi der ve bunu da aşağıdaki gibi ifade eder.

“*Erkân-ı imaniyenin hakaikini gözle görüp, melâikeyi, Cenneti, âhireti, hattâ Zât-ı Zülcelâli gözle müşahede etmek, kâinata ve beşere öyle bir hazine ve bir nur-u ezeli ve ebedi bir hediye getirmiştir ki, şu kâinatı perişan ve fâni ve karma karışık bir vaziyet-i mevhumeden çıkarıp, o nur ve o meyve ile, o kâinatı kudsî mektubat-ı Samedâniye, güzel âyine-i cemâl-i ehadiye vaziyeti olan hakikatini göstermiş, kâinatı ve bütün zışuuru sevindirip mesrur etmiş.*”⁴⁷¹

Said Nursi Peygamberimiz’in (s.a.v.) cenneti ve içindeki harika yaşamı bizzat

⁴⁶⁸ Said Nursi, *Sözler*, s. 610.

⁴⁶⁹ Said Nursi, *Sözler*, s. 620.

⁴⁷⁰ Said Nursi, *Sözler*, s. 610.

⁴⁷¹ Said Nursi, *Sözler*, s. 629.

cismen görüp bildirdiğini ifade eder. İnsanlara ve cinlere bu hakikati tasdik ve tarif ederek müjde olarak getirdiğini belirtir. Bu hakikati tarif ederken de ne göz görmüş ne kulak işitmiş ne de kalbin hayal bile edemeyeceği bir güzelliğe sahip olduğunu beyan etmiştir. Cenneti cismen bizzat görüp tasdik ederek o harika ahiret yaşamını bize kesin bir dille ikna olmamıza vesile olup ölümün yokluk olmadığını ispat etti ve böylece bizlere müjde verdi manasını şu şekilde dile getirir. *“Saadet-i ebediyenin definesini görüp, anahtarını alıp getirmiş, cin ve inse hediye etmiştir. Evet, Miraç vasıtasıyla ve kendi gözüyle Cenneti görmüş ve Rahmân-ı Zülcelâlin rahmetinin bâki cilvelerini müşahede etmiş ve saadet-i ebediyeyi kat'iyen, hakkalyakîn anlamış, saadet-i ebediyenin vücudunun müjdesini cin ve inse hediye etmiştir.”*⁴⁷²

---

⁴⁷² Said Nursi, *Sözler*, s. 630.

SONUÇ

İsra ve mi'rac hadisesi gerçekleştiği andan itibaren ilgi odağı olduğu gibi ihtilaflara da sebep olmuştur.

Hadiseyi teşkil eden isra mucizesi ayetle sabit olduğu için ihtilafı ve inkarı mümkün değildir. Mi'rac ise hadislerle nakledildiğinden rivayetler arasındaki ihtilaflardan dolayı farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Mi'rac'a nasıl çıkıldığı, nereden çıkıldığı ve ne zaman çıkıldığı gibi konuların yanı sıra ru'yetullah konusu da çok tartışılmıştır. Bu ihtilaflı konularda herhangi bir yönde tercihte caizdir. Bu meselede sahabîler, tabîîn, tebe-i tabîîn ve sonrasındaki alimler konuyu incelerken nakledenlerin ne kadar ehil olduğunu vurgulamışlar ve nakledilen hadisin sıhhati açısından ayrıntılarına inmişlerdir.

Bizim bu araştırmamız, tartışmalı olan bu meseleyi fazla ayrıntılarına girmeden ayet ve hadisler ışığında müfessirlerin görüşlerini beyan ederek sunmak oldu. Buna göre bu çalışmamızda önemli olarak gördüğümüz bazı müfessirlerin görüşlerini aşağıdaki gibi beyan ettik.

Tâberî, mi'rac hadisesinin fevkalade olduğundan bahsederek “sübhan” kelimesinin kullanılmasıyla olayın ruh ve beden bütünlüğü ile olduğunu dile getirir.⁴⁷³ Tâberî hadis-i şerifler ışığında ru'yetullah meselesi için Hz. Aişe (r. Anha) ve İbn Abbas'ın rivayetlerini aktarmıştır.⁴⁷⁴ Bu değerlendirmenin neticesini vurgulayacak olursak bu konuda İbn Abbas'ın rivayeti konumundan dolayı rivayeti Hz. Aişe'den (r.anha) gelen rivayete göre daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

İbn Kesir, Hz. Aişe'nin (r. anha) ve İbn Abbas'ın birbirinden farklı görüşlerini iletmiştir. İbn Kesir, Hz. Aişe'nin (r. anha) rivayetinin zayıf olduğunu belirterek bunun nedenlerini açıklar.⁴⁷⁵ Bundan sonra da İbn Abbas'ın rivayetinin daha güçlü olduğunu belirtir. Her ne kadar Hz. Aişe'nin (r. anha) rivayetini tercih edip görülenin Hz. Cebrail (a.s.) olduğunu ifade etse de İbn Abbas'ın rivayetine göre ru'yetullahın gerçekleşmiş

⁴⁷³ Tâberî, Tefsiru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an, Kahire, Bidari Hicr, 2001, XIV, s. 412.

⁴⁷⁴ QuranPedia, Mevsuatul-Kuraniyye, Mevsuatun Şamiletün lil-Kur'ani'l-Kerim ve Ulumuhu, Camiu'l-Beyan, “<https://quranpedia.net/ar>”, <https://quranpedia.net/ar/book/4/22/518>, Erişim: 10 Aralık 2020;

⁴⁷⁵ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 104.

olduğu görülmektedir.⁴⁷⁶

Kurtubî, tefsirinde Hz. Aişe'nin (r. anha) bu hadisenin gerçekleştiği dönemde küçük olduğunu ve direk Hz. Peygamberimiz'den (s.a.v.) hadis rivayet etmeyişi gibi nedenlerden dolayı Hz. Aişe'nin (r.anha) görüşüne itirazda bulunmuştur. Mi'racın beden ve ruhen gerçekleşmiş olduğunu savunmuştur.⁴⁷⁷ “Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbi o gece yaşananları yalanlamadı. Neden? Çünkü Zat-ı Kibriya O'nun görmesini zaten kalbine yerleştirmişti” dedikten sonra O'nu görmüş olduğunu, Allah Teâlâ'nın da bunu ru'yet (görmek) olarak ifade ettiğini dile getirir. Devamında da bunun gözle görme olduğunu ve bu açıklamanın da ibn Abbas'a ait olduğunu iletir.⁴⁷⁸

Mevdudi ise peygamberlere gösterilen bu şeyler başkalarına ayne'l-yakin mertebesinde anlatmaları içindir. Buna göre Peygamberimiz'in (s.a.v.) ru'yetullah dâhil yaşadığı her şeyi kendisinden ziyade başkalarına ayne'l-yakin anlatması gerektiğidir. Bütün yaşananların bu şekilde ayne'l-yakin olması ve bu dâhilde anlatılması gerekiyorsa o zaman ru'yetullahın gerçekleşmesi gayet makul ve haktır.⁴⁷⁹

Sâbûnî'nin “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.” ayeti kerimesi için yaptığı yorumda; görülenin Cebrail (a.s.) olduğunu iddia eder. Bu konuda da sadece İbn Mes'ud'un rivayetini iletip başka rivayetlere⁴⁸⁰ yer vermemiştir

Beydâvî iki yay arasındaki mesafede görülenin Cebrail (a.s.) olduğunu söyler. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.v.) dışında hiçbir peygamberin Cebrail'i (a.s.) aslı suretinde görmediğini belirtir.⁴⁸¹ Beydâvî'ye göre; kutsi işler önce kalp ile derk edilir. Daha sonrasında göze intikal etmektedir. Beydâvî diğer bir tanımında manasını kalbiyle görmüş olduğu şeyin gerçek olduğunu ve aldatıcı bir hayal olmadığını söyler. Buna da delil olarak Peygamberimiz'e (s.a.v.) “Rabbini gördün mü?” sorusu sorulduğunda “O'nu kalbimle gördüm” diye verdiği cevabı iletir.⁴⁸²

Mi'racı uyanırken ve bedeni ile çıktığını ifade eden Nesefî ayrıca Hz. Aişe'nin (r.anha) Mescid-i Aksa'ya kadar bedeni ile ondan sonrasında da bedenini Mescid-i

⁴⁷⁶ İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, s. 104.

⁴⁷⁷ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XIII, s. 11.

⁴⁷⁸ El-Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, XX, 5.

⁴⁷⁹ Mevdudi, Tefhimu'l Kur'an, III, s. 73.

⁴⁸⁰ *Müsned* 1/295, 298.

⁴⁸¹ Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

⁴⁸² Beydâvî, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri, IV, s. 285.

Aksa'da bırakıp ruhuyla mi'racı çıktığını ifade eder. Hz. Muaviye de Hz. Aişe'ye (r.a.) tabi olmaktadır. Cumhurun görüşü ise Peygamberimiz'in (s.a.v.) mi'racı çıktığında uyanık olması üzerinedir. Ruh ve cesed birlikteliğinde gitmiştir.⁴⁸³ Neseî iki yay aralığındaki yakınlaşmayı Arap dilinin belagatı noktasında değerlendirir ve kişinin anlayışına uygun olması için böyle bir vurgu yapıldığını ifade eder. Peygamberimiz'e (s.a.v.) yaklaşan Cibril (a.s.) olduğunu ifade edip vahyedenin ise Allah Teâlâ olduğunu belirtir.⁴⁸⁴

Said Nursi'ye göre, bu ilahi yolculuğun ve yükselişin iki aşaması vardır. Birincisi, Resul-i Ekrem'in (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi; ikincisi ise, Mescid-i Aksa'dan başlayıp bütün sema tabakalarında gezdirildikten sonra, yetmiş bin perde tabir edilen bütün sebepleri arkada bırakıp Allah Teâlâ'nın zatıyla doğrudan doğruya görüşmesidir der.⁴⁸⁵

Yukarıda bahsi geçen görüşlere baktığımız zaman mi'racın gerçekleşmesini cumhurun büyük çoğunluğu kabul etmesine rağmen mi'rac esnasında yaşananlar aralarında ihtilaf konusu olmuştur. Özellikle ru'yetullah meselesi Peygamberimiz'in (s.a.v.) sahabileri arasında dahi görüş ayrılığına yol açmıştır. Netice olarak müfessirler de farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Mi'rac ve ru'yetullah konusunda da görüş belirten sahabiler arasında ayet ve hadisleri yorumlamada kullandığı yöntem ve ortaya koyduğu deliller açısından daha isabetli olan görüş bizce İbn Abbas'ın görüşüdür. Bu ihtilaflı konuda onun görüşünün tercih edilmesinin daha doğru olduğu görülmektedir. Görüşünü tercih ettiğimiz İbn Abbas'ın Arap diline hakimiyeti ve tefsirde ekol oluşu da bunun başlıca sebeplerindendir.

Olumlu veya olumsuz tercihin caiz olduğu bu olayda, mi'racta ru'yetullahın gerçekleşmesi noktasında toplanan verilere ve değerlendirmelere bakıldığı zaman, ahirette mü'minlerce gerçekleşecek olan ru'yetullahın, dünyada da mi'rac vesilesiyle Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından gerçekleştirilebileceği kanaati daha doğru görülmektedir.

Bütün kainat kabza-i tasarrufunda olan alemlerin Rabbine olabilecek her şeyin daha dünyadayken hikmeti dairesinde Peygamberlerine (a.s.) mucizeler vesilesiyle

---

⁴⁸³ Neseî, Tefsiru'n-Neseî, II, s. 245.

⁴⁸⁴ Neseî, Tefsiru'n-Neseî, III, s. 390.

⁴⁸⁵ Said Nursi, *Sözler*, s. 607.

göstermesi ve bu açıdan bakıldığında ahirette de görüleceğinin tasdiki olan ru'yetulahın gerçekleşmesi gayet muhtemeldir. Bizim kanaatimiz Cenneti A'la'da mü'minler tarafından görülecek Allah Teâlâ'nın en büyük ayetlerini mi'racta Peygamberimiz'e (s.a.v.) bizzat müşahede ettirdiği ve cemalini gösterdiği yönündedir.

KAYNAKLAR

- Ağırakça, A., 2014. *Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mi'rac Olayı*. Artuklu Akademi, 1(2), 1-30.
- Aktepe, O., 2017. "*Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi*". Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 11-22.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M., (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, 1969. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. Kahire: II.
- Bilgin, A. A., 2001. "*Karamanlı Nizami*". TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, XXIV: 453-454.
- Bilmen, Ö. N., (1985). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul: Baskı Tarihi. VIII.
- Bilmen, Ö. N., 1959. *Muvazzah İlm-i Kelam*, İstanbul: Ergin Kitapevi.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cufî, 2001. *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât.
- Cerrahoğlu, İ., 1972. *Abdullah İbn Abbas ve Tefsir İlmindeki Yeri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, XI/2, 74-83.
- Cürcanî, Ali b. Muhammed es-Seyyid Şerif (ö. 816/1413), (1990). *Et-Tarîfat*. Beyrut: Mektebetu Lübnan.
- Çelebi, A., 1996. (Haz. Ayhan Gültaş). *Halilname*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çelebi, İ., 2006. "*Mu'tezile*". TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, XXXI: 391-401.
- Delail-i Hayrat Şerhi, Kara Davud, Sayfa: 429; Mir'at-ı Kainat, Cild 1.*
- Dihlevî, Ş. V., 1990. (Neşr. Seyyid Sâbık). *Hüccetullâhi'l-bâliğa*. Kahire: Darü'l-kütübi'l-hâdis.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. El-Eş'âs, (Tahkik, Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd). *Es-Sünen*. Beyrut: El-Mektebetü'l-Asriyye.

- El-Belâzuri, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-Eşrâf*: I.
- El-Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye, 1961. *Kutü'l-Kulüb*, Kahire. II.
- El-Aynî, Ebû Muhammed (Ebu's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, (h. 1439). *'Umdetü'l-Kârî Şerh Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Dâr İhyâ't-Turâsi'l-Arabi neşri, XVII.
- El-Beydâvî, 2011, (*Tercüme, Şadi Eren*). *Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil Tefsiri (Muhtasar Beydâvî Tefsiri)*. İstanbul: Selsebil Yayınları, II, IV.
- El-Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed (ö. 898/1492), (h. 1337). (Neşr. Mehdî Tevhîdî Pûr). *Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds*, Tahran.
- El-Cezeri, İbnü'l-Esîr Mübârek b. Muhammed eş-Şeybani, Mübârek b. Muhammed, 2008. (Trc. S. Kemal Sandıkçı). *Câmiu'l-Usûl li-Ehâdîsi'r-Resûl*, , İstanbul: Ensar Neşriyat, III.
- El-Kâşânî, A., 2004. (Terc. Ekrem Demirli). *Tasavvuf Sözlüğü*. İstanbul.
- El-Ferahidi, Halil b. Ahmed, 2003. *Kitabu'l-Ayn*, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, II, III.
- El-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, 2006. *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*. Beyrut: Al-Resalah, XIII, XX, XXII.
- El-Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habib (ö.450/1058), 1992. *"en-Nuketü ve'l-Uyûn"*, Beyrut: Muessesetü'l Kutubi's-Sakafiyye, V.
- El-Mısrî, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih (1882-1968), *El-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs. Md: "arc".
- El-Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû İshâk el-Buhârî, 1994. *Kitabu't-Tearruf li Mezhebi ani't-Tasavvuf*. Kahire: Mektebetü'l-Hanci.
- En-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), 2007. *Sünen-u Nesâî*. Beyrut: Dâru'l-Marife.
- En-Nesefî, Ebû'l-Berakât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, 1998. *Tefsiru'n-Nesefî (Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl)*. Beyrut: Daru'l-Kelimi't-

Tayyib, II, III.

En-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim (ö. 405/1014), 2002. **Müstedrek ala's-Sahihayn**. Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, III.

Es-Sâbûnî, M. A., 2010. **Safvetü't-Tefasir**. İstanbul: Mektebetü'l Yasin, III.

Es-Sâbûnî, M. A., 2012. **Safvetü't-Tefasir**. Beyrut: El Mektebetul Asriyye, II, III.

Es-Sâbûnî, M. A., 2013. **Şerhul Müyesser Sahihil Buhari**. Mektebetul Asriyye, IV.

Es-Suyuti, C., 1994. (Tercüme, Ömer Temizel). **Peygamberimizin Mucizeleri ve Büyük Özellikleri**. Konya: Uysal Kitabevi, I.

Er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, 1981. **Tefsiru Fahru'r-Râzî**. Beyrut: Daru'l-fikr, IV, V, VII, IX, X.

Er-Râzî, F., 1996. (Çeviren, Nadim Macid). **Mealimü Usuli-Din**. Erzurum: İhtar Yayınları.

Er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, (1990). **Mefâtihu'l-Gayb**. Beyrut, XXVIII.

Et-Tâberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî (ö. 310/923), (1994). **Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, IV, VII.

Et-Tâberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî, (2001). **Tefsiru't-Taberi Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**. Kahire: Bidari Hicr, XIV, XXII, XXVII.

Et-Tâberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, 1996. (Tercüme, Kerim Aytekin, Hasan Karakaya). **Tâberî Tefsiri**. İstanbul: Hisar Yayınevi, VIII.

Et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen(Hakîm), (1998). (Hazırlayan, Ahmed Abdurrahman es-Seyyâh). **Beyanü'l-Fark**. Kahire.

Et-Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî, (2013). (Çeviren, Muammer Esen). **Akaid Metni**. İslam İnanç Esasları, Ankara: Grafiker Yayınları.

- Ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf*. Kahire, VI.
- Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (ö. 1436/2015), (2009). *et-Tefsîru'l-Münîr Fi'l-'Akîdeti ve's-Şerî'ati ve'l-Menhec*. Dimeşk: Dâru'-Fikr, VIII.
- Fettâh, İ. A., 1991. "*Eş'Arî, Ebü'l-Hasan*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, XI: 444-447.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir, (1884). *Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut, II.
- Gazzali, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, (1969). *İhyâ'u Uulûmi'd-Din*. Kahire, III- IV.
- Gazzali, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, (1991). *el-Munkız Mine'd-Dalal*. Kahire.
- Gülsoy, N., (1993). *Arîf Miraç-Name, Vefat, İsimsiz Bir Mesnevi (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 38.
- Gündüz, Ş., Ünal, Y., Sarıkcıoğlu, E., (2016). "*Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miraç*". Ankara: Vadi Yayınları.
- Hacıhaliloğlu, E., (2006). "*Bir Eski Anadolu Metni (Mirac-ı Nebi) Üzerinde Gramer İncelemesi*". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 10.
- Hafâcî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer (ö. 1069/1659), 2001. *Nesîmü'r-riyâz fi şerhi Şifâ'i'l-Kādî İyâz*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-Arabî, II.
- Hemedânî, Hakîm Ebu'l-Meâlî Abdullâh b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Miyâneî, (1962). (Neşr. Afif Useyrân). *Temhîdât*. Tahran. 276.
- İbn Hanbel, A., 2003. (Neşr. Sabri b. Selame Şahin). *Er-Red 'ale'z-Zenâdîka ve'l-Cehmiyye*. Riyad, Daru's-Sebat.
- İbn Hanbel, A., (2001). (Tahkik, Şu'ayb el-Arnaût ve Âdil Mürşid). *El-Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle. I, III, IV.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik, 1990. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Kahire: Daru'l Kütübü'l-Arabi. I, II.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik, 1987. *Sîretü'n-Nebî*. Beyrut: İhyâu't-Türâsi'l-Arabî. II.
- İbn Kesir, E., 2008. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-Arabi, IV, VI.
- İbn Kesir, E., (Çevirenler, Karlığa B., Çetiner B.). *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, tsz., IX.
- İbn Kesir, E., 1976. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Daru'l-Marife, II.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). *Es-Sünen*. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye. tsz.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, Daru's-Sadîr, I, II, IX, X.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed, 1293. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. Kahire. II, III.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed, 1988. *el-İsrâ ile'l-makâmî'l-esrâ*. Beyrut: Kitâbü'l-Mi'râc.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, Dâru Sâdır, tsz., I.
- İbrâhîm-i Nîsâbü'rî, Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 618/1221), *Tezkire* (nşr. Muhammed İsti'lâmî), Tahran 1346 hş.
- İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, 2009. *el-Müfredat Elfazı'l-Kur'an*. Beyrut: Daru's-Şamiyye.
- Jastrow, M., 1996. "A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yurushalmi and the Midrashic Literature". New York.
- Kadı Abdülcebbar, b. Ahmed, 1996. *Şerhu'l-usûli'l-hamse*. Tlk. Ahmed b. Hüseyin b. Ebi Haşim; tahkik Abdülkerim Osman,
- Kandemir, M. Y., 2019. "*Şifa-i Şerif Şerhi*". İstanbul: Tahlil Yayınları. I.
- Kandemir, M. Y., 2003. "*Kütüb-i Sitte*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXVII: 6-8.
- Kara, İ., 2003. *Tasavvuf İstılâhları Literatürü ve Seyyid Mustafa Râsim Efendi'nin*

- Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil'i*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul. 297.
- Kevserî, M. Z., (h. 1373). *Makalat'ul-Kevserî*. Kahire: Matbaatü'l- Envar.
- Küçükaşçı, M. S., 2010. "*Tâîf*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXIX: 443-447.
- Mollaibrahimoğlu, S., 1991. *Mi'raç Gerçeği*. İstanbul: Akbel Yayınları.
- Mevdudi, S. E. A., 2005. (Tercüme Kurulu: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, vd.). *Tefhimu'l Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları. III-VI.
- Mübarekfuri, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, 1986. *Tuhfetu'-ahvezi*. Kahire. VIII.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). *el-Câmi 'u's-Sahih*, , Beyrut, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tsz.
- Nursi, S., Şubat 2014(12. Baskı). *Sözler*. İstanbul: Rnk Yayıncılık.
- Nursi, S., 1996. (Tercüme, Abdülmecit Nursi). *İşaratü'l-İ'caz*, İstanbul: Envar Neşriyat.
- Özen, Ş., 2011. "*Tercih*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, XL: 484-487.
- Özüçalışır, A., 2020. "*Allah'ın Çağlarüstü Evrensel Mesajı Kur'an*". Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Özüçalışır, A., 2019. "*Kur'an'da Mağfiret*". İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Pakiş, Ö., 2001. "*Rü'yetullah ile İlişkilendirilen Âyetlerin Mu'tezilî Okuma Biçimi (Kâdı Abdülcebbâr ve Zemahşerî Örneği)*". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21. (2): 55-79.
- Polat, S., 2006. "*Mürsel*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXII: 52-54.
- Taşpınar, İ., 2007. "*Refref*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXIV: 534.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), (1975). *es-Sünen*. Ahmed Muhammed Şakir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Mısır, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî.

- Tüsteri, Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. Îsâ b. Abdillâh b. Refî', (2004). *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l- 'azîm (Tefsîrû't-Tüsterî)*. Kahire. Daru'l Harem li't-Turas.
- Uludağ, S., 2009. "*Sidretü'l-Müntehâ*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXVII: 151-152.
- Uludağ, S., 2008. "*Ru'yet*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXV: 310-311.
- Uzun, M. İ., 1992. "*Burak*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. VI: 417-419.
- Uzun, M. İ., 2005. "*Mi'râciyye*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXX: 135-140.
- Uzun, M. İ., 1996. "*Fırat*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XIII: 33-34.
- Uzun, M., 2009. "*Sidretü'l-Müntehâ*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXVII: 152-153.
- Vahyi, R., (h/1315). "*Minhâcü'l-mi'râc*", İstanbul. Cemal Efendi Matbaası. 20.
- Yavuz, S. S., 2005. "*Mi'rac*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXX: 132-135.
- Yazır, E. M. H., (Sadeleştirenler, Prof. Dr. İsmail Karaçam, Yard. Doç. Dr. Emin Işık, Dr. Nusrettin Bolelli, Abdullah Yüzel). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yayıncı Zehraveyn, V.
- Yeşilyurt, T., 2008. "*Ru'yetullah*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXV: 311-314.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, 1426/2005. (Neşr. Abdülaziz Harfûş). *Muhtasarü Kitâbi'r-Ravzi'l-Ünüfî'l-Bâsim fi's-Sîreti'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe*. Beyrut.
- Zülfe, Ö., 2007. "*Refref*". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. XXXIV: 534-535.